T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

TALİBAN VE PEŞTUNİSTAN SORUNLARININ AFGANİSTAN-PAKİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Shafiqullah SHAKIR

Ankara -2020

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

TALİBAN VE PEŞTUNİSTAN SORUNLARININ AFGANİSTAN-PAKİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Shafiqullah SHAKIR

Tez Danışmanı

Dr.Öğr. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

Ankara -2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i

KISALTMALAR iii

GİRİŞ: AFGANİSTAN-PAKİSTAN KOMŞULUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNE VARSAYIMLAR 1

BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL BAĞLAM 7

I. PAKİSTAN 7

A. KURULUŞ SÜRECİ 7

B. KURULUŞ SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER, ÜLKE SORUNLARI VE BUNLARIN DEVLET KARAKTERİSTİĞİNİ BİÇİMLENDİRMESİ 9

C. SİYASİ İSTİKRARSIZLIKLAR VE ORDUNUN KONUMU 17

D. DIŞ POLİTİKA SORUNU 28

1. Soğuk Savaş Dönemi 28

2. Soğuk Savaş Sonrası 37

E. ULUSLARARASI TERORİZMLE MÜCADELE DÖNEMİNDE PAKİSTAN 40

II. AFGANİSTAN 44

A. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDAKİ ARAYIŞLAR 46

B. PAKİSTAN'IN KURULUŞU VE AFGANİSTAN'IN YAKLAŞIMLARI 48

C. KRAL ZAHİR ŞAH VE BAŞBAKAN DAVUT HAN DÖNEMİ 52

D. SOVYET İŞGALİ VE DİRENİŞÇİLER (MUJAHEDİN) 63

E. İÇ SAVAŞ VE TALİBAN'IN AFGANİSTAN İSTİLASI (1992-2001) 72

F. 11 EYLÜL SONRASI AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ 79

İKİNCİ BÖLÜM: PEŞTUNİSTAN MESELESİ 89

I. PEŞTUNİSTAN NEDİR? COĞRAFYA Ve DAVA OLARAK PEŞTUNİSTAN 89

II. DURAND HATTI ANLAŞMASI 92

A. ANLAŞMANIN YAPILIŞINDA ETKİLİ OLAN TARİHSEL GELİŞMELER 92

B. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR AFGAN DEVLETİNİN DURAND SINIR ANDLAŞMASINA BAKIŞI VE YAKLAŞIMI 96

III. AFGANİSTAN'IN PEŞTUNİSTAN POLİTİKASI 102

A. PAKİSTAN'IN KURULUŞU VE AFGANİSTAN'IN PEŞTUNİSTAN SORUNUNU ÜSTLENMESİ 102

B. AFGANİSTAN'IN PEŞTUNİSTAN SORUNUNU ÜSTLENMESİNDE İÇ VE DIŞ ETKENLER 105

C. AFGANİSTAN ve PAKİSTAN İLİŞKİLERİNDE PEŞTUNİSTAN'IN TEK BELİRLEYİCİ FAKTÖR HALİNE DÖNÜŞMESİ 108

IV. PETUNİSTAN POLİTİKASININ AFGANİSTAN İÇİN MALİYETİ VE GETİRİSİ 123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AFGANİSTAN VE PAKİSTAN İLİŞKİLERİNDE TALİBAN SORUNU 127

I. TALİBAN'IN KİMLİĞİ 129

II. TALİBAN'IN AFGANİSTAN İSTİLASI (1996-2001) VE PAKİSTAN İLE OLAN YAKINLIĞI 137

A. TALİBAN ÖNCESİNDE PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN İÇ İŞLERİNE MÜDAHALESİ 138

B. TALİBAN'IN GÜÇLENMESİ VE PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN İLE İLGİLİ TARAF DEĞİŞTİRMESİ 140

III. 21.YÜZYILDA TALİBAN 151

A. AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ VE TALİBAN 152

B. 2001-2020 ARASINDA TALİBAN- PAKİSTAN İLİŞKİLERİ VE AF-PAK İLİŞKİLERİNE OLAN ETKİSİ 158

SONUÇ 165

GENİŞLETİLMİŞ KAYNAKÇA 168

ÖZET 177

ABSTRACT 1

KISALTMALAR

Af-Pak: Afganistan Pakistan

bkz: bakınız

Çev.: çeviren

Ed.: Editor

et. al.: ve digerleri

ibid.: aynı yerde

op. cit.: yukarıda adı geçen çalışma

s.: sayfa

GİRİŞ: AFGANİSTAN-PAKİSTAN KOMŞULUK İLİŞKİLERİ ÜZERİNE VARSAYIMLAR

Afganistan ve Pakistan kültür, dil, din ve coğrafya bakımından birbirine çok yakın olmasına rağmen; bu iki ülke arasındaki ilişkiler, Pakistan kurulduğundan bugüne, kısa dönemler hariç, hep kötü biçimde seyretmiştir. Bu doğrultuda İslamabad ve Kabil'deki yönetimler yıllar boyunca birbirine karşı politikalar izlemiştir. İki ülke arasında yaklaşık yetmiş yıldan bu yana devam eden gergin ve dostça olmayan ilişkileri bu şekilde etkileyen başlıca iki konu bulunmaktadır: Peştunistan ve Taliban sorunları.

Peştunistan Meselesi, Pakistan'da bulunan Peştunların kaderi ile ilgili bir sorundur. Afganistan'ın Pakistan'daki Peştun bölgeleri üzerine yaptığı toprak iddialarına 'Peştunistan Meselesi' adı verilmektedir. Kökleri çok öncesine kadar dayansa da asıl bu sorun Pakistan'ın kuruluş aşamasında ve sonrasında meydana gelmiştir. Pakistan'ın kuruluş sürecinde Afganistan, o dönemde İngiliz yönetimi altında yaşayan Peştunların yaşadığı bölgeler üzerine hak iddiasında bulunmuştur. Pakistan kurulduktan sonra ise söz konusu bu bölgelere yönelik bu iddialarını pekiştirecek biçimde sürdürmüştür. Afganistan günümüzde de Pakistan ile arasında bulunan fiili sınırı (Durand Hattı) tanımamaktadır. Bu husus diğer modern ulus devletler gibi parçalanmaktan endişe duyan Pakistan'ı çok rahatsız etmiştir. Pakistan'ın etnik, dil ve mezhep açısından farklı olan milletlerden oluşması bu endişeyi daha da pekiştirmektedir. Böylece Peştunistan Meselesi Afganistan ve Pakistan arasında ilişkileri olumsuz bir şekilde etkilemiş ve ara sıra askeri ve ekonomik karşılaşmalara sebebiyet vermiştir.

Taliban sorunu ise, Afganistan'daki 1980ler ve 1990larda yaşanan sürecin ürünü olmasının yanında; Pakistan'ın Afganistan içişlerine giriştiği ve halen devam ettiği müdahaleye verdiğimiz isimdir. Pakistan 1990ların ortalarına doğru boy gösteren Taliban Hareketini desteklemiş ve bu grubun Afganistan'daki yönetimi ele geçirmesini sağlamıştır. 2001 yılında başta, ABD olmak üzere NATO ülkelerinin Afganistan müdahalesi ile Taliban yeni kurulan rejime karşı silahlı mücadele yapan direnişçi bir hareket biçimine bürünmüştür. Pakistan'ın – kendisi de son yıllarda Taliban'ın terör eylemlerinden önemli derecede etkilenmesine rağmen- halen bu gruba yaşamsal ekonomik ve askeri destek sağladığı bilinmektedir. Pakistan'ın bu tutumu Kabil'deki yönetimi etkileme ve zayıflatma amaçlarına ilaveten, kurulduğu andan itibaren asıl düşmanı olarak gördüğü Hindistan'ın Afganistan'daki konumunu zayıflatmak gayesi ile devam etmektedir.

Bu doğrultuda, ilk olarak yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız Peştunistan ve Taliban Sorunları ile ilintili olan Afganistan ve Pakistan'ın tarihi süreçleri ele alınacaktır. Afganistan'ın Peştunistan politikası ve Pakistan'ın Taliban politikası, nihayetinde bir takım tarihsel süreçler sonucu ortaya çıkmış ve her iki ülkenin değişik dönemlerdeki içsel yapısından ve siyasi gidişattan etkilenmiş olan olgulardır. Bu şekilde ele alındığında, bu iki meselenin Afganistan ve Pakistan ilişkileri açısından önem ve etkisini açıklayıcı bir şekilde ortaya çıkarabilmemiz için; söz konusu ülkelerin ilgili tarihsel süreçlerini de aktarmamız gerekmektedir. Örneğin yukarıda, bir taraftan Taliban'ın halen Pakistan tarafından desteklendiği ve diğer yandan Afganistan ile birlikte Pakistan'ın da Taliban eylemlerinden müteessir olduğu zikredilmiştir. Pakistan'ın Taliban ile ilişkisi konusunda çelişkili görünüm sergileyen işbu savlar, bu ülkedeki politik yapı ve özellikle hükümet ve ordunun devlet yönetimindeki konumları ile ilgili olup; Pakistan'ın kuruluş tarihi ve sonrasındaki süreçte

yaşanan gelişmeler ışığında açıklık kazanacaktır. Bu anlamda, bu çalışmanın birinci bölümünü oluşturan Tarihsel Bağlam bölümü oldukça önem arz etmektedir.

Tezin ikinci bölümünde ise Peştunistan meselesi etraflıca ele alınacaktır. Peştunistan Meselesi bu çalışmanın esas iki konusundan birini teşkil ettiği için, tarihsel arka planı ve diğer yönleri ile birlikte ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır.

Pakistan kurulduğu andan itibaren Afganistan, bu ülke üzerinde toprak iddiasında bulunmuş ve bu olay işbu ülke arasındaki ilişkileri esastan etkilemiş ve birçok huzursuzluklara neden olmuştur. Afganistan, Pakistan kurulduğu sırada, Birleşmiş Milletlere (BM) üyeliği için BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada ret oyu kullanan tek ülke olmuştur. Afganistan'ın bu tutumu Pakistan'la arasında sınırın değiştirilmesi gereği fikri ve Pakistan'da yaşayan Peştunların statüsü meselesinden kaynaklanmaktaydı. Yukarıda da aktarıldığı gibi bu konuya Peştunistan Meselesi adı verilmektedir. Afganistan'daki hükümetler iç politikada halktan destek sağlamak ve konumlarını sağlamlaştırmak için her fırsatta Pakistan'ı bir öteki olarak göstermiş ve günümüzde de geçerli olan "Pakistan'ın Afganistan'daki sorunların ana müsebbibi olduğu" biçimindeki iddiaları öne sürmektedir. Peştunistan Meselesi, geçen bir kaç yılda tekrar dillendirilmeye çalışılsa da, gündemi teşkil etmesi ve bu iki ülke ilişkileri etkilemesi bakımından esas olarak Pakistan'ın kuruluşundan 1970'lerin ortalarına kadar olan dönem için önem arz etmektedir. Böylece, Afganistan'ın Peştunistan politikası iki ülke arasındaki ilişkileri yaklaşık 30 yıl boyunca etkilemiş ve zaman zaman tansiyonun artmasına ve hatta bu iki ülkenin birbirine karşı askeri güç kullanmasına neden olmuştur. Bundan sonraki dönemlerde ise söz konusu bu iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen esas konu, Pakistan'ın

Afganistan iç işlerine karışma isteği ve bu doğrultuda geliştirdiği politikalar olmuştur. Bununla birlikte, Hint yarımadasının parçalanması sonucu kurulmuş olan Pakistan 1970'lere gelindiğinde bu sefer, kendisi iki ayrı devlet biçiminde parçalanmış ve bu yönüyle ülkesi üzerine toprak iddiası olan Afganistan'a karşı hep kuşku ile yanaşmaktadır. Kısaca aktardığımız bütün bu hususlara Peştunistan bölümünde izahat getirilecektir.

Afganistan ve Pakistan ilişkilerini etkileyen en önemli ikinci konu olan Taliban Meselesi, Pakistan'ın Afganistan iç işlerine karışma ve Kabil'deki yönetimleri kendi denetiminde bulundurma isteği ile alakalı bir konudur. Pakistan'ın Afganistan içişlerine müdahale edebilmesi için şartları oluşturan esas ve büyük gelişmeler; Sovyet işgali ile başlayan Afgan mülteci sorunu, Sovyet işgaline karşı ortaya çıkan direniş (cihat) süreci ve daha sonra bu sürecin doğurduğu Taliban Hareketinden ibarettir. Bu gelişmelerden sonuncusu olan Taliban Sorunu halen gündemde olan ve bu iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemeye devam eden bir etkendir. Son yıllarda Afgan hükümetleri ve Afgan siyasetine etkisi olan zümreler Pakistan'ı Taliban'ın kurucusu ve halen hamisi olduğunu savunarak Afganistan'daki istikrarsızlığa neden olmakla suçlamaktadır. Pakistan ise Afganistan'daki savaşın bölgede en çok kendisini etkilediğini ve Afgan devletinden kaynaklanan güç ve kontrol yetersizliğine işaret ederek Taliban sorununun kendi ülkesine sirayet etmesine neden olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Pakistan, Hindistan'ın kendisini zayıflatmak için Afganistan'da etkin bir yer edinmeye çalıştığını ve Kabil'in İslamabad'a karşı politikalarını yönlendirme niyetinde olduğunu iddia etmektedir.

Pakistan'ın Afganistan'da nüfuz sahibi olma ihtiyacını doğuran etkenler şu şekilde sıralanabilir. Pakistan'ın bulunduğu coğrafi konumu ve kuruluşundan bu yana Hindistan ile

olan düşmanlığı, Pakistan'ın doğusunda kendisine yakın ve hatta kendisine bağlı bir devletin bulunması şeklinde bir ihtiyacı doğurmuştur. Afganistan'da özellikle 1980lerden buyana süregelen siyasi istikrarsızlık Pakistan'ın bu amacına ulaşması için uygun zemin oluşturduğu izlenimini sağlamıştır. Bu minvalde askeri anlamı ile "stratejik derinlik" konusunda kırılgan bir konumda bulunan Pakistan, Hindistan'dan gelebilecek büyük saldırı durumlarında Afgan topraklarını da kullanarak tekrar toparlanma şansına sahip olabileceğini düşünmektedir. Bunun yanında kendisinden daha zayıf ve kendisine tabi bir Afgan devleti, sözü geçen sınır sorunları ile ilgili Pakistan'ı sıkıştıracak girişimlerde bulunmayacak ve böylece Pakistan en büyük tehdit olarak gördüğü Hindistan ile olan meselelerine odaklanacaktı.

Afganistan'da güvenlik, istikrar ve ekonomik gelişmenin önündeki en önemli ve en büyük engelin Taliban Hareketi olduğu herkesçe bilinen ve dillendirilen bir olgudur. Ancak bir süredir Taliban Sorununun aslında sadece Afganistan'la sınırlı olmadığı ve bu nedenden dolayı çözüm yolları için Afganistan sınırları dışında da bakılması gereği haklı olarak savunulmaktadır. Bu noktada Pakistan, Taliban hareketinden -özellikle son yıllarda- olumsuz biçimde etkilenmesine rağmen, geçmişten bu yana Taliban destekçisi görünümüyle önemli bir yere sahiptir. Afgan devleti Pakistan'ın kendi stratejik çıkarlarının komşu ülkelerdeki istikrarsızlıkta gördüğünü ve bundan dolayı Taliban'ı desteklediğini ve böylece düşman politikalar güttüğünü ileri sürmektedir. Pakistanlı bazı kurumlar ve şahısların Taliban'a bir takım desteklerde bulunduğu artık herkesçe bilinen bir olgudur. Fakat Taliban'ın Pakistan devletinin tamamen kontrolünde bulunan bir araç olarak görmek doğru bir tespit olmayacaktır. Özellikle bu konu, Taliban'ın ABD, Uluslararası askeri güçler ve Afgan devletine rağmen 19 yıl boyunca güçlenerek varlığını sürdürmesini göz önünde

bulundurduğumuzda doğru görünmektedir. Taliban münhasıran bir devletin kontrolünde bulunan bir grup veya bir örgüt olmaktan ziyade, bölgedeki şartlar ve tarihi sürecin meydana getirdiği bir sosyal ve politik harekettir. Taliban Hareketi sahneye çıktığı sıralarda ve daha sonrasında, Pakistan bu harekete maddi, askeri ve siyasi desteklerde bulunmuştur. İlaveten, Pakistan'daki bir takım zümrelerin Taliban'ı halen desteklemeye devam ettiği iddiaların doğruluk payı vardır. Ancak, bununla birlikte, 2001'den bu yana ve özellikle son yıllarda Pakistan, Afganistan kadar olmasa da, Taliban'ın yarattığı etkiden önemli derecede zarar görmektedir. Ayrıca, Pakistan eskisi kadar Taliban'ı kayıtsız ve sınırsız biçimden destekleyebilecek askeri ve ekonomik konumda değildir. Bütün bunları dikkate aldığımızda Taliban konusunda doğru teşhis ve değerlendirmelerin yapılabilmesi için bu konuda detaylı çalışmanın gerektiği kanısındayım. Bu sebepten dolayı Taliban Meselesi ve bunun söz konusu iki ülke ilişkilerini ne şekilde ve hangi çapta etkilediği, yalnızca Taliban'ın iktidar dönemi ile sınırlı biçimde değil; bu dönemin öncesinde ve sonrasındaki gelişmeleri de kapsayacak biçimde ayrı bir genel başlık (üçüncü bolüm) altında incelenecektir.

Son olarak, çalışmanın sonuç bölümünde, tezimin esas iddiası olan; Afganistan-Pakistan ilişkilerini etkileyen iki temel unsurun Peştunistan ve Taliban meseleleri olduğu açıklığa kavuşturulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL BAĞLAM

I. PAKİSTAN

Pakistan İslam Cumhuriyeti, Asya'nın güneyinde bir ülkedir. Umman Denizi'ne bin km'ye aşkın kıyısı bulunan Pakistan'ın batısında İran ve Afganistan, kuzeyinde Çin, doğusunda ise Hindistan vardır. Pakistan nüfus bakımından dünyada altıncı ülkedir. İngiliz sömürgesindeki Hindistan'dan, yaşanan kanlı bir mücadele sonrası ayrılarak 14 Ağustos 1947'de kurulmuştur. Pakistan 1970lerin başında bölünmüş ve neticede batısı bugünkü Pakistan, o zamana kadar doğu Pakistan olan bölümü ise Bangladeş olmuştur. Pakistan, Pencap, Sind, Hayber-Pahtunhva (eski adı Kuzeybatı Sınır Eyaleti) ve Beluçistan olmak üzere 4 eyaletten oluşmaktadır. Pakistan federal sistem ile yönetilmekte ve başkenti İslamabad'dır[1].

A. KURULUŞ SÜRECİ

Pakistan, 1947 yılında Hindistan'ın bağımsızlığını elde ettiği süreçte ve İngilizlerin Hint topraklarındaki işgalinin sona ermesi ile birlikte Hint Yarımadasındaki Müslüman nüfusun gayreti ile kurulmuştur. Pakistan'ın kuruluş yılının 1947 olmasına rağmen, Hint topraklarındaki Müslümanların kendi ulusal haklarına ve kendi devletine sahip olmaları için çaba ve gayreti önceki tarihlere tekabül etmektedir. Pakistan'ın bağımsızlık süreci Hindistan'ın bağımsızlık süreci ile aynı mekan ve zamanda vukuu bulduğundan, Hint

[1] http://worldpopulationreview.com/country-locations/where-is-pakistan, (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2017)

Yarımadası'nda yaşayan Müslümanlar ve onları temsil eden siyasi parti ve hareketler önceleri Hindu halk ve siyasi çevrelerle aynı safta yer alırken; daha sonra ise -özellikle ikinci dünya savaşı yaklaşırken- kendilerine ayrı bir devlet kurmayı hedefleyen ayrılıkçı politika sürdürmüştür. Hint Yarımadası'ndaki Müslümanlar ve siyasi temsilcileri Büyük Britanya'ya karşı bağımsızlık mücadelesinde sözkonusu bu toprakları işgalden kurtarmak amacı ile Hindularla hemfikir ve paydaş olduğu için işbirliği içerisinde bulunmuşlardır. Ancak, bağımsızlık sonrası oluşturulacak devletin anayasal biçimi, farklı ulusların kurulacak devlette temsil oranı, azınlık ve çoğunluğun hak ve yetki paylaşımı gibi konular tartışılmaya başlayınca anlaşmazlıklar belirmeye başlamıştır[2].

Hint yarımadasındaki Müslümanların ilk etapta Hindularla olan işbirlikçi ilişkisini ve sonrasında ayrışma niyeti ile yürütülen politikaları daha iyi anlayabilmek için şu örnek yardımcı olacaktır. Pakistan'ın kurucusu ve aynı zamanda Muslim League partisinin öncülerinden olan Mohammad Ali Jinnah, Hindistan'ın bağımsızlığında oldukça etkin rol oynayan ve Hinduların esas partisi olan Congress partisi ile -İngilizlere karşı birlikte mücadele etmek üzere- 1916 yılında ittifak yapmıştır. [3] Ancak, 1920lerin sonlarına doğru, Hindu milliyetçililerinin Müslüman topluma karşı tutumlarını gözlemleyen ve bağımsızlık sonrası Müslümanların ulusal haklarına hoş görülmeyeceği endişesini taşıyan Jinnah, Congress Partisi ile yollarının ayrıldığını açıklamıştır. Nitekim daha sonra, Müslümanlar için

[2] Ian, Talbot, **Pakistan- A Modern History**, London, Hurst & Company, 1998, s.54-90.

[3] Cinnah'ın yönettiği Muslim League Partisinin Hinduların Congress partisi ile ittifakını belgeleyen Lucknow Pact'a giden sürecini daha iyi anlamak için bkz: Hugh F., Owen, "Negotiating the Lucknow Pact", **The Journal of Asian Studies**, C. 31, No.3, Mayıs 1972, s.561-587.

ayrı bir devlet kurmaktan daha azına razı olmayacağını belirten 1940 tarihli Lahor Kararı ile bu tutumunu pekiştirmiştir.[4]

Pakistan devleti, yukarıda da belirtildiği gibi, Hint Yarımadası'nda yaşayan Müslümanların ayrı bir devlet kurma fikri ve bu yöndeki mücadeleleri neticesinde Britanya devletinin iki halefinden biri olarak kurulmuştur. Ancak, Müslümanların mücadelesinin yanında Pakistan'ın bağımsız bir devlet olarak kuruluşunda, Britanya devletinin rolü ve desteğinin de çok etkili olduğu bilinmektedir. Nitekim Hint Yarımadası'nın parçalanması, yani iki devletin kurulması planı bizzat Britanya tarafından oluşturulmuş ve taraflara sunulmuştur.[5]

Sonuç olarak, Pakistan zorlu mücadele ve gayretlerin sonucu olarak 14 Ağustos 1947 tarihinde Hindistan ile birlikte İngiliz işgalinden kurtulmuş ve ayrı devletler şeklinde kurulmuştur[6]. Ancak Hindistan kendi bağımsızlık gününü Pakistan ile aynı günü değil bir gün sonrasını, yani 15 Ağustos olarak ilan etmiştir. [7]

B. KURULUŞ SONRASI YAŞANAN GELİŞMELER, ÜLKE SORUNLARI VE BUNLARIN DEVLET KARAKTERİSTİĞİNİ BİÇİMLENDİRMESİ

Ağustos 1947 yılında kurulan Pakistan sömürgeciliğin hızlıca sona erdiği bir dönemde ortaya çıkan diğer yeni ulus devletler gibi birçok sorunlarla boğuşmak zorunda

[4] James, Wynbrandt, **A Brief History of Pakistan,** New York, Infobase, 2009, s. 140-153.

[5] Iftikhar H., Malik, **The History of Pakistan,** Westport-CT, Greenwood Press, 2008, s.105-107.

[6] Pakistan'ın kurtuluş mücadelesi bu tezin kapsamı dışında olduğundan ayrıntıları ile incelenmeyecektir.

[7] Mayadhar, Nayak, "Saluting August 15,1947", **Orissa Review**, Ağustos 2010, s.5.

kalmıştır. Aslında, Pakistan diğer sömürge devletlerden çok daha kritik ve kırılgan bir konumda idi. Bunun sebebi sömürgeci konumda olan Britanya'nın çekilişi ile Hint topraklarının coğrafi olarak üç parçaya (bugünkü Bangladeş, Pakistan ve Hindistan şeklinde) ve devlet olarak ikiye bölünmesi ve bunun getirdiği birçok zorluklardı. Pakistan'ın kuruluşunu takip eden yıllarda, bu ülkenin karşılaştığı sorunlarının önemi yalnızca Pakistan'ın o dönemdeki tarihini anlamak açısından değil; aynı zamanda, bu ülkenin günümüze kadar gelen tarihi süreci, devlet yapısının niteliğini, yine günümüze kadar uzanan iç ve dış politika öncelikleri ve bu öncelikleri belirleyen saiklarını da bilmemize yardımcı olacaktır.

Hint yarımadasında yaşayan Müslümanların kendilerine özgü bir devlet kurma çabasıyla kurulan Pakistan'ın, çok geçmeden kendi topraklarından ve de dış ülkeler tarafından yöneltilen sorunlarla karşı karşıya kalması, bu devletin -hem iç hem de dış politikada gereğinden fazla- ihtiyatlı ve önyargılı davranan bir yapı haline dönüşmesine sebep olacaktır.

Pakistan bağımsızlığını ilan ettikten hemen sonra merkezi yönetimin kırılganlığını göz önünde bulunduran güç odakları başkaldırı ve isyanlara girişmiştir. Örneğin, daha 15 Ağustos 1947'de Beluçistan'ın bölgesi olan Kalat yöneticisi Ahmad Yar Khan, Beluçistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulduğunu ilan etmiş ve kendi himayesinde yaşayan halkı Pakistan'a karşı isyanlara davet etmiştir. Bu kadar kısa vadede bir daha parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya gelen Pakistan devleti Ahmad Yar Khan'ın bu iddiasını hemen

kınamış ve reddetmiş olsa da, sözkonusu toprakları fiilen ancak 9 ay içinde Pakistan'a katmayı başarabilmiştir.[8]

Aynı zamanda, Pakistan, bu sefer Afganistan tarafından yöneltilen başka bir sorun ile karşı karşıya kalacaktır. Afganistan, Pakistan ülkesi üzerine Peştunların yaşadığı bölgelerin kendi toprağı olduğunu ileri sürerek bu ülke haritasının değişmesi gerektiğini öne sürmüştür. Aslında, Pakistan daha kuruluş aşamasında iken Afganistan'ın ilk talepleri, Pakistan'ın Peştunlarına self-determinasyon hakkının tanınması şeklinde olmuştu. Afganistan'ın bu talepleri Peştunistan üzerine ulaşmak istediği işbu hedeflere dayandırılmaktadır. Bunlardan birincisi, açıkça dile getirilmemiş olsa da, Pakistan tarafında bulunan Peştunların ve onların yaşadığını bölgelerin Afganistan'a katılması idi. Bu şekilde Afganistan yeni kurulan Pakistan'la sınır problemini çözmüş, kendi ülke nüfusu ve toprağını genişletmiş ve en önemlisi çok arzu ettiği; denize kıyısı olma şansını da elde etmiş olurdu. İlkine kıyasen, o dönemde, daha mümkün görünen ikinci hedef ise; Peştunların self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsız bir Peştun devletini, yani Pakistan ve Afganistan arasında Peştunistan adı ile yeni bir devletin kurulması ihtimali idi. Bu ihtimal, Afganistan için Peştunların Pakistan sınırları içinde kalmaya devam etmesinden daha cazip bir seçeneği teşkil etmekteydi. Çünkü sözkonusu bu durumda, Peştun davasına destek vermiş olan Kabil ile çok yakın ilişkisi olması beklenen Peştunistan, Afganistan'a denize kolay ulaşım fırsatları da sağlayacaktı.[9]

---

[8] Frederic, Grare, "Balochistan-The State Versus the Nation", **The Carnegie Papers**, Nisan 2013, s.7.

[9] Amin, Saikal, "Afghanistan and Pakistan: The Question of Pashtun Nationalism?", **Journal of Muslim Minority Affairs**, C. 30, No. 1, Mart 2010, s.8.

Afganistan'ın Peştunistan talebi sadece bir iddia olarak kalmamış on yıllar boyunca bu ülkelerin birbirine karşı belirledikleri politikalarda uyuşmazlık konusu olarak önemini korumuştur. Pakistan kurulduktan sonra Afganistan ilk tepkisini, Birleşmiş Milletler örgütüne Pakistan'ın üye olarak katılması için sözkonusu örgütün Genel Kurulunda yapılan oylamada ret oyu kullanarak ortaya koymuştur. Belirtilmesi gereken önemli nokta Afganistan'ın, Pakistan'ın BM üyeliği için ret oyu kullanan tek ülke olmasıdır. Afganistan sözkonusu bu ret oyunu kullanırken daha önce sömürgeci devlet olarak İngiltere ile yapmış olan tüm sınır sözleşmelerinin bundan böyle geçersiz olduğunu savunmuştur. Bu tutum yeni kurulan Pakistan ile arasında bulunan fiili sınırın Afganistan'ın tanımadığı anlamına gelmekteydi. Afganistan bu iddiasını, sözleşmelerin yapıldığı sırada Pakistan adında bir devletin mevcut olmadığına dayandırmaya çalışmıştır.[10]

Pakistan kurulduğunda batısında kendisinden çok daha büyük ve güçlü bir rakibi olarak Hindistan var olmuştu. Ayrıca, bu iki devletin kurulduğu karmaşa döneminde Hindistan'daki beklentiler Pakistan'ın yaşadığı birçok sorunlardan ötürü devlet olarak devam edemeyeceği, eninde sonunda parçalanacağı ve kendi topraklarına katılacağı yöndeydi. Pakistan kendi varoluşsal kimliğini İslam dini üzerine kurguladığından, en azından diğer Müslüman ülkelerden ve özellikle komşusu olan Afganistan'dan doğal olarak destek beklemekteydi. Buna mukabil, batısından gelen tehdidine ilaveten, Afganistan tarafından beklediği desteği görmediği gibi yıllar boyunca toprak iddiası sorunu ile boğuşacağını anlamaya başlamıştır. Sözkonusu bu gelişmeler Afganistan ve Pakistan arasındaki güvensizliklerin temelini teşkil etmiş ve Hindistan kadar olmasa da Afganistan'ın

[10] A. Ghafoor, Liwal, "Areas between Afghanistan and Pakistan and the Present Turmoil", **Eurasia Border Review**, C. 1, No. 1, Bahar 2010, s.76.

uzun dönem boyunca toprak bütünlüğü tehdit eden bir ülke görünümü sergilemiştir. Nitekim bu kaygılar ve izlenimler daha sonra birçok gerginliklere ve sorunlara sebep olacaktır.

Birçok etnik grupları ülkesinde barındıran Pakistan yalnızca Beluçistan ve Peştunistan meseleleri ile değil, başkaca bölgelerinden de gelen talepler ve bu taleplerin yarattığı sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlardan biri de doğu Pakistanlılar, yani Bengaliler tarafından gelmekteydi. Pakistan ilk kurulduğunda toprak anlamında ülkesi bugünün Pakistan ve Bangladeş'i kapsamaktaydı. Bangladeş 1971 yılında Pakistan'dan ayrılarak ayrı bir devlet haline gelene kadar Batı Pakistan olarak biliniyor ve günümüzdeki Pakistan'a ise Doğu Pakistan adı verilmekteydi. Pakistan'ın kurulurken günümüzdeki Bangladeş'te yaşayan Bengalilerin bir kısmı ayrı bir devlet kurma arzusunda idiler. Pakistan Bangladeş'i de kapsayacak şekilde kurulduğunda sözkonusu bu milliyetçi çevreler tepkilerini Bangali dilinin resmi dil olması talebi ile giriştikleri birçok tezahürat ve isyan hareketleri ile ortaya koymuştur.[11]

Kuruluş biçimi ve içyapısından kaynaklanan diğer meselelerin içinde boğulan Pakistan, bunun yanında asıl büyük sorunları Hindistan ile yaşamıştır. Bu sorunların başında bağımsızlık aşamasında kaderi belli olmayan Keşmir gibi bölgeler, nüfus mübadelesi ve su paylaşımı gibi meseleler gelmektedir[12].

---

[11] Kathy, Nii, "Songs of Freedom: A Story of Bengali Cultural Resistance", **University of Hawaii at Manoa, http://hdl.handle.net/10125/29638**, s1, 27-30, (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2014).

[12] Pakistan'ın kuruluş tarihinden başlayarak 1960'a kadar üzerine bir anlaşmaya varılamayan Pakistan ve Hindistan arasındaki su sorunu için bakınız: Manish, Vaid ve Tridivesh Singh, Maini, "Indo-Pak Water Disputes: Time for Fresh Approaches", **Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding**, C.4, No.2, Kış 2012.

Pakistan ve Hindistan bağımsız devletler şeklinde kurulurken kendi otonom yönetim biçimine sahip 560 adet beylikler mevcuttu. Bu beyliklere "Princely States" adı verilmekteydi[13]. Hindistan ve Pakistan kurulduktan sonra bu beyliklerden çoğu Hindistan'a katılırken bunlardan dördü (Junagadh, Jodhpur, Haydarabat ve Keşmir) sözkonusu bu iki devletten hangisine katılacağı konusunda anlaşmazlığa neden olmuştur. Bu dört beyliklerden sadece Keşmir'in nüfus çoğunluğu Müslüman iken başlarında Hindu yönetici bulunmaktaydı. Diğer üçünün yapısı ise Keşmir'in tam tersi bir durumu -yani nüfusun çoğu Hindu ama yöneticileri Müslüman- ifade etmekte idi. Eylül 1947 yılında Junagadh yöneticisi Muhammed Mahabat Khanji Pakistan'a katılmaya karar kıldıysa da Hindistan'ın askeri müdahalesi sonucu bu bölge Hindistan'a ilhak edilmiştir. Bunun yanında Jodhpur ve Haydarabat de Hint hükümeti ile birlikte Britanya'nın etkisi ile Hindistan'a katılacaklardır. Bu üç beyliklerin Hindistan'a katılması, nüfus yapısı dolaysıyla, Hindistan ve Pakistan arasında daha büyük sorunlara yol açmazken; Keşmir'in kaderinin belirleme süreci Pakistan ve Hindistan arasında bugün bile çözülemeyen husumete yol açacaktır[14].

Diğer üç beyliğin Hindistan'a katıldığı dönemde Keşmir'de yaşayanların bir kısmı Pakistan'a katılmayı yeğlerken Keşmir'in Hindu yöneticisi Hari Singh buna muhalefet etmiş ve ilk başlarda bağımsız beylik statüsünü sürdürmeye çalışmıştır. Ancak hem Pakistan hem de Hindistan Keşmir bölgesini kendi topraklarına katmak için çaba göstermekteydi. Çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'in Hindistan için en çok önemi, toprak kazanımı yanında ülkesinin laik imajını pekiştirecek niteliği idi. Buna mukabil Müslümanların ülkesi olarak

---

[13] Hint Yarımadası'nda buluna beylikler (Princely States) için ayrıca bakınız: Mary, Burdman, "Creation of the Indian Union: How a New Nation Was Formed", **EIR Strategic Studies,** C.27, No.5, Şubat 2000.

[14] Wynbrandt, **op.cit.**, s.165-166.

kurulan Pakistan ise Keşmir'i, ülkesinin devamı olduğunu düşünmekte ve Pakistan'a katılmasını kıtanın paylaşım mantığına uygun olduğunu iddia etmekteydi. Pakistan bu düşünce ile hareket ederek ülkesindeki Peştunları silahlandırmış ve ordu mensuplarının yanında Keşmir'e yollamıştır. Pakistan, bu şekilde başlattığı savaşa cihat adını vererek bölge halkından beklediği destek ile Keşmir'i kendi toprağına katmak istemiştir. Ancak buna mukabil yönetici konumda olan Hari Singh Hindistan'dan askeri yardım talep etmiş ve Hindistan ile ilhak belgesini imzalamıştır.[15] Bu şekilde Ekim 1947 yılında Keşmir'de ortaya çıkan çatışma Pakistan ve Hindistan'ı ilk kez karşı karşıya getirmiştir. Hari Singh'in isteği üzerine bölgeye gönderilen Hint askerleri bölgeye gelen Peştun mücahitleri geri püskürtmüş ve Keşmir'in merkezi olan Srinagar bölgesini kontrol altına almıştır. Buna karşı Pakistan 1948 yılında bölgeye asker göndermiş ve böylece ilk başta Mücahitlerle Kaşmir yönetimi arasında başlayan çatışma; Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan ilk uluslararası savaş haline bürünmüştür. Pakistan askerleri bugün Azad Kaşmir[16] olarak bilinen bölgeyi kendi kontrolüne geçirmiş ve Hindistan askeri güçleri ile savaşmaya devam etmiştir. Yaklaşık bir yıl süren savaş BM'nin girişimi ile Temmuz 1949 tarihinde yapılan ateşkes ile sona ermiştir. Ancak bu ateşkes sadece o dönem fiili durumun belgelenmesi anlamına gelmiş ve bu girişim ne Keşmir sorununu ne de Pakistan-Hindistan arasındaki

---

[15] Husain, Haqqani, **Magnificent Delusions: Pakistan, the United States, and an Epic History of Misunderstanding,** New York, Public Affairs, 2013, s.26-27.

[16] Keşmir'in coğrafyası ve Hindistan ve Pakistan'ın kontrolünde bulunan bölgeleri gösteren "Line of Control" hattı için bakınız: http://www.un.org/depts/Cartographic/map/profile/kashmir.pdf,(Erişim Tarihi: 6 Eylül 2014).

husumeti bitirememiştir. Keşmir sorunu daha sonraki tarihlerde birkaç kez daha palazlanacak ve bu iki ülkeyi karşı karşıya getirecektir.[17]

Pakistan'ın Keşmir sorunu yaşandığı sırada bölgedeki Müslüman ülkelere yaptığı cihat çağrısı Afganistan tarafından olumlu karşılık bulamamıştır. Bu Pakistan'ın Afganistan hakkındaki bakışının oluşmasında önemli derecede etkisi olan başka bir olaydır. Pakistan, ileride de Hindistan ile karşı karşıya gelince, Afganistan ile din, dil ve birçok ortaklığa sahip olmasına rağmen bu ülkenin kendisine yardım etmeyeceğini anlamıştır. Böylece Afganistan'ın toprak iddiasıyla oluşan güvensizlik ruhu, bu ülkenin Keşmir olayındaki tutumu ile daha da güçlenmiştir[18].

Göç sorunu yine Pakistan ve Hindistan arasında yaşanan en vahim vakalardan biri olmuş ve her iki tarafta da bitmeyen kinlerin kaynağını teşkil etmiştir. Hint Yarımadası'nın bölünmesi ve bu iki devletin ortaya çıktığı sırada milyonlarca insan evlerini ve ülkelerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Parçalanma sonucunda Hindistan ve Pakistan, 14 milyon insanın yerinden edildiği, dünyanın en büyük göçü yaşamıştır. Bu göç sonucunda 8 milyon Müslüman nüfus Hindistan'dan Pakistan'a ve buna mukabil 5 milyon kişi ise Pakistan'dan Hindistan'a göç etmiştir. İki devleti birbirinden daha da uzaklaştıran olaylar bu göç sırasında yaşanmış mağduriyetlerdir. On binlerce kadının kaçırıldığı; toplu tecavüz, yağma ve katliamın yaşandığı bu göç sırasında bir milyon insan hayatını kaybetmiştir.[19]

---

[17] Wynbrandt, **op.cit.**, s.167-168.

[18] Haqqani (2013), **op.cit.**, s.28-29.

[19] Malik, **op.cit.**,s.129-130.

Yeni kurulan Pakistan başka bir darbeyi de, kurucu babası olan Cinnah'ın Eylül 1948 yılında vefat etmesi ile almıştır. Jinnah Pakistan'ın fikir babası olan ve Pakistan kurulduktan sonra kritik olan ülkenin bütünlüğünü sağlamayı başarmış ve ortada hiç bulunmayan devlet yapısının temellerini atan şahsiyettir. Cinnah'ın düşünce ve yenilikçi girişimleri Pakistan'ın ileriki tarihini etkilese de; kendisinden sonraki liderlerin hiçbiri onun yerini dolduramamış ve böylece Pakistan, diğer sorunlara ilaveten devlet idaresi konusunda da büyük engellerle karşılaşmıştır.[20]

Sonuç olarak Pakistan kurulduğunda bir taraftan kendisinden daha güçlü rakibi ile savaşı bile göze almak zorunda kalmasına ilaveten toprak, su ve göç gibi sorunlar yaşarken, diğer taraftan doğusunda bulunan Afganistan'dan da destek sağlayamadığı gibi tehditkâr girişimlerle karşılaşmıştır. Pakistan'ın Afganistan'a karşı güven sorunu bu dönemde ve Afganistan'ın toprak iddiaları ve Keşmir meselesindeki kayıtsız kalışı gibi olaylarla temellenmiş ve sonraki dönemlerde daha da pekişecektir.

C. SİYASİ İSTİKRARSIZLIKLAR VE ORDUNUN KONUMU

Ekim 1949 gibi çok erken bir tarihte Keşmir üzerinde Hindistan'la bir yıl sürecek savaşı yaşayan Pakistan doğu komşusu olan Afganistan'dan da tehdit hissetmeye başlayınca kendisini düşman ülkelerce çevrildiğini hissetmiştir. Bu minvalde modern anlamda ve güçlü bir ordu kurmak bu ülkenin en önemli önceliğini teşkil edecektir. Nitekim Pakistan'ın kurucusu ve ilk devlet başkanı olan Cinnah ve o dönem başbakan olan Liyakat

[20] Lawrence, Ziring, **Pakistan At The Crosscurrent Of History**, Londra, Oneworld Publication, 2003, s.51-53.

Ali Han kamu gelirinin üçte ikisi gibi büyük payı orduya tahsis edecek biçimde bir yönetim stratejisi benimsemişlerdir. Bu geniş bütçe tahsisinin yanında kişisel inisiyatife dayanan atama ve terfiler orduyu daha ilk tarihlerden itibaren en güçlü kurum haline getirmiş ve ordunun siyasetten uzak durma zeminini de ortadan kaldırmıştır. Keza devlet yapılanması daha ilk aşamalardayken Pakistan'da 1950lerin başında ordunun müdahaleleri ve yönetimi doğrudan etkileme girişimleri boy göstermeye başlayacaktır[21].

Cinnah'ın orduya geniş bütçe tahsisi bir yana, Pakistan ordusunun devletteki en öncelikli ve en güçlü bir kurum olarak oluşmaya başlaması asılında Cinnah'ın ölümünden sonra gerçekleşecektir. Pakistan'ın kurucu babası olan Cinnah bu ülkenin demokrasi sistemi ile yönetilmesini öngörmekteydi. Pakistan güvenlik güçlerinin ve özellikle ordunun yönetimi etkileme ve hatta gerektiğinde doğrudan ele geçirme saikı ve ihtiyacı başlıca şu nedenlere dayandırılabilir. Bu nedenlerin başında Pakistan'ın coğrafi olarak birbirinden binlerce km uzaklıkta bulunan doğu (Bangladeş) ve batı (bugünün Pakistan'ı) bölümlerinden oluşması idi. Doğu ve batı Pakistan'ın arasında nüfus, askeri ve idari kapasite bakımından çok daha güçlü başlıca düşmanı Hindistan bulunmaktaydı. Bununla birlikte doğu Pakistan'da dil, mezhep ve etnik bakımından farklı olan Bengalilerin bir kısmı kendi geleceklerini Pakistan'dan ayrılmasına ve ayrı bir devlet kurmalarında görmekteydi. Pakistan hem içinden gelebilecek muhalefeti hem de olası Hint müdahalesi karşısında kendi varlığını devam ettirebilmesi için güçlü ve modern orduya ihtiyaç duymaktaydı. Bu

[21] Samina, Ahmed, **THE MILITARY AND FOREIGN POLICY IN PAKISTAN: WITH SPECIAL REFERENCE TO PAKISTAN-SOVIET RELATIONS 1947-1971**, Doktora Tezi, Australian National University, Canberra, 1998, s.54-55.

sebepten dolayı başka kurumlara tanınmayan ayrıcalıklar orduya tanınıyor ve ordunun devletin bekası iddiası ile giriştikleri eylemlere göz yumulmaktaydı[22].

Pakistan'da ordunun güçlü konuma gelmesi ve adeta bir "güvenlik devleti" haline dönüşmesinin başka ana sebebi ise siyasi partiler ve sivil hükümetlerin beceriksizliği, ülkenin ekonomik sorunlarında yetersiz kalmaları ve söz konusunu hükümetlerin mali yolsuzluklar içinde başından beri boğulmuş olmalarıdır. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklara sebep olan bu hükümetler ordunun devlet bekasını öne sürerek müdahale etmesine ve ulus, ulusun devleti ve dinin kurtarıcısı konumuna gelmesini sağlamıştır[23].

Pakistan ordusunun ilk kez siyasal alanına girmesi 1947-48 arasında yaşanan kanlı parçalanma ve kaşmir üzerine Hindistan'la yaşadığı çatışma döneminde olmuştur. Parçalanma ve Pakistan'ın kuruluşu sırasında yaşanan mübadele ve bunun sonucunda yaşanan ve yüzbinlerce insanın hayatına mal olan olaylarda askerler bu çatışmalara müdahil olmuş ve Müslümanların kurtarıcısı görünümünü sergilemiştir. Ayrıca Kaşmir konusunda Hindistan'ın bölgeye askeri müdahalesi ve böylece günümüzdeki statüyü oluşturması Pakistan'ın Hindulara ve Hindistan'a karşı koruyabilecek tek şeyin güçlü ve son söze sahip olan bir orduya ihtiyacı olduğu izlenimini yaratmıştır[24].

Pakistan'daki sivil siyasetçiler vi kurumların tabandan gelen talepleri karşılamakta yetersiz kalması 1950lerin başından itibaren belirmeye başlamıştır. Pakistan'da Cinnah' tan

---

[22] Shamsul Islam, Khan, "The military and the praetorian regimes in Pakistan politics: political usurpers or protectors of an incipient democracy?", **Malaysia University Journal**, C.5, 2009, s.80-81.

[23] Aslam, Khan, "Civil military relations: The Role of Military in the Politics of Pakistan**", Lund University,** 2012**,** s.21-21; 25-27.

[24] Muhammad, Hassan, "Causes of Military Intervention in Pakistan: A Revisionist Discourse", **Pakistan Vision**, c.12, n.2, 2011 s.87-88.

sonra yönetici konumda olanlar demokratik sistemin olmazsa olmazı olan eşit hak ilkesine şüpheli ve mesafeli davranmışlardır. Bugün de olduğu gibi 1950lerde de batı Pakistan'da yaşayan Muhacir ve Pencabiler tarafından yönetilen hükümetler siyasi iktidarın nüfus bakımından başat konumda olan doğu Pakistanlı Bengaliler lehine kayacağı kaygısı sebebiyle anayasa ve seçim düzenlemelerine yanaşmamıştır. Huzursuzluklara ve isyanlara neden olan bu tutumları ordunun da kolayca müdahalede bulunmasını sağlamış ve siyasi istikrarsızlığı da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1953 yılında sıkıyönetim ilan edilen Pakistan'da 1951-57 arası dönemde ordunun etkisi ile hükümetler yedi kez el değiştirmiştir. 1958'de ise ordu ilk kez doğrudan yönetimi ele geçirmiş ve günümüze dek üç kez daha yaşanan darbe kültürünün temelini atmıştır. Böylece Pakistan kurulduktan on yıl sonra sivil hükümetlerin yeteneksizliği, içteki istikrarsızlık, coğrafi kaygılar ve Hindistan tarafından olası tehditlerin sonucunda doğrudan ordu yönetimi altına girmiş oldu[25].

Pakistan'da ordunun doğrudan yönettiği ve başlangıcı 1958 olan dönem on yıl kadar devam etmiştir. Aslında bu dönem Pakistan'ın ekonomik olarak en başarılı dönemi olarak tarihe geçecektir. Gayri safi milli hasılasının ikiye katlanması, İndus deresi havzasının yeniden yapılanması, Hindistan ile su sorunun çözülmesi, tarımda devrim niteliğindeki gelişimler ve 1965 yılında Pakistan'ın İslam dünyasındaki en geniş sanayi ülkesi konumuna yükselmesi gibi gelişmelerin hepsi bu dönemde yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde Pakistan hem körfez ülkeleriyle birlikte Türkiye ile de yakın ilişkiler içinde olmuş hem de batı blokuna entegre olmak ve böylece batıyı tehdit eden komünizmin Güney Asya'ya doğru yayılmasını engelleyen önemli ülke haline gelecektir. Bütün bu olumlu gelişmelerin

[25] Ibid, s.70-74.

yaşandığı bu dönem ayrıca doğu ve batı Pakistan'ın arasındaki sorunların giderek zorlaştığı, Kaşmir üzerine Hindistan ile ikinci kez savaşın yaşandığı ve doğuda Afganistan'la olan sınırında tansiyonun yüksek olduğu bir dönem olarak da Tarih'e geçecektir[26].

Bu dönemde orduya önceki dönemde tanınan ayrıcalıklarına ilaveten mali ve ekonomik tahsisler giderek artmaktaydı. Silahların kuvvetlerin modernizasyonu ve ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler bir taraftan Hindistan'da endişelere sebep olurken diğer yandan halkın büyük kısmını oluşturan Doğu Pakistanlıları daha fazla rahatsız etmeye neden olacaktır. İdari, siyasi ve ekonomik olarak merkezileşmenin hızlıca devam etmesi doğu Pakistanlı etnik milliyetçilerin yanında sosyalist politikaları benimseyen Zülfikar Ali Bhutto gibi çevrelerin katı muhalefetine neden olmuştur. 1948'den önce eyaletler toplam gelirin yüzde 40-45i teşkil eden maliyetleri toplarken bundan sonra federal merkez yüzde 85-92 gibi toplam gelirin büyük miktarını elinde tutmaktaydı. Hem nüfus hem de gelir bakımından %55i aşkın biçimde katkı sağlayan Doğu Pakistan (Bangladeş) gelir dağılımı bakımından adaletsiz bir yönetişim biçimi ile karşı karşıya kalmıştı. Kamu harcamaların %80 Batı Pakistan'da gerçekleştirilirken gelirin çoğunu sağlayan Doğu Pakistan bütçenin küçük bir kısmından yararlanabilmekteydi. Buna ilaveten Doğu Pakistanlıların ordudaki payı %10u geçmemekle kalmamış karar alma organları dışında kalmışlardır[27].

Askeri doktrin olarak bu dönemin anlayışı Doğu Pakistan'ın savunmasının Batı Pakistan'da olduğu şeklindeydi. Bunun anlamı hem sayısal hem de altyapı olarak Batı Pakistan'da konuşlandırılan askeri güç Doğu Pakistan tehdit edildiğinde kuzeyden

---

[26] Wynbrandt, **op.cit.**, s.183-187; 190-195.

[27] Ayyaz, Gull, ''Development of Underdevelopment: The Case of East Pakistan 1947-1969'', **JPUHS**, c.28, n.1, 2015, s.2;4;8.

Hindistan'a saldırılacaktı. Bu sebeple askeri birliklerin ve altyapısının çoğu Batı Pakistan'da bulunmaktaydı[28]. Hindistan'ın 1962'de Çin ile paylaştığı sınırında yaşadığı çatışmada yetersiz kaldığını gören Pakistan ordusunun, ABD askeri malzeme ve eğitiminin de etkisiyle, Hindistan'ı olası sınırlı savaşta mağlup edeceği düşüncesi giderek güçlenmekteydi. Nitekim 1965'te Keşmir'de yönetici tayin hakkının Delhi'ye verilmesini öngören kanuna karşı isyanları kışkırtmak üzere binlerce mücahitleri Hindistan tarafına sızdırmasıyla başlayan çatışmalar hemen sonra orduların karşı karşıya geldiği bir uluslararası savaşa dönüşmüştür. Pakistan'ın beklentisinin aksine savaş sınırlı bir çatışmadan çıkarak büyük çaplı ve yenmesi zor bir hal almıştır. Her iki tarafa kayıplara neden olduğu ve Batı Pakistan'ın yoğun bombardımanın altında tutulduğu bu savaş, Pakistan'ın doğu toprağı bir yana batısını bile benzer durumlarda koruyamayacağını ortaya çıkaracaktır. Nihayet Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan 1965 savaşı SSCB, ABD ve BM girişimiyle sağlanan ateşkesle sona ermiştir. Hindistan'la başarısız bir savaşa girişen Pakistan içte de isyanlarla karşılaşmış ve 1969'de ordu bir kez daha doğrudan yönetimi ele alacak ve sıkıyönetim ilan edilecektir. Askerlerin her müdahalesi ile Pakistan ordusu kendi konumunu güçlendirmiş ve ileriki tarihlerde de müdahale etme olasılığını artırmıştır[29].

Yukarıda bahsedilen sorunlarla boğuşan Pakistan içeriden en fazla doğu topraklarından yani bugünkü Bangladeş'ten gelen muhalefetlerle karşılaşmaktaydı. Yine yukarıda bahsedildiği gibi Bengaliler kendi devleti tarafından ayrımcılığa tabi tutulduklarını ve bu sebeple devletin gelirinden önemli kurumlardaki eşitsiz paylarına kadar birçok

---

[28] Ahmet (1988), **op.cit.**,s.205.

[29] Franciso, Aguiler vd, ''An Introduction to Pakistan's Military'', **Belfer Center for Science and International Affairs-Harvard Kennedy School,** Cambridge, 2011, s.23-24.

konuda memnuniyetsiz durumda idiler. Askeri yönetimin vadettiği 1970 seçimler daha çok Doğu Pakistan'ı temsil eden parti (Avami Lig) tarafından kazanılınca söz konusunu bu parti hükümeti oluşturmak için asla çağrılmadı. Bunun üzerine Avami Lig toplu ayaklanma yoluyla Doğu Pakistan'ı istila etmeye kalkışınca Pakistan yönetimi Mart 1971'de doğu topraklarında baş gösteren ayaklanmayı ordunun yarısını göndererek bastırmaya karar vermiştir. Doğu Pakistan'a sevk edilen on binlerce asker büyük şehirleri kendi kontrollünde tutabilmiş olsa da isyanları bastıramamış ve böylece Pakistan'ın parçalanması önlemez bir olgu haline gelmiştir. Doğu Pakistan'daki bu sorunlar ve yüzbinlerce insanın mülteci olarak Hindistan'a akın etmesi bu ülkenin Doğu Pakistan'a askeri müdahalede bulunmasına sebep olmuştur. Böylece Pakistan ordusu bir taraftan halk isyanları ile boğuşurken diğer taraftan kendine nazaran daha güçlü olan Hint ordusu ile savaşmak zorunda kalmıştır. Pakistan doğu topraklarına on binlerce asker gönderirken bunu sivil hava araçları ile (Ağır silahlar ve askeri araçlardan yoksun biçimde) yapmak zorunda kalmış ve böylece doğusundaki askeri varlığının kırılganlığı en başından beri belirginleşmişti. Aralık 1971'e gelince, Pakistan'ın 35bin askeri ve 45bin sivil personeli ile Hint ordusuna teslim olmuş ve savaş esiri konumuna düşmüşlerdir[30]. Sonuç olarak bir taraftan Pakistan'ın iç politika başarısızlığıyla kızışan isyanlar ve diğer taraftan Hindistan'ın askeri müdahalesi ile Pakistan ikiye bölünerek Bangladeş ve bugünün Pakistan ülkesi olarak ortaya çıkmıştır.

1971'deki krizlerin sonucu yaşanan parçalanma Pakistan'ın en çok korktuğu rüyasının gerçeğe dönüştüğünü ifade etmektedir. Pakistan kurulurken parçalanma biçiminde meydana gelmiş, Keşmir'i doğal toprak varsayımıyla elinde tutmak istese de

[30] Talbot, **op.cit.**, s.201-213.

başarısız kalmış ve yaklaşık 25 yıl sonra kendisi iki ayrı devlet biçiminde parçalanmıştır. Bu tarihten sonra Pakistan'ı giderek güvenlik devleti haline götüren parçalanma paranoyası daha da keskin bir hal alacak ve ordunun kayıtsız şartsız en güçlü konuma gelmesine ve gerçekçiliği sorgulanan Durand Hattı gibi sorunları abartarak dış politikayı da belirleme yetkisine sahip olmasına zemin hazırlayacaktır.

1958'deki askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Pakistan ordusu 1972-77 arası 5 yıllık aradan sonra Zülfikar Ali Bhutto hükümetini devirerek bir kez daha yönetimi ele geçirmiştir. Bu dönemde darbeyi ve bundan sonraki 13 yıl boyunca devleti yöneten General Ziyaülhak olacaktır. Bu süre içinde ordu devletin yöneticisi, devlet kurumlarının ve halkın İslamileştirmesi ve dış politikanın ana belirleyici konumunda olmuştur. Bhutto hükümetini deviren, kendisini de askeri mahkeme sonucu idam eden ordu bütün siyasi partileri kapatmış, 1985'e kadar seçimi ertelemiş ve işbu tarihte yapılan seçimlerde de partilerin seçimlere katılımını da engellemiştir. Bu dönemde Pakistan ordusunun engelsiz olarak başat konuma gelmesinin dünyada ve bölgede cereyan eden olayların da etkisi olmuştur. Afganistan'daki sosyalist eğilimler ve ardından Sovyet işgali Pakistan'ı ABD için bölgedeki en önemli müttefiki haline getirecektir. Ayrıca Pakistan'daki İslamileştirme eğilimleri batı blokunun Yeşil Kuşak teorisine de uygun düşmekteydi. Bu süreçte Pakistan'daki tam anlamıyla askeri diktatörlük ve nükleer silah arayışlarının tam hızıyla devam etmesi gibi batı blokunu tedirgin etmediği gibi SSCB'nin Asya'nın güneyine yayılmasını engellemek için Afgan mücahitlerinin direnişini biçimlendirme görevi de Pakistan ordusuna verilmiştir. Afgan savaşını yönlendirmek ve yürütmek için Pakistan'a milyarlarca dolar ve askeri yardım bizzat ABD tarafından yapılmıştır. Batının bu mali ve askeri yardımı zaten diğer kurumlardan açık ara önde olan Pakistan ordusunu daha da

güçlü ve iktidarlı konuma getirmiştir. Pakistan'daki askeri yönetim ve Pakistan ordusu kendilerine ayrıca yapılan yardımları almakla kalmamış, ilaveten Afgan direnişi için kullanılması gereken mali ve askeri yardımlarının büyük kısmına da el koymuştur. Örneğin, Afgan mücahitler için yapılmış olan mali yardımın çok az bir kısmı bu mücahitlere aktarılmış, Amerika'nın sunduğu yeni ve üstün teknolojik silahlar ise Pakistan ordusunun kullandığı eski silahlarla değiştirilmiştir[31].

Aslında, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali ve buna bağlı olarak on yıl boyunca süren cihat süreci Pakistan ordusu için yukarıda bahsedilen mali ve askeri açıdan güçlenme olanağından çok daha fazlasını sağlamıştır. Gerçi Pakistan ordusu o tarihten önce de Keşmir olaylarında olduğu gibi başka ülke topraklarında direnişlere yardım etmişti. Bunun yanında, ayrılmadan önce kendi toprağı da olsa Doğu Pakistan'a parçalanma tehdidini bertaraf etmek için muazzam askeri sevkiyata da girişmiştir. Ancak, bütün bunlar Afgan direnişi ve Afganistan'daki süreç göz önünde bulundurulduğunda kısa süreli ve kapsam bakımından daha sınırlı müdahaleler olarak görülmektedir. Üstelik yukarıda da belirtildiği gibi Pakistan ordusu hem Keşmir olayında hem de Doğu Pakistan'ın ayrılma sürecinde başarısızlığa mahkûm olmuştur. Oysa Afganistan direniş süreci ve bu sürecin Pakistan ordusuna sağladığı olanaklar modern dönemde hiçbir ülkenin başka bir ülkede sağladığı hareket serbestisini mümkün kılmamıştı. Pakistan ordusu ilk kez bu denli geniş bir direnişi komşu ülkesinde mücahidin eliyle yönetmiş ve on yıldan sonra Doğu Blokunun başını çeken SSCB'yi dize getirmiştir. Afgan Cihat dönemi böylece Pakistan ordusunun ülkesinin dış politikasını münhasıran kendi elinde tutmasını olanaklı kılmıştır. Nitekim

[31] Aguiler, **op.cit**., s-24-27.

Pakistan ordusu 1990larda sivil hükümetlerin kurulmasına müsaade etmiş olsa da güvenlik ve dış politika konularını kesinlikle kendi inisiyatifi ile doğrudan yönetecek duruma gelmiştir. Örneğin, Afganistan'da 1990ların ilk yarısında iç savaşın yaşanmasından, 1996'den itibaren Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesine ve Hindistan'la 1998 Kargil savaşının yaşanmasına kadar asıl belirleyici olan Pakistan'ın sivil hükümetleri değil, bu ülkenin ordusuydu[32].

Pakistan ordusunun gücü ve devlet üzerindeki etkisi farklı dönemlerde farkı ebatlarda olmuştur. Ancak, 1990'lı yıllara gelince Pakistan'ın askeriyesi siyasal değişimin doğasını ve yönünü etkileyebilecek en güçlü siyasi aktör haline gelmiştir. Askerlerin doğrudan yönettiği dönemlerde ordu devletin ve toplumun bütün önemli sektörlerine sızmıştır. Nitekim ordu doğrudan yönetimde olmadığı dönemlerde de yönetim, yarı kamusal ve özel sektör alanını kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirecek konuma gelmiştir. 1988'de General Ziyaulhak'ın ölümünü takip eden dönemde demokrasi ve cumhuriyetin temeli olan seçimlerle sivil hükümetler başa gelmişlerdir ancak, bu hükümetlerin hiçbiri görev süresi olan 5 yılı tamamlayamamış ve her seferinde ordunun müdahalesi ile değiştirilmiştir. Bununla birlikte bir taraftan siyasal anlamda istikrarsızlığın devam etmesi, ekonomik durgunluğun yaşandığı ve Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi ile beraber Güney Asya öneminin ABD için de önemini yitirmesinin etkisiyle Pakistan ordusu bu ülkenin dış politikasını kendi isteği ile biçimlendirmeye çalışmıştır. Örneğin, Afganistan'da Sovyetler sonrası dönemde Mücahidin yönetimi ele geçirdiğinde iktidar paylaşımında tartışan taraflardan kendisine en yakın olan Hizbi İslami tarafını desteklemiş

[32] Malik, **op.cit**., s-171-173; 176.

ve böylece bu ülkede yaşanan 5 yıllık kanlı iç savaşının en etkin dış destekçisi olarak tarihe geçmiştir. Bunun yanında 1996'dan itibaren Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesi ve kendi rejimini kurmasını mümkün kılan siyasi, ekonomik ve askeri desteği de gene Pakistan ordusunun politikaları ile gerçekleşmiştir[33].

Bu dönemde Pakistan ordusu Hindistan ile ilişkilerinde de sivil hükümetleri dışlayacak biçimde kendi istediği yönü benimseyebilmiştir. Pakistan ordusu 1998'de Hindistan'a karşı misilleme olarak, batının beklentilerinin aksine, 5 nükleer bomba testi gerçekleştirerek Müslüman ülkeler arasında ilk ve bu güne kadar tek nükleer silah ülkesi olmuştur. Bundan sonra nükleer silahının caydırıcılığını hesaba katarak ordu fiili sınır olan Line Of Kontrol'u geçerek Kargil bölgesinde yükseklikleri işgal etmiştir. Buna karşı beklentilerin aksine Hindistan ordusu sözkonusu bölgeyi tekrar ele geçirene kadar savaşacaktır. Pakistan'ı uluslararası kamuoyu önünde saldırgan ülke konumuna düşüren, her iki tarafa binlerce kayıplara neden bu savaş sivil hükümetten gizli biçimde planlanmış ve yürütülmüştü. Bunun üzerine o dönem başbakan olan Navaz Şerif ordu komutanı olan Perviz Muşarraf'ı bertaraf etmek isteyince ordu bir kez daha darbe yaparak yönetimi ele geçirecektir. Böylece 1958, 1968, 1977'den sonra 1998'de ordu dördüncü kez darbe yaparak devlet iktidarını doğrudan ele geçirmiş oldu[34].

1998 Darbesi sonrasında Pakistan ABD tarafından yaptırımlara tabi tutulmuş olsa da 11 Eylül olayları sonrasında yaptırımlar kaldırılmış ve askeri ve ekonomik yardımlar hızlı bir şekilde arttırılmıştır. Böylece sivil hükümeti deviren Muşarraf rejimi ve daha geniş

---

[33] Khan (2012), **op.cit**., s.34-36.

[34] Wynbrandt, **op.cit**., s.250-252.

anlamda Pakistan ordusu bir kez daha kendi konumunu güçlendirecek ve dış politika dâhil ülkenin büyük çaplı ve stratejik konuları elinde bulunduran kurum haline gelecektir. Pakistan bu dönemde bir taraftan Amerika'nın başlattığı Teröre Karşı Savaşı'nda en önemli müttefiki haline gelirken diğer taraftan öteden beri desteklediği Keşmir ve Afganistan'daki grupları da yalnız bırakmamıştır. Örneğin, Taliban'ın kendisine karşı kurulmuş olan Kuzey İttifak'ı grubu ve ABD askerlerine yenik düştükten sonra büyük ölçüde yine Pakistan'a sığınacaklardır. Birkaç yıl sonra tekrar güçlenerek gündeme gelen Taliban Pakistan'ın Beluçistan eyaletinin merkezi olan Kuetta'da (Quetta) konuşlanmış ve adeta yeniden dirilmiştir. Kuetta Şurası olarak bilinen Taliban'ın çekirdek grubu Afganistan'daki eylemlerini o bölgeden yönetmiş ve ABD müdahalesinden 18 yıl geçse de hem ABD'nin mevcudiyetini hem de Afgan devletini tehdit eden başlıca unsur olarak varlığını devam ettirmektedir[35].

D. DIŞ POLİTİKA SORUNU

1. Soğuk Savaş Dönemi

Pakistan Hint Müslümanlarının birleşerek kurduğu bir İslam devleti olarak diğer Müslüman ülkelerle iyi ilişkiler içerisinde olmak için gayret göstermiş olsa da kuruluş yıllarından beri güvenlik ve ekonomik sebepler başta olmak üzere birçok nedenlerden dolayı batı bloku ile uyum sağlamak şeklinde bir dış politika eğilimi göstermiştir.

[35] Syed Hussain, Shaheed, **PAKISTAN FOREIGN POLICY FORMULATION, 1947-65: An analysis of institutional interaction between American policy making bodies and the Pakistan Army**, Doktora Tezi, University of Edinburgh, 2009, s.235-237.

Pakistan'ın batı blokuna yakınlaşması ve bu blokun politikaları ile uyum içinde olması gereği öncelikle bölgesel bağlamda aşırı güvensizlik duygusuyla şekillenmiştir. Pakistan'ın öncelikle Hindistan'la ve ikincil olarak Afganistan ile arasında mevcut olan güvenlik sorunları bu ülkenin batı ile ittifak içerisinde olmasını gerektirmiştir[36].

Pakistan 1950lerin başında kendini izolasyon içinde hissediyor ve BM ile birlikte Müslüman ülkelerin de Keşmir sorunu gibi önemli konularda etkisiz kaldığını düşünmekteydi. Aynı zamanda Pakistan Sovyetlerin güçlü olması ve sıcak sulara erişmek gibi tarihi saikleri dolaysıyla niyetlerine şüphe ile bakmaktaydı. Pakistan yöneticileri için batı bloku ekonomik ve teknolojik bakımından daha gelişmiş ve kendi müttefiklerini desteklemek için yeterli kaynaklara ve kararlığa sahipti. Nitekim ABD girişimiyle Nisan 1954'de Pakistan ve Türkiye arasında siyasi, ekonomik ve kültürel alanda işbirliğini geliştirmek için bir anlaşma imzalandı ve hemen sonrasında Mayıs ayında ABD ile Pakistan arasında Karşılıklı Savunma Yardım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Birleşik Devletler Pakistan'ın kendi güvenliğini sağlaması ve meşru müdafaa hakkını kullanması için askeri teçhizat, eğitim tesisleri ve diğer ilgili hizmetleri sağlamayı kabul etmiştir[37].

Eylül 1954'te Pakistan Güney Doğu Asya Antlaşması Örgütüne (SEATO) veya Manila Paktına katıldı. Komünizmin yayılmasını önleyen ve batı blokunun bölgedeki en önemli ittifakı olan bu antlaşma ile taraflar saldırılara karşı koymak için birbirlerinin kapasitesini geliştirmeyi ekonomik ilerlememe ve sosyal refahı arttırmak için birçok alanca işbirliği teşvik etmeyi hedeflemekteydi. Taraf devletler olan ABD, Avustralya, Fransa, İngiltere,

---

[36] Malik, **op.cit**., s-137-139

[37] Wynbrandt, **op.cit**., s.176.

Yeni Zelanda, Filipinler, Tayland ve Pakistan birine yapılan saldırın herkes için saldırı olarak kabul edileceği ve bu durumda birbirlerine danışacaklarını kabul ettiler. Ardından 1955'te Pakistan Irak'ın çekilmesine kadar Bağdat Paktı adını taşıyan CENTO'ya katılmıştır. Bu anlaşma Britanya'nın yanında diğer üç Müslüman ülkelerin (Irak, İran ve Türkiye) üye olması Pakistan için çok önem arz etmekteydi. ABD bu pakta taraf olmasa da yakından ilgilenmiş ve askeri komitesine katılmaya devam etmişti. Bağdat Paktı üyeleri savunma ve güvenlik alanında birbirleriyle işbirliği yapmayı kabul etmişlerdi[38].

Batı blokuna entegre olma sürecine uygun olarak Pakistan ve ABD arasında 1959'da başka bir ikili işbirliği anlaşması imzalanacaktır. Bu anlaşma ile Birleşik Devletler Pakistan'ın ülkesel bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak ve ekonomik kalkınmasını geliştirmek için bu ülkeye askeri ve ekonomik yardım sağlayacağını taahhüt etmiştir. Buna mukabil Pakistan ise Peşaver civarında Birleşik Devletlere bir iletişim hava üssü kurma fırsatını sağlamış oldu. Pakistan silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu için ABD Askeri Yardım Danışma Grubunun (USMAAG) kurulmasına ilaveten birkaç yeni askeri birliğin kurulması, askeri eğitim tesislerin geliştirilmesi, Pakistanlı subayların eğitim için ABD'ye gönderilmesi, hava ve deniz kuvvetlerinin önemli deneyim kazanmaları, silah, mühimmat ve askeri hava araçlarının sağlanması gibi gelişmelerin hepsi batı ile uyumlu dış politika çerçevesinde yapılan sözkonusu bu anlaşmalarla gerçekleşmiştir. Ancak Pakistan'ı bu şekilde batı blokuna yakınlaşması, Sovyetler Birliğinin bu ülkeye karşı mesafeli olmasına ve

[38] Shaheed, **op.cit**., s.133-136.

Doğu Blokunun Keşmir ve Peştunistan gibi konularında Hindistan ve Afganistan iddialarına destek çıkmasına neden olacaktır[39].

Sözkonusu bu dönemde Pakistan'ın güvenlik kaygılarını artıran başka bir sebep ise Afganistan'ın Pakistan toprakları hakkındaki irredantist iddiaları idi. Bu iddialar Pakistan'ın kuzeyindeki egemenliğini tanımayı reddetmek, Kuzey Batı Sınır Eyaleti (NWFP/ Hayber Peştunhua) ve Beluçistan bölgesi üzerine kendi toprağı olma iddiasından, Peştun birleşmesi ve Peştunistan adına bir devlet kurma idealini gerçekleştirmeye kadar uzanan bu politika ara sıra Sovyetler birliğinden de desteklenince Pakistan'ın batıya doğru daha fazla kaymasına neden olacaktır[40]. Pakistan'daki siyasal aktörler bu şekilde Sovyetlerin de desteklediği Hint ve Afgan askeri baskısından dolayı tehdit altında hissediyor ve bu tür potansiyel tehditlere karşı güvenlik konusu Pakistan'ın en esas kaygısı olarak ortaya çıkmıştır.

1960lara gelince bu dönem Pakistan dış politikası açısından bir ikilem dönemi olarak bilinmektedir. Çin ve Hindistan arasında çıkan sınır çatışması sonucu ve Kenedi hükümetinin inisiyatifi ile ABD bu sefer Çine karşı Hindistan'ı destekleyerek dengeleyici politikaları benimsemeye başlamıştır. ABD başta olmak üzere batı bloku 1962 Çin-Hint sınır çatışması ardından Hindistan'a silah ve askeri malzeme göndermeye başlamıştır. Üstelik daha önce Pakistan'a yapılan benzer yardımlar için askeri ve ittifak sözleşmelerin önkoşul olarak benimsenirken Hindistan konusunda böyle bir koşul aranmamıştır. Bu sebeplerden

---

[39] Ahmet (1988), **op.cit.**,s. 176; 247-248.

[40] Saikal (2010), **op.cit,** s.7-8.

dolayı Pakistan batı ile uyumlu hareket etme politikasını gözden geçirerek daha çok tek boyutlu şeklinde görünen ilişkilerini çok boyutluluğa doğru şekillendirmeye çalışacaktır[41].

1960ların başında Sovyetler tarafından ilk kez Pakistan'a kredi teklifi yapılmıştır. Devlet yöneticilerinin karşılıklı ziyaretlerde bulundukları bu dönemde birçok ticari ve kültürel anlaşmalara da imza atılmıştır[42]. Bunun yanından Sovyetler Keşmir sorununda da daha dengeli bir tutum sergilemiş ve Hindistan-Pakistan arasında yaşanan 1965 savaşı sırasında tarafsız ama yararlı arabuluculuk pozisyonunu benimsemiş ve bu iki ülke arasında müzakere ve anlaşma yapılmasında etkin rol oynamıştır[43].

Sovyetlerin yanında Pakistan bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti ile de ilişkilerini önemli derecede pekiştirmiştir. Pakistan-Çin işbirliğinin kapsamı diplomatik, ekonomik, ticari alanları kapsadığı gibi güvenlik alanını da içine alacak biçimde genişlemiştir. Bu ülkeler arasında sınır belirleme çalışmaları, hava yollarının açılması, BM'de birbirlerinin konumunu desteklemesinin yanında Keşmir gibi konularda da hemfikir olarak davranmışlardır. Örneğin, Çin 1964'de Keşmir halkına self determinasyon hakkının tanınması gereğini beyan etmiş, 1965 savaşında da Pakistan'ın yanında durmuş ve bu süreçte ve daha sonrasına Pakistan'a askeri teçhizat yardımında bulunmuştur[44].

---

[41] **Kenedy hükümetinin Hindistan ile olan yakınlığı**, https://timesofindia.indiatimes.com/world/us/India-and-the-Kennedy-years-How-Washington-and-New-Delhi-came-close-to-a-linch/articleshow/26274259.cms, (Erişim Tarihi: Mayis 2016).

[42] Hafeez-ur-Rahman, Khan, ''Pakistan's Relations with the U.S.S.R'', **Pakistan Horizon**, c.14, n.1, 1961, s.50-54.

[43] Ziring, **op.cit.**, s.108.

[44] **Ibid**, s.109-110.

Çin ve Sovyetlerle yakın ilişkiler kurmaya çalışan Pakistan'ın tutumu ABD'nin bu ülkeye karşı mesafeli duruş sergilemesine neden olmuş olsa da Pakistan yaptığı pakt ve anlaşmalardan feragat etmemiş ve batı ile mümkün olduğu kadar ilişkilerini sürdürmüştür. 1965'te Hint-Pakistan savaşı sonucu ABD Güney Asya'yı ambargoya tabi tuttuğunda Pakistan'ın askeri altyapısı ABD'ye muhtaç olduğundan bu ülke sözkonusu bu ambargodan en çok zarar gören olmuştur. Ancak, bununla birlikte Pakistan İran ve Türkiye üzerinde Batı Almanya, Fransa ve İngiltere gibi Avrupa ve batı bloku ülkelerinden askeri malzeme ve silah teminatını gerçekleştirebilmiştir. Aynı zamanda 1970lerin başında Çin-Amerikan yakınlaşması sürecinde de Pakistan etkin rol oynamış ve Doğu Pakistan'daki parçalanma sürecinin yaşandığı bir dönemde de sözkonusu bu tutumu devam etmiştir. Buna karşılık Sovyetler ise Doğu Pakistan krizi döneminde Hindistan'ı desteklemiş ve silah yardımına ilaveten BM'deki daimi üyelik avantajını kullanacak şekilde Hindistan'dan yana tavır sergilemiştir[45].

1960larda çok yönlü dış politika seyrini benimsemeye çalışan Pakistan 1970lere gelince ABD, Çin ve Sovyetler başta olmak üzere dünya ülkeleri ile karşılıklılık esasına dayanan ikili ilişkiler kurmasına ilaveten bağlantısızlık politikasını yürütmeye devam etmiştir. Pakistan bu dönemde sözkonusu bu üç devlet ile ilişkilerinde aynı seviyede ilişkilerini pekiştirmiş olmasa da ilişkilerde çıkarların karşılıklılığını vurgulaman ve birini diğeri uğruna yabancılaştırmadan çok yönlü dış politikasını sürdürmüştür. Sözkonusu çok yönlü dış politika sürecine uygun biçimde Pakistan 1972'de Commonwealth ve SEATO'dan çekilmiş ve aynı yılda Kuzey Köre, Kuzey Vietnam ve Doğu Almanya devletlerini tanımıştır.

[45] Haqqani (2013), **Op.Cit.,** s.111-116.

Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerden birçoğu ile ticari ve diplomatik ilişkilerini geliştiren Pakistan daha önce gözlemci olarak katıldığı Bağlantısızlar blokuna 1979'de üye olarak katılmıştır. Bu dönemde Pakistan-Çin ilişkileri kapması oldukça gelişmiş ve bu Pakistan'ın ekonomik ve askeri sanayisini de kapsayacak şekilde endüstriyel kapasitesinin artmasına yardımcı olmuştur[46].

Pakistan'ın bu dönemde karşılaştığı en önemli sorunları Doğu Pakistan'ın bağımsızlığını elde etmesi ile Bangladeş'in kurulması ve bu süreçte yaşanan Hint-Pakistan savaşı sonucu ortaya çıkan sorunlar olmuştur. Buna rağmen Pakistan birçok adımları takip ederek Hindistan ile ilişkilerini düzeltmeye ve normal düzeye getirmeyi başarmıştır. Hindistan ile barış anlaşmasının imzalaması, savaş tutsaklarının iadesi, Pakistan'ın Bangladeş'i tanıması ve bu ülke ile iyi ilişkilerin geliştirmesi sözkonusu adımların birkaçını teşkil etmektedir. Bu gelişmelerin tümü Pakistan-Hindistan arasındaki ilişkilerde iyileşme emareleri olarak görülse de bu iki ülke birbirlerini düşman olarak görmeye devam etmiştir. Hindistan'ın askeri altyapısını geliştirmesi ve özellikle 1974'te nükleer test yapması Pakistan'ı kışkırtacak ve ne pahasına olursa olsun kendisinin de nükleer silaha sahip olma atılımlara girişmesine sebep olacaktır[47].

Bu dönemde Pakistan ile ABD arasındaki ilişkiler daha çok Pakistan'ın nükleer programı çerçevesinde ve ona bağlı olarak nitelenmiştir. 1970'lerin başında, Pakistan nükleer silah elde etmek için daha yeni yemin etmişken, batı ve özellikle ABD buna karşı olduğunu ve kesin olarak izin veremeyeceğini bildirmişti. Pakistan 1975 ve sonrasında

---

[46] Ziring, **op.cit.**, s.135-136.

[47] Malik, **op.cit.**, s.163-165.

nükleer araştırma ve geliştirmelerine hız verdiğinde, ABD çeşitli baskılarla birlikte yaptığı ekonomik ve askeri yardımı keserek cevap verecektir. Ancak, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali nedeniyle Amerikan'ın Pakistan'a yardımı artarak yeniden başlayacaktır. Pakistan, Sovyetlerin ilerlemesini durdurma konusunda ve aynı zamanda Afganistan'dan kaçan mücahitleri Sovyetlere karşı örgütlemek ve silahlandırmak için pek mühim bir noktada yer alıyordu. ABD bu konuda Pakistan'a hem iktisadi hem de askeri olarak yardımda bulunmuştur[48]. Sovyetlerin 1979 Afganistan işgali Pakistan'ın doğusundaki bağımsız ve bağlantısız olarak bilinen Müslüman ülkenin istilası olarak bu ülkeyi oldukça tedirgin etmiştir. Önceleri Pakistan-Sovyet ilişkileri yukarıda izah edilen sebeplerin gölgesinde kalmışken bundan sonraki dönemde ise Sovyet askeri müdahale dahil Beluçistan ve NWFP eyaletlerindeki ayrılıkçı unsurlara daha aktif destek anlamında Pakistan'ı doğrudan tehdit eder hale gelmiştir. Nitekim işgal ile birlikte Pakistan Sovyet birliklerinin derhal çekilmesini talep etmiş ve bunun yanında Afganistan Mücahitleri olarak bilinen direnişçilere kendi ülkesini kullanması dahil her türlü desteği sağlayacaktır. Pakistan bu dönemde 3 milyonu aşkın Afgan mültecilere de kapıları açmış bulunmaktaydı[49]. Sayıları farklı dönemlerde değişen bu mültecilerin çoğu hala Pakistan'da yaşamakta ve iç savaş ve Taliban gibi konularda da iki ülke arasındaki ilişkilerde ana unsur olarak kendi varlığını devam ettirmektedir.

Sovyet işgali Pakistan-ABD arasındaki ilişkilerde öncesinde alt düzeye inen ilişkilerde dönüm noktası olarak bilinmektedir. Bu dönemde ABD Pakistan'a ekonomik ve

---

[48] Susan B. Epstein ve K. Alan Kronstadt, "Pakistan: U.S. Foreign Assistance", **CRS Report for Congress**, Ekim 2012, s.5.

[49] Ziring, **op.cit.**, s.175-176.

askeri paketler sunmuş ve buna ilaveten yüklü miktarlarda askeri ve finansal yardımlarda bulunmuştur. ABD'nin bu dönemde yaptığı ve eşit Ekonomik ve askeri bölümlere ayrılan yardımların tutarı yaklaşık 10 milyar dolara ulaşmaktadır. Buna ilaveten ABD Pakistan'a onlarca F-16 uçakları satmış, faiz oranını oldukça düşük olan krediler vermiş ve silah ve teçhizat alımı için ayrıca kolaylıklar sağlamıştır. Böylece ABD'nin Pakistan'daki nüfuzu artmış ve Pakistan'ın da ABD'nin bölgedeki askeri varlığı nitelendiren ve dünyadaki önemli komutanlıklarından olan Centcom ile ilişkilerini pekiştirmiştir. Pakistan'ın Hizmetler Arası İstihbarat (ISI) ve ABD'nin CİA ajansı birlikte çalışarak Afganistan direnişini silah, askeri yardım ve savaş eğitimini kapsayacak biçimde birlikte yönetmişlerdir[50].

Afganistan işgali konusu üzerine bina edilen yakın Pakistan-ABD işbirliğine rağmen Pakistan'ın nükleer programı konusu bu iki ülke arasında ayrışma niteliği taşıyan bir mevzu idi. Ancak, ABD bu sorunu küçümsemiş ve görmezden gelinmiştir. Örneğin 1980'lerin ortasında ABD'nin Pakistan'a yaptığı yardımı ile ilgili "Pressler Amendment" yasası çıkartılmıştı. Buna göre yapılacak yardımlar, ABD başkanının kongreye Pakistan'ın nükleer silahı olmadığı yönünde güvence vermesine bağlandıysa da 1990'lara kadar yardımlar kesilmek bir yana hiç azalmayacaktır. 1990'lara gelindiğinde, Pakistan'ın nükleer güç olma yolunda hızını kesmek için yardımların durdurulması sonucu pek değiştiremeyecektir. Zaten, Pakistan 1980'lerin ikinci yarısında nükleer silah üretme kapasitesine sahip olduğunu açıklamıştı[51].

---

[50] Haqqani (2013), **Op.Cit.,** s.255-259.

[51] Volha, Charnysh, "Pakistan's Nuclear Program", **NAPF Intern**, Eylül 2009, s.2.

2. Soğuk Savaş Sonrası

Sovyetlerin Afganistan işgaline son vermesi ve bu ülkeden çekilmesi ile birlikte ABD'nin de bölge üzerine olan ilgilisi değişecek ve bunun sonucunda Pakistan Afganistan ile olan ihtilafında başa çıkmak için tek başına bırakılmıştır. ABD aynı zamanda Pakistan'daki Afgan mülteciler için yaptığı ekonomik yardımı azaltmış, daha önce yaptığı askeri satış ve yardımları da Pressler yasasını kullanarak durdurmuştur. Bunun yanında ABD Pakistan'ı, nükleer testlerin yapıldığı 1998'de, 1999'da Perviz Müşerref'in askeri darbesi ve daha sonra Çin ve Kuzey Kore'den ithal ettiği füze teknolojisi üzerine üç kez daha yaptırımlar uygulamıştır. Pakistan-ABD ilişkilerinin yanında Pakistan dış politikasını etkileyen başlıca gelişmeler Afganistan sorunu, Keşmir isyanları ve Hint-Pakistan ilişkilerdeki sorunlar ve nükleer testler öne çıkmaktadır[52].

Afganistan sorunu Sovyetlerin çekilmesi ardından 1990larda da etkilemeye devam etmiştir. Bu dönemde Pakistan-Afganistan ilişkilerini etkileyen başlıca konular Pakistan'daki Afgan mülteciler konusu ve Afganistan'da iktidar sorunu teşkil etmektedir. Mültecilerin geri dönüşü için BM'nin uyguladığı birçok program gerçekleşmiş olsa da bu mültecilerin birçoğu Pakistan'da kalmaya devam etmiş ve bu sahada yapılan uluslararası yardımlarda azalma Pakistan'da sosyal ve ekonomik zorlukların artmasına neden olmuştur. Pakistan'ın bu dönemde Afganistan politikası tek cümle ile bu ülkede Pakistan yanlısı bir mücahit grubunun iktidarı ele geçirmesi olarak özetlenebilir. Mevcut mücahit grupları iktidara gelmek için iç savaşa giriştikleri ve Pakistan'ın arzusu gerçekleşmediği bu dönemde

---

[52] Haqqani, Husain, **Pakistan: Between Mosque and Military**, Washington, Carnegie Endowment, 2005, s.179-185.

Taliban hareketi ülkenin güneyinde bulunan Kandahar ili çevresinde palazlanmaya başlayacaktır. Taliban'ın Kabile doğru ilerlemesini ve başkenti 1996'da ele geçirmesini yaptığı askeri ve ekonomik yardımları ile kolaylaştıran Pakistan, Taliban rejimini 1997'de resmen tanımış ve Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinin bu rejimi tanımasını sağlamıştır. Taliban'ın katı şarkiyatçı yönetim biçimi ve aynı zamanda Akaide gibi uluslararası terörist gruplarının Afganistan topraklarında yerleşmesi gibi olaylar bu rejim uluslararası camiasında ün kaybetmesine neden olmuş olsa da Pakistan sonuna kadar Taliban'ın hamisi ve destekleyici olarak kendi konumu sürdürmüştür. Örneğin Pakistan defalarca Taliban'ın resmen tanınmasını ve BM'de üyelik verilerek Afganistan'ın meşru devleti olarak kabul edilmesini savunmuştur[53].

Keşmir konusunda Pakistan isyanları destekleme ve bu isyanlar sonucu ortaya çıkan çekişmeli süreçleri askeri girişimde bulunarak Keşmir sorunun kendi lehine sonuçlandırma çabalarına devam etmiştir. Sovyet işgali sona erdiğinde Afgan mücahidin gruplarından bir kısmı Keşmir sorununu bir Müslüman sorunu olarak algılamakta ve kaşmirdeki mücahitlere katılmak için Pakistan tarafından teşvik ve sevk edilmiştir. Daha önce de sözü geçen Kargil savaşı bu süreç neticesinde 1999'da meydana gelmiş ve Hindistan'la 2001'e kadar ilişkisizlik dönemini başlatan askeri darbe yaşanmıştır[54].

Bu dönemde yaşanan gelişmelerin sonu, ama çok önemli konu ise Pakistan'ın nükleer silaha sahip olmasıdır. Aslında Pakistan nükleer silahların yayılmasını önlemeyi amaçlayan NPT'ye üye olmamasın etkisi ile etkin gözlem dışında kalmış ve böyle 1998'e

---

[53] **Ibid,** s.145-146; 145.

[54] Ziring, **op.cit.**, s.255-256.

kadar dünya ülkelerinin hiçbiri bu ülkenin nükleer programının hangi aşamada olduğunu tam olarak bilmemekteydi. Ancak bununla birlikte 1970'lerin başından itibaren nükleer teknoloji alımları ve araştırmalara başlamış olan Pakistan, 1980'lerin ortasında ise nükleer silah seviyesine uygun zenginleştirilmiş uranyum üretimine geçmişti[55]. 11 Mayıs 1998 yılında Hindistan 5 nükleer silah testi gerçekleştirdiğinde, uluslararası baskılara rağmen, Pakistan 28 Mayıs'ta aynı sayıda nükleer patlama ile karşılık verdi. Dünya bu tarihte Pakistan'ın nükleer güç haline geldiğini öğrenmiş oldu. İki gün sonra, 30 Mayıs günü Pakistan altıncı nükleer patlatmasını gerçekleştirecektir. Bu sonuncusu, Hindistan'ın 1974 yılındaki nükleer testine gönderme yapılarak denkleştirmek adına gerçekleştirilmiştir[56].

Pakistan nükleer testlerin ardından başta ABD olmak üzere birçok ülkeler tarafından kınanmış ve askeri ve ekonomik yaptırımlara tabi tutulmuştur. Böylece ilk kertede hem sivil hükümeti deviren Muşarraf dönemi hem de nükleer testler sonucu Pakistan'ın tam olarak izolasyona sürükleneceği beklenmekteydi. Beklentilerin gerçekleşmesi durumunda Pakistan kendi iç sorunları ile boğuşurken Afganistan konusunda da etki ve müdahalesinin oldukça azalacağı bir dönem yaşanacaktı. Ancak, 11 Eylül olaylarının yaşanması ve ondan sonra Pakistan'ın ABD'nin başlattığı Teröre Karşı Savaşanlar grubuna katılması bir kez daha bu ülkenin tecridini sona erdirmiş ve muazzam kapsamda ekonomik ve askeri yardımlarının yanında bu ülkenin Afganistan'daki olayları günümüze kadar etkileme kapasitesini de artırmış bulunmaktadır.

---

[55] Marie Izuyama ve Shinichi Ogawa, "The Nuclear Policy of India and Pakistan", **NIDS Security Reports**, No. 4, Mart 2003, s.65.

[56] Farzana Shaikh, "Pakistan's nuclear bomb: beyond the non-proliferation regime", International Affairs, Cilt 78, 2002, s.30.

E. ULUSLARARASI TERORİZMLE MÜCADELE DÖNEMİNDE PAKİSTAN

Takvim 11 Eylül 2001'ı gösterdiğinde El-kaide bağlantılı saldırganlar birçok uçakları kaçırarak Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagonu hedefleyen saldırıları gerçekleştirmiştir. ABD El-kaide ve onun lideri olan Usame Bin Ladin'i bu olaylardan sorumlu tutmuş ve El-kaideye ev sahipliği yapan Taliban yönetiminden Usame'nin ABD'ye teslim etmesini istemiştir. Taliban yönetimi yeterli kanıtların kendilerine takdim edilmediği ve Afgan misafirperverlik ilkesine karşı olması dolaysıyla ABD'nin bu çağrısına ret cevabı vermiştir. Bunun sonunca ABD Afganistan'ın kuzeyinde küçük bir bölgeyi elinde bulunduran ve eski mücahitlerden oluşan Kuzey ittifakı ile birleşerek askeri harekat başlamış ve kısa bir sürede Taliban rejimini ortadan kaldırmıştır. ABD'nin Afganistan müdahalesi Pakistan iki bakımdan yakından ilgilendirmekteydi. İlk olarak Pakistan Taliban rejiminin ana ve en büyük destekleyicisi konumundaydı. Aynı zamanda Pakistan Afganistan ile uzunca bir sınırı paylaşmakta ve bu bakımdan bu ülkenin desteği ABD askeri harekatı için çok önem taşımaktaydı[57].

Seneler boyunca Taliban hareketi ve rejimini destekleyen Pakistan birden bire saf değiştirerek Taliban'ın karşısına geçmek istemiyordu. Bu hem içyapısı hem de ordusunun on yıllar boyunca benimsediği Müslüman militanları kullanarak Hindistan ve Afganistan gibi komşu ülkelerindeki siyasal mekanizmaları kendi lehine kullanmak gibi stratejilerine karşı bir tutum olacaktı. Ancak Pakistan ilk olarak ABD'nin ''ya bizimle siniz ya da onlarla'' şeklindeki tehditkar tutumu ve daha sonra BM'nin üye ülkelerden terörizmle mücadele

[57] Haqqani (2005), s.190-193.

konusunda destek çağrısında bulunduğunda sözde ABD tarafını tuttuğunu açıklamıştır. Pakistan'ın bu tutumu aynı zamanda nükleer testler, askeri darbe ve terörizm destekçisi görünümü için yaşadığı yaptırımları ortadan kaldıracak, tecridi sonra erdiren bu girişim aynı zamanda bu ülkeye ekonomik ve askeri yardımlarının aktarılacağı bir dönem olacaktı. Pakistan kendi hava ve deniz sahasını ABD askeri güçlerine açarak Batı ile aynı safta olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak, Pakistan bu tarihten sonra da Taliban'ı hiçbir zaman tek başına bırakmamış ve yabancılaştırmamıştır. ABD harekatının daha ilk başlarında Pakistan uçakları önemli gördükleri Taliban komutanları ve militanlarını helikopterlerle kendi ülkesine taşımıştır. Aynı zaman Afganistan'la olan sınırı tamamen bu grup üyelerine açmış bulunuyordu ki sonucunda binlerce Taliban militanları tekrar eğitildiği medreselere sığınacaklardır. Çok kısa süren stabil dönemden sonra 2004ten itibaren Taliban savaşçıları bir kez daha toparlanarak Afganistan hükümeti ve yabancı güçlere karşı eylemlere başlayacaktır[58].

Yukarıda bahsedildiği biçimde cereyan eden ABD-Pakistan ilişkileri sonucu ABD bu ülkeye milyarlarca dolar değerinde ekonomik ve askeri yardımda bulunacaktır. Aynı zaman Pakistan'ın bazı hava üsleri ve diğer altyapısı kullandığı için finansal yardım yapan ABD Pakistan'ın İMF'den de milyarlarca dolar borç alabilmesi için kolaylıklar sağlamıştır. 2010 yılından bu yana ise bu yardımlar giderek azalmış ve ABD-Pakistan arasında mesafe oluşmaya devam etmiştir. Sözkonusu bu mesafenin oluşmasında etkili olan birçok nedenler varken önemli olan bir kaçını şu şekilde sıralayabiliriz. İlk önce Afganistan

[58] John, Chalmers, ''Analysis: With us or against us? A decade on Pakistan wavering'', https://www.reuters.com/article/us-sept11-pakistan-usa-idUSTRE7890HS20110910, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2014).

harekatı daha ilk yıllarda sona ermiş ve eskisi kadar Pakistan'ın hava ve ülkesine ihtiyaç duyulmamaktadır. İkinci olarak Pakistan terörizmle mücadele grubuna katıldığı ve bunun için kendi ülkesinde de altyapılarının kullanmasına izin vermiş olsa da, Taliban ve Alkaide gibi terörist gruplarla ilişkilerde samimi olmadığı gün geçtikçe daha berraklaşmaya başlamıştır[59].

Taliban ve Alkaide savaşçıları bir taraftan ABD askerine ve Afgan hükümetine karşı savaşırken gerektiğin kolay bir şekilde sınırı geçerek Pakistan'da sığınabilmektedir. 2011'de Osama Bin Ladenin Pakistan'da öldürülmesi, Taliban'ın ardı ardına birçok liderlerinin bu ülkede bulunması ve Kuetta Şurası gibi Taliban yönetici grubunun bu ülkede bulunması ve birçok başka kanıtlar Pakistan'ın sözkonusu bu gruplarla yakın ilişkide olduğunu kanıtlamaya devam etmektedir. Pakistan, ABD'nin de ilelebet Afganistan'da kalmayacağını bilerek, bu durumda oluşacak güç boşluğu kendisine yakın olan Taliban grubu tarafından doldurulmasını istemektedir. Nitekim, ABD ve NATO askerlerinin yüzden doksanından fazlasının Afganistan'dan çıkışı ardından Taliban grupları birçok ilçe ve köyleri kendi kontrolüne geçirmiştir[60].

Bugün Taliban'ın Afgan devletine kıyasla Afgan topraklarının %60ı aşacak biçimde kendi kontrolünde bulundurdukları bilinmektedir. Aynı zaman Taliban savaşçıları hala Pakistan'daki yöneticileri ve Pakistanlı istihbarat ve ordu mensupları tarafından

[59] Safdar, Sial, ''Pakistan's Role and Strategic Priorities in Afghanistan Since 1980'', **NOREF**, Haz 2013, s.4-6.

[60] Husain, Haqqani, ''What Pakistan Knew About the Bin Laden Raid'', **foreign policy**, 13 Mayıs 2015.

yönlendirilmektedir. Kabil dahil başkaca şehirlerde yapılan büyük terör saldırıları ardından ele geçirilen kanıtların çoğu Pakistan'ın Taliban'ı himaye ettiğini göstermektedir[61].

Daha önce de açıklamaya çalıştığımız gibi Pakistan'da yönetim ve dış politika gibi konularda ordu kendi güçlü konumu sürdürmekte ve hatta bazen tek belirleyici olarak devam etmektedir. Pakistan nükleer silah konusu ve terörizmle olan ilişkisi gibi konular yüzünden birkaç kez uluslararası alan tarafından birkaç kez yaptırımlara ve tecride uğratılmış olsa da bu dönemler çok kısa sürmüştür. Sovyetlerin Afganistan İşgali ve 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan müdahalesi gibi gelişmeler sonucu Pakistan Batı ve özellikle ABD için çok önemli bir yere sahiptir. Bu şekilde oluşan ve şekil alan ilişkiler Pakistan'ı askeri ve ekonomik bakımdan güçlendirmeye devam ettiği gibi Keşmir ve Afganistan konularında Taliban destekleyicisi konumunda pek değişikliğe neden olmamıştır. Pakistan ordusu bir taraftan Hindistan'dan tehdit edildiği için diğer taraftan Afganistan'da etkin bir konuma sahip olmak için Taliban gruplarını desteklemeye devam ediyor ve bu grupların tutumlarını biçimlendirmektedir.

[61] Chughtai, Alia, ''Afghanistan: Who Controls What'', Aljazeera, https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2016/08/afghanistan-controls-160823083528213.html, (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2019).

II. AFGANİSTAN

Afganistan Güney ve Orta Asya'nın tam ortasında olmakla beraber Çin ve İran ile de sınırdaş olmasından dolayı jeopolitik bakımından oldukça önemli bir ülkedir. Afganistan'ın hem 20. Yüzyılda hem de 21. Yüzyılda dünya kamuoyunca gündem olarak bilinmesinin sebebi en çok Afganistan'ın coğrafi konumu ve jeopolitik önemine ithaf edilmesidir. Bu nedenle Afganistan büyük güçlerin odağı olmuş ve birçok istilalara maruz kalmıştır. Afganistan'ın sözkonusu jeopolitik konumu ve önemi ve bunun sonucunda büyük güçlerin odak noktası olması bu ülkenin tarihini, uluslararası toplumdaki konumunu ve uygulaya geldiği politikaların belirlemesinde en çok etkin faktör olarak görünmektedir. 19.yüzyılda bir taraftan İngiltere Hint topraklarında kendi imparatorluğunu kurmuşken diğer taraftan Sezar Rusya'sı ve daha sonra Bolşeviklerin Orta Asya'da hakim olması ile birlikte bu iki dünya güçleri birbirlerini kendi emperyalist tasarımları için tehdit olarak görmekteydi. Bu dönemde hem Rusya hem de İngiliz imparatorluğu Afganistan topraklarını istila etmeye kalkışmış olsa da bunun mümkün olmadığını görmüş ve bu ülkeyi aralarında tampon bölge olarak kalmasını yeğlemişlerdir[62].

Afganistan 20.yüzyılda ve özellikle ikinci dünya savaşı ardından bir kez daha büyük güçlerin, bu sefer ABD ve Sovyetler, rekabet ettiği alan haline gelmiştir. Soğuk savaş döneminde giderek Sovyetlere yaklaşan Afganistan 1979 yılında Sovyet güçleri tarafından doğrudan işgal edilmiştir. ABD ise Sovyetleri alt etmek için Afgan direnişçilere elinden gelen askeri ve mali yardımda bulunmuş ve bunun sonucunda Sovyetler Afganistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. 21.yüzyıla gelindiğinde bu sefer ABD Afganistan'a askeri

[62] Amin, Saikal, Afghanistan: **A History of Struggle and Survival**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2004, s.1.

müdahalede bulunmuş ve yaklaşık 20 yıldır bu ülkede, birçok nedenlerden dolayı sorgulanan, askeri ve hegemon varlığını sürdürmektedir.

Afganistan'ın hem iç politikasını hem de dış politikasını belirleyen başka önemli konu ise merkezi yönetimin merkez dışında ve özellikçe merkezkaç bölgelerde kendi iktidarını sağlamlaştırma çabaları ve buna uygun biçimde modernleşme çabaları sürecinde karşılaştığı zorluklardır. Her şeyden önce Afganistan Peştun, Tacik, Özbek, Türkmen, Hazara gibi büyük etnik gruplarının da içermesiyle başka birçok kavim ve farklı kökenli halklardan oluşan bir ülkedir. Dil, kültür ve etnik köken bakımından önemli olan bu farklılıklara ilaveten mezhep ve tarikat renkleri ve bariz ayrılıklara işaret etmektedir. Sünni, Şii ve İsmaillilerin yanında Deobandi, Vehabi ve Sikh'lar (Hindu) da bulunmaktadır. Afganistan'ın ülkesinin dörtte üçü ise dağlardan oluşmakta ve bölgeler arasındaki çetin ayrılıklara sebep olan bu dağlar merkezi yönetimin bölgeler üzerindeki hâkimiyetini oldukça zorlaştırmaktadır. Özellikle son iki yüzyılda merkezi yönetimlerin modern uluslararası düzenin ulus-devlet biçimini benimsemede ve uygulamakta sözkonusu etnik, dinsel ve bölgesel farklılıklardan kaynaklanan itaatsizlik, başkaldırı, isyanlar ve iç savaşlar gibi sorunlarla karşılaşmıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında Afganistan ülkesinin doğusunda Pakistan'ın kurulması ile birlikte Peştunistan politikasını benimsediğinde kendi ulus devlet projesi için gerekli olan merkezi iktidarın tek egemen güç olması ve tek Afgan ulusunu oluşturmak için Pakistan'ı bu devletin ve bu ulusun ötekisi olarak gösterme gayretine girmiştir. Pakistan'ı ötekileştirme politikası ikinci dünya savaşından bu yana devam

etmekte ve bu yönden hem Afganistan'ın dış politikasını ve özellikle Pakistan ile ilişkiler tarihi anlamak açısından dikkate alınması gereken unsurdur[63].

Sonuç olarak Afganistan'ın tarihini okumak, bu ülkedeki karışık görünümlü durumların izahatı ve hem bölgede komşu ülkelerle hem de dünya çapındaki ilgi ve ilişkilerini anlamak açısından göz önünde bulundurulması gereken ana faktörler; bu ülkenin Jeopolitik konumu, büyük güçler için coğrafi anlamda stratejik önemi, içteki renklilikler (farklılıklar) ve merkezi devletin ulus devlet sürecinde benimsediği politikalar gibi konular başa çıkmaktadır. Afganistan'ın Pakistan ile ilişkilerinin temelini araştırmak ve bunu açıklığa kavuşturmak için bu tezde yer verilen Afganistan siyasi tarihi alt bölümü sözkonusu bu faktörler ışığında araştırılmaya ve aktarılmaya çalışılacaktır.

A. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDAKİ ARAYIŞLAR

İkinci dünya savaşı öncesinde ve savaşın yaşandığı dönemde Afganistan mihver ülkelere daha yakın görünse de bu savaşa dahil olmamış ve daha çok tarafsız bir görünüm sergilemiştir. Afganistan 1930 yılında Japonya ile bir dostluk antlaşması imzalamış ve bunun sonucunda ticari ve ekonomik ilişkilerin artmasını beklemekteydi. Ancak Afganistan'ın Japonya'dan çok uzak bir mesafede oluşu nedeniyle sözkonusu bu beklentiler gerçekleşmemiştir. ABD için Afganistan pek cazip bir ülke değildi, çünkü Pakistan ve İran Afganistan'a nazaran ortak olunabilecek daha değerli seçenekler idi. ABD ve Japonya'dan farklı olarak Almanya Afganistan'a daha ilgi ile yaklaşmaktaydı. 1939 yılına

[63] Thomas, Barfield, Afghanistan: **A Cultural and Political History**, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2010, s.62; 134; 209.

geldiğinde Almanya Afganistan'da kamu kurumları ile çalışmak için yüzlerce uzman ve danışman göndermiş bulunuyordu. Almanya Kredi ve hibe yardımının yanında pamuk makineleri gibi bir takım endüstriyel ve teknolojik yardımlar da etmiştir. Bu yardımların Afganistan ekonomisi ve sanayisinin gelişmesi için beklentilerin yüksek olduğu bu sırada ikinci dünya savaşı başlamış ve bu nedenle vaat edilen yardımlar kesilmiştir. Almanya Afganistan'dan mihver ülkelere katılmasını talep etmekteydi. Afganistan Almanya ile gizli bir anlaşma imzalayarak mihver grubunun orta Asya'ya ulaştıklarında onlara katılacağı sözünü vermiştir. Fakat Alman güçleri Orta Asya'ya ulaşmadığı gibi Afganistan kendi resmi olarak açıkladığı tarafsızlık politikasını sürdürmüştür. Aynı zamanda 1941'de Alman güçleri Sovyetler Birliğine saldırdıklarında Sovyetler ve Britanya'dan alman danışmanlarının ihracı için kesin uyarılar almış ve bu ültimatoma uymuştur[64].

İkinci Dünya Savaşı birçok başka ülke için olduğu gibi Afganistan için da çok zararlı olmuştur. Afganistan bu dönemde ekonomik durgunluk yaşamış, mevcut sermayeye Hindistan'a doğru göç etmeye başlamış ve enflasyon ve kıtlık gibi sorunlar da baş göstermiştir. Bununla birlikte ikinci dünya savaşı bittiğinde Afganistan yeni ortaya çıkan düzende daha iki sorun ile de yüz yüze gelmiştir. Britanya'nın 1947'de Hindistan'dan çekilmesi ile beraber bu güne kadar Büyük Britanya ve Ruslar arasında tampon ülke olarak kendi varlığını devam ettiren Afganistan yeni düzende büyük güçlerden yenisinin himayesi için girişimlerde bulunmalıydı. Britanya çekildikten sonra ve soğuk savaş başladığında Ruslara karşı en iyi ve yararlı himayeci ülke ABD olabilirdi. İkinci sorun ise Afganistan'ın doğusunda Pakistan'ın yeni bir ülke olarak ortaya çıkmasıydı. Uluslararası alanda ve

[64] **Ibid,** s.206-207.

özellikle bölge şartlarında büyük ölçülerdeki bu değişiklikler Afganistan'ı da durumu kendi lehine kullanması için cazip bir konu olmuştur. Nitekim Afganistan daha önce İngiliz sömürgesi altında olan ve savaştan sonra Pakistan ülke haline gelen Peştun bölgeleri üzerine iddialarını daha bu ülke yeni kurulurken ortaya koymuştur. Afganistan'ın bu tutumu Pakistan-Afganistan ilişkilerini gölgeleyerek günümüze dek süren yanlış rekabet ve düşman görünümlü komşuluk ilişkilerinin temelini teşkil edecektir[65].

Afganistan ilk önce ABD'ye defalarca yakınlık teklifi etmiş ve ABD'nin isteği üzerine kurulmuş olan pakt ve anlaşmalara taraf olmak istemiştir. Afganistan aynı zamanda ABD'nin yardımı ile kendi güvenlik güçlerinin modernizasyonunu gerçekleştirmek istemekteydi. Oysa ABD Afganistan'ın bu isteklerine sıcak bakmamış ve ilişkilerin artmasında da herhangi etkin bir adım atmamıştır. ABD'nin bu soğuk davranışını izleyen ve bundan rahatsız olan Afganistan bu sefer Sovyetler Birliğine benzer teklifte bulunacak ve sonucunda askeri ve ekonomik alanda birçok yardımlara ulaşacaktır[66].

B. PAKİSTAN'IN KURULUŞU VE AFGANİSTAN'IN YAKLAŞIMLARI

Afganistan 19. Yüzyılda olduğu gibi 20.Yüzyılda da modern ulus devlet kurma çabaları sürecini yaşamaktaydı. Ancak farklı etnik grupları barından ve ülkesel olarak muazzam dağlar ile birbirinden ayrılan bölgelerden oluşan Afganistan sözkonusu modernleşme ve ulus devlet kurma sürecinde birçok sorunlarla karşılaşmıştır. Örneğin,

---

[65] **Ibid,** s.208-209.

[66] Saikal (2004), **op.cit.,** s.118-119.

1919'da Afganistan'ın bağımsızlığı kazanan Amir Amanullah Han; babası ve dedesi gibi merkezi ve modern bir yapıya sahip bir devlet kurma çabaların girmiş olsa da farklı bölgelerin gelen tepkiler sonucu bu amacına ulaşamamış ve hatta yönetimden feragat ederek ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Kısa bir aradan sonra Musahiban hanedanı yönetimi iktidara gelecek ancak devletin hâkimiyeti daha çok başkent Kabil ve sayılı birkaç şehir merkezleri üzerine olmuştur. Merkezi yönetim tarafından uygulanmaya çalışılan askerlik ve milli eğitim gibi her modern girişim taşra yöneticileri ve halkı tarafından şüphe ile karşılanmış ve dönem dönem isyanlara neden olmaktaydı. Musahiban hanedanı bunun bilincinde olarak sözkonusu bu politikalarında temkinli yaklaşmakta ve böylece modernleşme projeleri şehirlerle sınırlı kalmıştır. Dolaysıyla yirminci yüzyılın yarısına kadar Afganistan'a bir ulusal birlik ve bu ulusal birliği teşmil eden bir güçlü ve merkezi ulus devletten bahsetmek mümkün değildir. Ancak merkezi devlet bir taraftan kendi iktidarını güçlendirmek diğer taraftan ulusal birliği sağlamak için bir ''öteki 'ye'' ihtiyaç duymakta idi ve bu öteki görevini hep İngilizler ve İngiltere İmparatorluğu yerine getirmişti[67].

İkinci Dünya Savaşı ardından İngilizlerin Hint topraklarından çekilmesi ve Pakistan'ın Afganistan doğusunda kurulması ile birlikte Afgan devleti ve Afgan ulusunun ötekisi Pakistan olacaktı. Pakistan'ın öteki olarak gösterilmesi İngilizler konusunda olduğu gibi din farkı veya emperyalizm üzerine bina edilemeyeceği için yeterince tarihi arka planı mevcut olan toprak sorunu yani Peştunistan meselesi üzerine kurulmuştur. Böylece Afganistan'ın Peştunistan sorununu destekleyerek varmak istediği sonuçlardan biri, içteki

[67] Meredith L., Runion, **The History of Afghanistan**, London, Greenwood Press, 2007, S.92-94.

ayrılmayı çözmek, Afganistan halkını ortak dış sorunla birleştirerek merkezi yönetimin gücünü yaymak ve güçlü bir modern ulus devlet kurmak olmuştur[68].

Afganistan'ın Peştunistan meselesindeki ilk girişimi İkinci Dünya Savaşı sırasında 1942'de İngilizlerden Peştunistan bölgesi için yapılacak plebisitin yeniden gözden geçirilmesi şeklinde olmuştur. Savaş sonrasında Pakistan kurulduğunda ise Afganistan Peştunistan politikasını daha keskin biçimde benimseyecek ve bu iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyecek ve bu güne kadar devam eden sorunun ilk adımlarını atmış olacaktı[69].

İkinci Dünya Savaşı akabinde İngiltere'nin Hint topraklarından çekilmesi ile Hindistan'la beraber yeni kurulan güçsüz Pakistan Afganistan'ı harekete geçirmeye yetmiştir. Afganistan'ın daha evvel Britanya'ya karşı Peştunistan üzerinden etkin iddialarda bulunamaması muhatabının yani Britanya'nın kendisinden her bakımdan inanılmaz oranda daha güçlü olmasıydı. Ancak, İngilizlerin bölgeyi terk etmesi ile birlikte Afganistan'ın yeni komşusu ve muhatabı, daha kurulma aşamasında olan ve bundan dolayı da birçok sorunla boğuşan ve kendisinden daha zayıf olan Pakistan olmuştur. Bu Afganistan'a bölgedeki güç boşluğunun kendisi tarafından doldurulması fırsatını oluşturmuştur. Afganistan bu fırsatı iyi değerlendirdiği takdirde, hem eski toprakları olan bölgelerin bir kısmını ele geçirme ve

---

[68] **Ibid.,** s.95.

[69] Julian, Schofield, ''Diversionary wars: Pashtun unrest and the sources of the Pakistan-Afghan confrontation'', Canadian Foreign Policy Journal, c.17, n.1, 2001, s.40.

hem de bölgede önceleri yapamadığı daha etkin bir politika sergileyebilme şansını elde edeceğini düşünmekteydi[70].

Ayrıca, Afganistan'ın denize çıkışının olmayışı bu ülkenin ekonomisi için büyük bir engel teşkil etmekteydi ve bundan dolayı Afgan yöneticileri modern devletleşme yolunda ellerindeki az kaynaklarla yetinmek zorunda kalmıştı. Peştunistan konusundaki toprak kazanımı gibi bir başarı Afganistan'ın denize ulaşımını kolaylaştıracak ve bunun sonucunda artan ticaret hacmi ülkenin ekonomisini güçlendirecekti. Oysaki yeni kurulacak devletin (Pakistan) Afganistan'ın denize ulaşımı konusunda ve ticari yollarını açması konusunda ne tür bir tavır sergileyeceği meçhuldü.

Afganistan ikinci tepkisini 30 Eylül 1947 tarihinde BM Genel Kurulunda ortaya koymuştur. İşbu tarihte Pakistan BM'ye üye olarak katılırken yapılan oylamada Afganistan'ın BM temsilcisi Kuzey Batı Sınır Eyaletini Pakistan ülkesinin bir parçası olarak kabul etmediğini ve bu konumunu bölgedeki halka kendi kaderini tayin hakkı verilene kadar devam edeceğini söyleyerek ret oyu kullanmıştır. Yeni kurulduğunda doğusunda kendisinden daha güçlü ve aralarında göç ve Keşmir sorunu gibi büyük meselelerin da mevcut olduğu Hindistan'la uğraşırken; batısında da daha ilk baştan toprak iddiası ile yaklaşan Afganistan'la karşı karşıya gelmişti. Üstelik Pakistan'ın üyeliği için Hindistan dahi hayır oyu kullanmazken; Afganistan karşıt oyu kullanan tek ülke olarak kayıtlara geçmiştir[71].

---

[70] Saikal (2004), **op.cit.,** s.112-114.

[71] Pakistan ve Yemen'in BM'ye üye olarak kabul edilişi: Birinci komite raporu (A/399 nolu dosya), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/PV.92&Lang=E (Erişim Tarihi: 12.05.2014).

Pakistan'ın kuruluşunu bu şekilde protesto eden Afganistan daha sonra bu ülkenin Keşmir konusu üzerine Hindistan'la savaşa girdiği sırada yaptığı cihat çağrısı bunun için Afganistan'dan mücahit taleplerini de reddetmiştir. Bunun üzerine Pakistan Afganistan'ın denize ulaşım talebini reddedecek ve 2009'a kadar devam eden ve Hint pazarına Afganistan'ın erişimini engelleyen ve ülke ekonomisini derinden etkileyen ambargo uygulamıştır[72].

Pakistan'ın kuruluşuna birçok tepki gösteren Afganistan bu ülke ile kuruluşunun ilk yıllarında başkaca sorunlar da yaşamıştır. Örneğin, Pakistan'daki Peştun ayrılıkçılara himayeci politika benimsemeye başlayan Afganistan Pakistan hava araçlarınca bombalanış ve 1940ların sonlarına doğru tansiyonun artmasına neden olmuştur[73].

C. KRAL ZAHİR ŞAH VE BAŞBAKAN DAVUT HAN DÖNEMİ

Afganistan 1919'da kral Amanullah Han'ın tahta çıkmasıyla dış ilişkilerini münhasıran elinde bulunduran Britanya imparatorluğundan bağımsızlığını kazanmış ve Amanullah Han 2029'a kadar ülkeyi yönetmiştir. Kral Amanullah Han Atatürk ilkelerini ve batılılaşma atılımlarını benimsemiş ve hızlı biçimde uygulamaya çalışmış olsa da geleneksel toplumun başkaldırıları sonucu yönetimi bırakmış ve ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır. 1929'dan 1978'e kadar ülkeyi Musahiban ailesi yönetecektir. Musahiban ailesi on yıllar boyunca kraliyet sisteminde önemli askeri ve sivil kademelerde çalışan devlet erbabı

[72] Schofield, **op.cit.**, s.41.

[73] Fayyaz, **op.cit.**, s.102-104.

sayılan saygın hanedan olarak ülkedeki başkaldırıları dindirmiş ve başa gelmişlerdir. Bu ailenin önemli üyesi olan Nadir Han 1929'den suikast sonucunda öldüğü 1933'e kadar kral olarak ülkeyi yönetmiştir. Bundan sonra ise Nadir Han'ın oğlu Zahir Şah tahta çıkmış ve 1973'e kadar kral olarak devam etmiştir. Kral Zahir Şah kırk yıl devletin başında olsa da devlet yönetimi aslında amcaları ve kuzeni tarafından yürütülmekteydi. Örneğin krallın amcaları Haşim Han ve Şah Mahmut sırasıyla onar yıl başbakanlık etmiş ve 1953'e kadar ülkeyi yönete gelmişlerdir. Bundan sonra ise krallın kuzeni ve eniştesi olan Davut Han hükümetin başına geçmiş ve on yıl boyunca ülkeyi yönetmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası Afganistan tarihi açısından ve özellikle Afganistan'ın Sovyetler ve Pakistan gibi devletlerle ilişkilerin biçimlenmesinde etkin tesiri olan Davut Han çok önemli bir konumdadır[74].

Daha önce bahsedilen Pakistan ve Afganistan arasındaki gergin ilişkiler Afganistan'a Davut Han'ın 1953 yılında başbakanlık koltuğuna oturmasıyla daha kötüye gitmiştir. Davut Han Peştunistan davasına oldukça bağlı ve bu konuda taviz vermez konumu ile bilinen bir kişiydi ve bu özelliği başbakan olmasından daha önce de bilinmekteydi. Davut Han Afganistan'ı hızlı bir şekilde modernleşmesi ve bunun için de iktisadi projelerle birlikte ordunun de güçlendirilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Afganistan o dönemde sözkonusu bu hedeflere ulaşmak için ekonomik, askeri ve ticari yardımlara ihtiyaç duymaktaydı. İki kutba ayrılan sistemde ilk önce ABD'den bu konuda yardım istese de ABD bu isteği olumlu karşılık vermemiştir. ABD'nin bu tutumunun nedenleri ise Sovyetleri çevreleme

[74] Angelo, Rasanayagam, **Afghanistan- A Modern History**, London-New York, I.B. Tauris, 2002, s.25-26.

politikasında Pakistan'a oldukça önem vermesi ve Davut Han'ın Peştunistan konusunda taviz vermez konumundan kaynaklanmaktaydı[75].

ABD'den olumsuz cevap alan Afganistan Sovyetler Birliğine yanaşmaya çalışacak ve Sovyetlerden gelecek askeri yardımlarla ihtiyaç duyduğu reformları gerçekleştirmeye çalışacaktır. Sovyetler Birliği bu dönemde üçüncü dünya ile yakın ilişkiler kurmaya ve hem bölgede hem de uluslararası alanda daha aktif rol oynamaya çalışan politikayı benimsemekteydi. Böylece Afganistan üçüncü dünya ülkeleri arasında Sovyetler Birliğinden muazzam miktarlarda ekonomik ve askeri yardım alan ilk ülke olmuştur. Sovyetlerin Afganistan'a yardımı Güney Asya'ya doğru nüfuzunu artırmaya ve Amerika'nın çevreleme politikasını zayıflatma amacına uygun düşmekteydi. Afganistan'ın Peştunistan iddiaları, ABD'nin çevreleme politikasında etkin bölgesel aktör olan Pakistan'ın Keşmir gibi sorunlarına yeni bir sorun ekleyerek zayıflamasına neden olacaktı. Nitekim Sovyetler Peştunistan konusunda Afgan devletinin konumu ve iddialarını desteklemiştir[76].

ABD'nin Afganistan yardım taleplerine sıcak bakmaması üzerine Sovyetlerin bu ülkeye nüfuz sahibi olma kapısını açarken, Peştunistan konusu Afganistan'ı daha da Sovyetlere yakınlaştıracak ve doğu blokuna bağımlılığını artıracaktır. Örneğin, Pakistan aslında Doğu ve Batı Pakistan'ın nüfus farklılığından kaynaklanan temsil sorununa bir çözüm olarak 1955'te bir idari yapılanmaya girişmiş ve dört eyalet olan Batı Pakistan'ı tek ünite (One-Unit) haline dönüştürmüştür. Bu adım Davut Han hükümeti tarafından

---

[75] Mohammad Azam, Sistani, "Peştunistan ve Durand Hattının Kronik Yarası (پشتونستان و زخم ناسور خط دیورند)", **Durand- Hattın Sonu Yaklaşıyor, Durand Tabutuna Son Çivi (دیورند- پایان خط نزدیک میشود، میخ آخر بر تابوت دیورند),** Aziz, Arianfar (der.), Kabil, Maiwand, 2011, s.239.

[76] Peter, Tomson, **The Wars of Afghanistan- Messianic Terrorism, Tribal Conflicts and The Failures of Great Powers,** New York, Public Affairs, 2011, s.114.

kınanmış, iki ülke arasında sınır kapıları 5 ay boyunca kapanmış ve savaş ihtimalini artıracak biçimde on-binlerce asker sınırda konuşlandırılmıştır. Pakistan'la sınırlarını kapatan Afganistan ekonomik zorluklarla karşılaşmış ve bu Sovyetlere ekonomik olarak Afganistan'a sızma olasılığını arttırmıştır. Bundan sonra Sovyetler Bagram havalimanı, kuzeyi güneye bağlayan ve o dönem dünyanın en büyük tüneli olan Salang Tünelini, yine merkez ve güney bölgeleri kuzey vilayetlere bağlayan karayolları gibi projeleri fonlamaya başlamıştır. Daha sonra Sovyetler Afganistan'ı işgal ederken kendilerinin yaptığı sözkonusu bu altyapıları kullanacaklardır. Bunun yanında Afganistan askeri olarak da Sovyetlerin teknolojik ve askeri oluşumuna bağlı hale gelecektir. Tank, hava araçları ve diğer askeri teçhizat teminatını Doğu Bloku ve özellikle Sovyetlerden yapan Afganistan Sovyet işgali sırasında askeri birimlerine yaklaşık dört bin Sovyetlerde eğitim görmüş personeli bulunmaktaydı. Aynı dönem içerisinde Sovyetler Afganistan'a dört milyar dolar değerinde askeri ve ekonomik yardımda bulunmuştur. Buna karşılık Afganistan ABD'den sadece yarım milyarlık bir destek elde edebilmiştir[77].

1950ler ve 1960lar Afganistan'ın modern tarihini ve günümüzdeki sorunlarının kaynağını araştırmak açısından hem İslamcılar hem de sosyalistler gibi yeni oluşumların ortaya çıkması noktasında ayrıca çok önemli bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde bir taraftan devlet eliyle sınırlı modernleşme programları yürütülürken diğer taraftan Kabil üniversitesi gibi ortamlarda farklı fakültelerde farklı oluşumlar da boy göstermiştir. Örnek olarak, daha sonra Afganistan'ın Sovyetlere karşı cihat dönemi, 1990lardaki iç savaş ve günümüzde de önemli siyasal aktörler olarak varlığını sürdüren İslamcı partiler ve

[77] Rasanayagam, **op.cit.,** s.54-57**.**

oluşumlar Kabil ve Al-azhar üniversiteleri Şeriat fakültesinin öğrencileri ve mezunlarınca tasarlanırken; sosyalist gruplar ise edebiyat ve tarih fakültelerin öğrencileri ve Sovyetlerde tahsil görmüş mezunlarca oluşmaya başlamıştır. 1960lara gelince Afganistan'da ve özellikle Kabil gibi büyük şehirlerde daha sonra darbeler ve devrimler dahil birçok süreçlere dahil olan Hizbi İslami, Cemiyeti İslami gibi muhafazakâr partiler, ve Halk ve Perçem gibi sosyalist partiler resmi olarak faaliyet göstermekte idiler. Bu grupların çoğunluğu daha çok ulusal düşünceleri varken bir kısmı ise irredantist idealleri ile Peştunistan konusunda tavizsiz tutumları ile bilinmekteler[78].

İlaveten, 1960ların ilk yılları Peştunistan konusunun bir kez daha alevlendiği ve her iki ülkede iç ve dış politikada önemli değişiklere temel hazırladığı yıllar olarak bilinmektedir. 1960 Eylül Peştun kabililer arasında yerel bir tartışmada Afganistan ve Pakistan çatışanlardan iki farklı tarafları desteklemeye başladığında gerginlikler artmıştır. Bunun sonucu bir yıl içerisinde her iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tamamen kapatılacak ve sınır kapıları ticari malları da kapsayacak biçimde her türlü geçişlere kapanacaktır. İki ülke arasında Savaşın çıkma ihtimali da dahil ekonomik krize ve gıda kıtlığına neden olan bu ambargo ve iletişimsizlik sonucu Davut Han hükümeti istifa edecek ve yeni parlamento ve anayasa ile 10 yıllık demokrasi dönemi olarak bilinen bir dönem başlayacaktır[79].

1963-73 arası Afganistan demokrasi on yılı olarak geçmektedir. Davut Han'ın istifası ile beraber 1933'ten beri kral olan Zahir Şah ilk kez dış politika dahil bir çok alanda

---

[78] **Ibid.** s. 34-35

[79] Martin, McCauley, **Afghanistan and The Central Asia- A modern History**, London, Pearson Education, 2002, s.12-13.

yönetimi elde etmiş oluyordu. Yeni oluşan hükümet bir yıl içeresinde bir anayasa tasarısı hazırlamış ve parlamentonun yeniden açılması ile birlikte bu anayasayı yürürlüğe konmuştur. Davut Han'ın baskıcı yöntemleri askıya alınmış ve o dönemde sağcı partilerden solculara kadar, kabile erbabından gençler ve bayanlara kadar geniş bir yelpaze hem parlamentoda hem de diğer kurumlarda temsil edilmekteydi. Dış politika konusunda Zahir Şah daha yumuşak bir tutum sergileyecek ve Pakistan'la aralarında bulunan donmuş ilişkileri tekrar canlandıracaktır. Nitekim bundan sonra bir kez daha karşılıklı olarak diplomatik misyonlar açılacak ve sınırların tekrar açılması ile ticari ve ekonomik ilişkilerin de canlanmasına neden olacaktır. Sözkonusu bu dönemin Davut Han'ın dönemine nazaran keskin farklılığı Peştunistan meselesindeki Afgan hükümeti tutumu ve politikaları olmuştur. Daha önce Pakistan bölümünde zikredildiği gibi Pakistan bir kez 1965'te Hint ordusuyla karşı karşıya gelmiş, sonrasında 1971'de bir kez daha hem Hindistan'la savaş yaşamış hem de ülkesinin yarısını kaybederek ayrı bir devletin ortaya çıkmasıyla karşı karşıya gelmiştir. Davut Han'ın çizgisini takip etmeyen kral ve yeni hükümet bu dönemlerde Pakistan'ı zayıflatacak veya Pakistan-Afganistan arasında bir daha tansiyonu artıracak eylemelerden kaçınmıştır[80].

1970lere gelince Kabil'de siyasi ve idari ortam giderek huzursuz hal almaya başlamıştır. Bir taraftan parlamento ve yeni anayasayı benimseyen rejim demokrasi, kalkınma ve özgür ortam vaat ederken diğer taraftan Musahiban ailesini ve özellikle kralın politikalarını eleştiren gruplar susturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde siyasi partiler de resmi biçimde faaliyet edemiyorlardı ki bu da katı İslamcı oluşumlardan başlayan ve

[80] Nabi, Misdaq, **Afghanistan: Political Frailty and External Interference**, London and New York, Routledge, 2006, s.78-81.

dinamik ve otorite Marksist gruplara kadar geniş bir yelpazeyi rahatsız etmekteydi. Bununla birlikte 1963 yılında istifa eden Başbakan Davut Han bizzat hükümet dışı olmuş olsa da kendisine yakın olan devlet erbabı ile sık sık görüşmelerde bulunuyor ve ikame edici rejimler üzerine düşünmekteydi. Davut bu dönemde Marksist partiler olan Parçam ve Halk üyeleri ile rejim değişikliği üzerine danışmaktaydı. Bu Dönemde kral solcuların hükümetteki etkilerinin arttığını hissettiği her seferde hükümet başlarını değiştirerek siyasal krizlere de sebep olmuştur. Bununla birlikte siyasal ve sosyal alanda huzursuzlukların artışını hızlandıran faktör giderek yavaşlayan ekonomik kalkınmanın hızı olmuştur. Bu dönemde Afganistan'ın ekonomisi dış yardımlara bağlı hale gelen bir durumu sergilemekteydi. Ancak buna rağmen Sovyetler Afganistan'ın ana destekçisi konumunu korumuş olsa da yapılan yardımlarda azalma ekonominin her alanında hissedilmeye başlamıştır. Dış yardımlara ilaveten hükümetlerin iç kaynakları artırma çabaları da sonuçsuz kalınca bu durumdan zarar gören önemli başka grup ise üniversite mezunları olmuştur. Sözkonusu bu yıllarda özellikle Kabil'de ama başkaca büyük kentlerde üniversite mezunu ancak işsiz olan birçok insan bulunmaktaydı. Bütün bunlara ek olarak 1969'da yaşanan kuraklık ve sonucunda 3 yıl boyunca süren gıda kıtlığı (açlık) on binlerce ve hatta yüzbinlerce insanın canını alacaktır ki bütün bunlar rejime olan halkın güvenini sarsmış ve darbe dahil her türlü müdahale kurtarıcı vizyon olarak görülmekteydi. Sonuç olarak hemen yukarıda zikredilen siyasal ve ekonomik çalkantılar sonucunda Davut Han Marksist subaylar başta olmak üzere, genç işsizler, Peştunistan hayalini benimseyen milliyetçi çevreler ve diğer kişilerin yardımıyla Temmuz 1973'te darbe yaparak yönetimi ele geçirecektir[81].

[81] Saikal (2004), **op.cit.,** s. 155-159, 170.

Davut Han'ın dört yıllık cumhuriyeti (1978'de Marksist bir darbe ile Davut Han'ın Cumhuriyet rejimi sona erecektir) Afganistan'ın Tarihi ve Pakistan ile ilişkileri bağlamında üç ana konu üzerinde değerlendirildiğinde anlam kazanacaktır. Sözkonusu bu konular Peştunistan Meselesi, Müslüman ve Marksist muhalifleri tasfiye süreci ve dışı ülkelerle ilişkiler biçiminde dizilebilir.

Davut Han darbe sonrasında Afganistan'ın dış politika rotasını çeşitlendirme konusunda başarılı adımlar atmıştır ve bunu yaparken Kremlin ile de yakınlığını korumaya çalışmıştır. Nitekim Afganistan, Sovyetler tarafından yapılan yardımlarda düşüş görülse de, doğu blokundan askeri ve ekonomik yardımlar elde edebilmiştir. Ama aynı zamanda Sovyetleri dengelemek için hem ABD hem de başkaca ülkelerle yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Örneğin, Davut Han İran'ı önemli ortak olarak görmekte ve bu doğrultuda yakınlaşmaya başlamıştır. İran Şahı Afganistan'a gelecek on yıl içerisinde iki milyar dolar yardım edeceğini beyan etmiştir. Davut Han Suudi Arabistan, Mısır ve Hindistan ile de yakın ilişkiler kurmaya çalışmış ve birçok askeri, kültürel ve ekonomik bağları pekiştirmiştir. Ancak Sovyetler için en çok tedirgin edici gelişme Davut Han'ın Enver Sedat'ın Mısır'ını ziyaret edişi ve bir nevi Doğu Batı Bloku arasında dengeyi Batı lehine bozması olmuştur. Aynı dönemde Davut Han'ın muhalifleri tasfiye etme sürecini başlatması Sovyetleri daha da uzaklaştıracaktır[82].

Davut Han içeride ise kendi konumunu sağlamlaştırmak için kendi muhalifleri ve potansiyel tehdit olan grupları tasfiye etme sürecine başlamıştır. Davut Han'ın kansız darbesi vukuu bulduğunda, komünist akımla muhalefet içinde olan ve Kabil Üniversitesi

[82] Barfield, **op.cit.,** s.216.

dahil birçok alanda varlığını hissettiren ve Mısır'ın Müslüman Kardeşler akımından ilham alan, İslamcı gruplar bu darbeye karşı çıkmış ve protestolara girişmiştir. Davut Han yönetimi bu eylemleri sert biçimde bastırınca İslamcı akımların önderlik edenler Pakistan'a kaçmış ve oraya sığınmışlardır. Afganistan tarafından Peştunistan meselesi sebebi ile tehdit edilen Pakistan bu durumu bir fırsat olarak görmüş ve Burhanettin Rabbani ve Hikmetyar gibi İslamcı liderleri ülkesine kabul etmiştir. Pakistan sözkonusu bu İslamcı grupları bu tarihten itibaren Afganistan'a karşı faaliyetlerinde himaye etmeye devam edecektir[83].

İslamcı akımların Pakistan'a kaçmalarının önemi Pakistan için Afganistan'ı etkileme konusunda kullanabileceği en önemli aracın belirmiş olmasındadır. Nitekim bundan sonraki tarihlerde bu İslamcı partiler, Sovyet işgaline karşı binlerce Afgan mültecileri savaş eğitimi sağlayarak Afganistan cihat dönemini yönetmişlerdir. Sovyetlerin Afganistan'dan çıkması ve 3 yıl içinde komünist rejimin ortadan kalkması ile Afganistan'ın değişik toplumları temsil eden bu gruplar bu sefer birbirleri ile çatışarak 1992-96 arası iç savaşın yaşanmasına neden olacaktır. Sonrasında ise hem Taliban'ın başa gelmesinde hem de bugün Taliban'ın Afgan devletine karşı direnişlerini destekleyen Pakistan, günümüze dek İslamcı gurupları dış politika aracı olarak değerlendirme politikasını değiştirmiş değil ve bu konu mevcut Afganistan-Pakistan arasında tartışma konularının başına gelmektedir.

Muhalifleri tasfiyesi bağlamında Marksistleri hedef alma süreci bu tasfiyenin ikinci yarısını teşkil etmektedir. Davut Han'ın darbeyi en çok Marksistler tarafından sağlanan yardım ve himaye sayesinde gerçekleştirebilmesi bu grubu kendi müttefiki olarak görmesi

[83] Arianfar, **op.cit.**, s. 274.

anlamına gelmemektedir. Marksistlerin yardımı ile iktidarı ele geçiren Davut Han bu gurupla iktidarını paylaşmaya hiç yanaşmamış ve benzer gelişmeleri şüphe ile bakmıştır. Darbe sonucunda tanıtılan cumhuriyet rejiminde Marksistler önemli askeri ve sivil yönetici makamları doldurmuştur. Bununla birlikte Marksistlerin ana düşmanı olan İslamcı gurupların giderek zayıflaması sol tarafı da ha güçlü konuma getirmekteydi. Dış politika konusunda çeşitli taraflarla dengeli bir politika izlemeye çalışan Davut Han Marksistlerin kremline çok yakın olmasını kendisine tehdit olarak görmekteydi. Davut Han Afganistan komünist partilerinin güçlenmesi ile kuzey komşusu olan Sovyetlerin de Afganistan'daki nüfuzunun arttığını fark etmiş ve bunun ülke bağımsızlığına zarar vereceğini hissetmiştir. Sözkonusu bahsedilen sebeplerin etki tepki sonucu giderek otoriter bir hal alan Davut Han; sürgün, ülke dışı görevlendirme, hapis, idam gibi yöntemlerle Marksist akımları tasfiyesine başlayacaktır. Ancak İslamcı gruplardan farklı olarak Marksist akımların tasfiyesi kolay olmayacaktır ve bu mücadelede tasfiye edilen cumhuriyet ve Davut Han'ın kendisi olacaktır[84].

Cumhuriyet döneminde gündemi oluşturan üçüncü konu Peştunistan meselesi idi. Daha önce de aktarıldığı gibi Davut Han Peştunistan konusuna en çok bağlı olan Afgan devlet adamı olmuştur. Ancak cumhuriyet döneminde Davut Han Peştunistan konusunda iki farklı tutum sergilemiştir. Darbe sonrasında Davut Han kendisini destekleyen akımları da memnun etmek için daha evvelki tutumuna paralel biçimde Pakistan'ın Peştun ve Beluç ayrılıkçı akımlarına destek sağlamaya devam etmiştir. Ayrıca ayrılıkçı Peştun ve Beluç

[84] Bruce, Riedel, **What We Won: America's Secret War in Afghanistan 1979-89**, Washington D.C., Brookings Institution Press, 2014, s.14-17.

liderlerine Afganistan'a sığınma ve Pakistan'daki faaliyetlerine devam etmek için de silah ve para yardımı yapılmıştır[85].

Buna karşılık, Pakistan tarafından desteklenen Afgan İslamcı akımların ilk kez Celalabat ve Kabil şehirlerinde bombalı saldırılar başlatması bu dönemde meydana gelmiştir[86]. Ancak Davut Hanın bu tutumu çok geçmeden değişecek ve Afganistan 1975 yılı itibarı ile Peştunistan konusunda büyük bir politika değişikliğine giderek Pakistan ile uzlaşma yolunu seçecektir. Bu politika değişikliği çeşitli sebeplerden kaynaklanıyordu. Davut Han'ın Peştunistan meselesine çok önem vermesinden dolayı bu konu ile meşgul iken ülkedeki solcu akımların bu süre zarfında giderek güçlenmesi ve Kabil yönetimini tehdit eder hale gelmesiydi. İkinci sebep ise Pakistan'ın Afganistan'a karşı uyguladığı politika idi. Pakistan bu dönemde Afganistan'ın İslamcı gruplarını rejime karşı destekliyor ve bu durum, halk desteğinden yoksun ve darbe yoluyla kurulmuş olan rejimine tehlike teşkil ediyordu. Hızlı modernleşme planlarına sahip olan Davut Han İslamcı akımın faaliyetlerini ve Pakistan'la olan gergin ilişkileri, nihayet, engel olarak görmüş ve revizyon yolunu seçmiştir. Davut Han'ın politika değişikliği ile başlayan süreçte Zülfikar Ali Bhutto Haziran 1976 yılında Kabil'i ziyaret etmiş ve liderler arasında görüşmeler samimi bir şekilde ilerlemiştir. Davut Han'ın başlatmış olduğu bu iki ülke ilişkilerindeki olumlu hava Pakistan'da 1977 yılında General Ziya-ül-Hakk'ın yaptığı darbeden etkilenmemiş biçimde devam edecektir. General Ziya'nın 1977'de Kabil ziyareti sırasında, Davut Han ilk kez Afganistan'ın Pakistan toprakları üzerinde herhangi bir iddiası olmadığını dile getirmiştir.

---

[85] Mohammad Ishaq, Fayyaz, **Peştunistan- Afganistan ve Pakistan'ın Siyasal Sorunu (پشتونستان- چالش سیاسی افغانستان و پاکستان),** Kum-İran, Masumin Yayınları, 1999, s.124-126.

[86]Schofield, **op.cit.** s.43.

Mart 1978 yılında ise Davut Han ve General Ziya İslamabad'da görüşmeleri ardından sürecin gidişatına uygun biçimde Afganistan-Pakistan kardeşliğinden bahsederek, sorunların çözülmesinden yana olduklarına vurgu yapmışlardır[87]. Sonuç olarak Davut Han, komünistlerin etkisini azaltmak için komünistleri kabine ve diğer önemli görevlerden azletme, tutuklama ve baskı altına tutma gibi adımlarının yanı sıra; Pakistan'la ilişkileri düzeltme çabasına da girişmiştir.

Davut Han'ın dış politika revizyonu ile Pakistan ile yakınlaşması ve İran ve Arap ülkelerini ziyaret ederek anlaşmalar imzalaması Sovyetleri kaygılandırmıştır. Sovyetlerin bu kaygısı, sol partizanların yaşadığı katı tasfiye süreci neticesinde artacaktır. Buna mukabil ordu ve sivil kurumlarda çalışan Marksistler kendi kaynaklarını birleştirerek, Sovyetlerin bilgi ve himayesi ile Davut rejimini zayıflatmaya çalışacaklardır. Solcuların Davut Han devletine karşı giriştiği mücadele Nisan 1978'de sonuç verecek ve Marksistler, Davut Han'ı ailesi ile beraber öldürüldüğü kanlı bir darbe sonucu ülke yönetimini ele geçirecektir. Böylece Afganistan ve Pakistan aralarındaki husumete son vermek için iyi niyetli davrandıkları kısa dönem uzlaşı ortamı, komünist partilerin Kabil'de yaptığı darbe ile son bulacaktır[88].

D. SOVYET İŞGALİ VE DİRENİŞÇİLER (MUJAHEDİN)

---

[87] Tomson, **op.cit.**, s.131-132.

[88] "Remains of Afghan leader buried", BBC, 17 Mart 2009, **http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7947659.stm,** (Erişim Tarihi : 02.06.2014).

Önceki bölümde izah edildiği gibi Afganistan Marksistleri yani Parçam ve Halk partileri ve yanlıları elbirliği ile Davut Han cumhuriyetini Nisan 1978'de ortadan kaldırarak sosyalist rejimi ülkeye tanıtmaya çalıştılar. Aynı bölümde sosyalistlerin başa gelmesinde etkili faktörler olarak bu grubun yönetimdeki güçlü konumlarından, darbe girişiminde Davut Han'a destek vermeleri ve başarılı bir darbe yaparak örnek oluşturmaları, Davut Han'ın İslamcılardan sonra sosyalistleri tasfiye etme girişiminde bulunması, yine Davut Han'ın hem uluslararası alanda büyük güçleri hem de bölgede Arap ülkelerinin yanında İran ve Hindistan ile yakınlaşması ve Peştunistan konusunda daha ılımlı bir duruş sergilemesi gibi konulardan bahsedilmiştir. Bu altbölümde ise sosyalist rejimin giriştiği iç ve dış politika, Sovyet İşgali ve Cihat dönemi ve bu dönemdeki gelişmelerin Afganistan'daki günümüzdeki durumunu belirleyen temel faktörler aktarılacaktır.

Sosyalistler başa geldiğinde sadece iktidarı değil giriştikleri devrimci politikaları ile Afganistan'ın dönüştürmesini hayal etmekteydiler. Toprak reformları, eğitimdeki reformlar ve aile hukukundaki getirilen değişiklikler bu politikaların en önemlileri olmuştur. Sosyalistler ilk adım olarak kendi devrimci kardeşleri dahil muhalefet eden geleneksel toprak ağaları, eski askeri kurumu ve İslamcı akımları susturmaya başlamıştır. Dış politika konusunda ise Afganistan Doğu, Batı, Üçüncü Dünya ve bölgedeki ülkeler arasında değişik seviyelerde benimsediği dengeli politikadan vazgeçerek Sovyetler Birliği müttefiki olarak devam edecektir. Giderek artan bu bağımlılık Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal etmesine sebep olan en üst seviyeye ulaşacaktır.

Sosyalist rejim baskıcılığı ilk günden itibaren hissedilmeye başlamıştır. Başa gelenler ilk etapta Davut Han, onun ailesi ve birçok tutuklu İslamcılar ve ruhanileri

öldürerek ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Hükümet sadece karşıt grupları değil sosyalist olan ama yukarıda bahsedilen köklü değişikliği amaçlayan devrimci politikalara karşı çıkanları da hedef almaktaydı. Sosyalistler arasındaki bu bölünme ve bunun sonucunda birbirlerini öldürmeye kadar götüren çatlak yeni oluşan rejimi başından beri kırılganlığını göstermeye başlamıştır[89].

Yeni devlet daha ilk yıllarda muhalifleri tasfiye sürecinin yanında ülkenin her yanında direnişlere sebep olacak sosyal ve ekonomik reformları gerçekleştirmeye çalışmıştır. Toprak reformu, kadınlara eşitlik, başlık parasının yasaklanması gibi girişimler tarihten gelen ve o zamanda kadar temkinle yaklaşılan geleneksel toplum yapısını tehdit etmeye başladığında ülkenin her köşesinde direnişler başlayacaktır. Bu reformlar sadece sosyal değil, aynı zamanda taşra hayatının ekonomik temeline saldıran reformlar olarak oldukça devrimcidir. Sözkonusu bu reformlar başarılı olduğunda o güne kadar mümkün olmayan köy ve kasaba seviyesine kadar devletin doğrudan hâkimiyeti sağlanacaktı. Buna karşılık ekonomik ve sosyal yapılarını büyük tehlikede gören geleneksel Afgan toplumunun değişik çevrelerinden tepkiler ve direnişler çok hızlı ve etkili bir şekilde belirmeye başlayacaktır. Sözkonusu bu silahlı direnişler daha çok yerel çaptaki sorunlara karşı ortaya çıkmış olsa da giderek yaygın hala gelecektir. Sosyalist rejim bu direnişler sonucu sadece büyük şehirleri ve şehir dışındaki arazinin çok az bir kısmını kendi kontrolünde tutabilmiştir. Direnişlere karşı amansız bir şekilde kullanılan askeri yöntem de beliren sorunları çözememiştir. Devletin kolluk güçlerinin parçalanması ve çok kısa sürede

[89] Rasanayagam, **op.cit.,** s.69;74-78**.**

sayısının yarıya kadar azalması da giderek devletin iktidarını büyük tehlikelerle karşı karşıya getirmiştir[90].

Giderek zayıflayan ve iktidarını kaybeden sosyalist rejimi yakından takip eden Sovyetler Birliği rejimi kurtarmak ve istikrarı sağlamak için 1979 yılının son günlerinde Afganistan'ı işgal etmiştir. İşgal sırasında Sovyetler 1968 Çekoslovakya'nın işgalinde olduğu gibi siyasal ve toplumsal düzen sağlandığında birkaç gibi kısa sürede geri çekileceğini düşünmekteydi. Ancak bu istila on yıllık işgal sürecine dönüşecek ve neticesinde en az bir milyon Afganistan vatandaşlarının ölümüne ve milyonlarca insanları Pakistan ve İran gibi ülkelere mülteci olarak sığınmasına neden olacaktır. Sovyetler Birliğinin Afganistan işgali hem dünyada da dengelerin alt üst olmasına neden olmuş hem de bölgedeki ülkelerin siyasetinde de devrimci değişikliklere sebebiyet teşkil edecektir[91].

Sovyetler işgali ülke çapında kitleler halinde direniş ve muhalefeti kışkırtmıştır. Daha önceki kırsal direnişler anlamlı ve önemli olsa da Sovyetlere karşı direnişi hem amaç hem de kampsam bakımından ulusal bir direniş biçiminde devam etmiştir. Sovyetlere karşı Cihat dönemi olarak bilinen bu direniş birbirinden birçok bakımdan farklı olan Afganistan toplumlarının birlikte hareket etmesini sağlamış ve böylece etnik ve kültürel farklılıkları göz ardı ederek değişik uluslar birlikte cihat etmiştir. Afganistan direnişi ülke içinde öteden beri kendi otonomisini korumak ve mevcut yerel yapıyı tehdit eden reformlara karşı direnen yerel halk grupları ve onların başını çeken yerel komutanlar tarafından yürütülmüştür. Ancak ulusal halkada ve genel anlamda cihat sürecinin idaresi dış yardıma

---

[90] **Ibid.**

[91] M. Hassan, Kakar, **Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982**. Berkeley: University of California Press, 1995, s.29;36-37.

erişimi olan Pakistan'da sığınmış İslamcı partiler tarafından gerçekleştirilecektir. Afganistan cihadı için dış yardım ise Sovyetlerin soğuk savaş dengesini bozduğu için ABD ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri kışkırtmıştır. ABD ve Suudi Arabistan başından beri cihat direnişini finanse etmeyi yeğlemiştir. Cihat dönemini finansal kısmının önemi bu bedelin yıllık bir milyar doları aştığını düşündüğümde daha belirginleşecektir[92].

Afganistan'ın cihat dönemi ve sonrası için önemli başka faktör ise Pakistan'ın koordinatör statüsü idi. Pakistan kendi istihbarat teşkilattı (İSİ) yoluyla İslamcı gruplara yapılan mali ve silah yardımına ek olarak binlerce mültecilerden oluşan Sünni mücahitleri savaş eğitimi de sağlamıştır. Şii ve Hazara direnişçileri ise İran İslami Devrimdi Devleti tarafından desteklenecektir. Daha önce Davut Han Cumhuriyetine karşı çıkan ve Sosyalist akım ve devrimine de direnen bu İslamcı partiler bundan sonra silah ve para yardımının tekelini bu şekilde ele geçirdiğinde cihat sürecinin temsilcileri olarak belirmiştir. Oysa Afganistan'ın şehirleri ve köylerinde mücadele eden mücahitlerin amaçları ve yol haritaları bu İslamcı partilerden çok farklı olmuş ve işgal sona erdiğinde Taliban gibi başkaca hareketlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Böylece Sovyetlere karşı savaşan gruplar ideolojik temel üzerinden değil, kişisel irtibat, bölgesel ve etnik bağları temelinde yönetim merkezleri Pakistan'da bulunan bu İslamcı partilerle birleşmiştir. Böyle Peştun olmayan kuzeyli etnik gruplar daha çok Burhaneddin Rabbanin yönettiği Cemiyeti İslami'yi ve Güney ve Doğu Peştunları ise Gulbuddin Hikmatyar'ın Hizbi İslami partisini desteklemiştir.

[92] **İbid.,** s.64;124.

Başkaca küçük gruplar ise Afgan direnişi için yapılan yardımlarda küçük payları olan diğer partileri benimsemiştir[93].

Sovyetler Afganistan işgali sürecinde değişik askeri ve siyasal taktikler uygulasa da bir türlü Afganistan'ı ne askeri bakımdan ne de iktidar anlamında tamamen kendi kontrolüne alamamıştır. Örneğin, daha işgalin ilk yılında öncesinde sosyalist rejimin uygulamaya çalıştığı toprak reformu ve diğer sosyal reformları kaldırmıştır. Bunun yanından kırmızı renkli sosyalist rejiminin bayrağını da geleneksel bayrağa benzer bir bayrak ile değiştirmiştir. Askeri olarak ise Sovyetlerin stratejisi muazzam sayılarda askeri birlikleri savaşa sevk ederek direnişi dindirmek ve direnişçileri anlaşmaya zorlamak şeklinde özetlenebilir. Bunun yanında ileride savaşın büyük kısmını devretmek istedikleri sosyalist rejimin ordusunu yeniden de yapılandırmaya çalışmıştır. Sözkonusu taktikler ve yoğun hava bombardımanı gibi diğer faaliyetlere rağmen Sovyetler Afgan direnişini azaltamamıştır. Her şeyden önce yapılandırdığı Afganistan sosyalist cumhuriyet ordusu savaşın yükünü paylaşmaya yanaşmıyordu. Bu yüzden yerel direnişçi komutanlar Afgan ordusu mensupları ile kolayca anlaşmalar yapabiliyor ve sadece işgalci askerleri hedef alabilmekteydi. Bunun yanında Afgan mücahidin gruplarının 1980ların ortasından itibaren (Stinger) gibi uçaksavar roketatar ve diğer üstün silahları elde edince Sovyet askerleri giderek daha çok kayıplar vermeye başlamıştır. Bunun yanında Brejnev'in ölümü ve Gorbaçov'un başa gelmesi ve hem askeri anlamda hem de diplomatik olarak kayıplar veren

[93] Feisal, Khan, ''Why Borrow Trouble for Yourself and Lend It to Neighbors? Understanding the Historical Roots of Pakistan's Afghan Policy''**, Asian Affairs: An American Review**, C. 37: s.171–189, 2010.

Sovyetler Birliği Afganistan politikasında keskin dönüş yaparak işgali sona erdirmeyi yeğlemiştir[94].

Sovyetlerin stratejik değişikliği benimsediğini izleyen Afganistan hükümeti ve o dönem yeni başa gelen Doktor Necibullah kendi iktidarını yaymaya ve değişik yollarla kendi konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Necibullah sosyalizmden feragat ederek milliyetçiliği seçmiş ve sosyalistlerin kurduğu Demokratik Afganistan Cumhuriyetini Davut Han'ın Afganistan Cumhuriyetine dönüştürecektir. Bunun yanında Doktor Necibullah direnişçilere ve özellikle başını çeken büyük İslamcı partilere koalisyon hükümeti kurma teklifinde bulunarak iktidar paylaşımı önerisi bildirmiştir. Ancak işgal sonrası Necibullah hükümetinin parçalanacağını bekleyen İslamcı partiler ve diğer muhalifler hükümetten gelen bu önerileri reddedecektir. İslamcı partilerin sözkonusu bu tutumun başka sebebi de Pakistan'ın da benzer şekilde işgal sonrasında kendi seçtiği İslamcı partinin başa getirme politikası olmuştur. Ancak Sovyetler çekildikten sonra Doktor Necibullah hükümeti üç yıl daha ayakta durabilmiştir[95].

Sovyetler 1989 yılında son askerini ülkeden çekerek işgali sona erdirdiğinde Pakistan ve ülkesinde bulunan Afgan İslamcı partilerin beklentisi vukuu bulmayacaktır. Her şeyden önce merkezi hükümetle anlaşma konusunda Pakistan'da bulunan İslamcı partiler ve Afganistan'da bulunan savaşan guruplar ve komutanları farklı düşünmekteydi. Sovyetler çekildiğinde oluşan güç boşluğu İslamcı partiler tarafından değil savaşmış gruplar ve bu grupları yöneten potansiyel komutanlar olacaktır. İslamcı partilerin ulusal yapılardan

---

[94] Misdaq, **op.cit., s.**152-160.

[95] **İbid,** s.164;169.

yoksun oluşu bu potansiyel komutanların konumunu daha da güçlendirmiştir. Örneğin, Ahmad Şah Mesut ve İsmail Han gibi savaşçı komutanlar cihat dönemi ardından kendi bölgelerinde, kuzey ve batıda paralel devlet kurumları kurmuştur. Bu iki komutan gibi diğerleri de belli İslamcı Siyasi Partilerin üyesi olsa da gerçekte kendileri bağımsız hareket ediyor ve gerektiğinde merkezi hükümetle anlaşmalar da yapmaktaydılar[96].

BM'nin aracılığı ile yapılan işgali sona erdirme anlaşması sonucu Şubat 1989'da Sovyetler Afganistan'ı terk ediyor ve Afganistan savaşı uluslararası ve kutuplar arası niteliğini kaybetmiş ve bir iç savaşa dönüşecektir. İşgal sonrasında Pakistan Afgan İslamcı partilerin geçici bir hükümet kurmak için hazırlık yapmaları önermiştir. İslamcı Partilerin kısa sürede doğuda Ningarhar vilayetini ele geçirerek oradan yayılmaya devam edecek şeklinde olan Pakistan'ın planı ve beklentisi mücahit grupların Ningarhar'da hükümet güçlerine yenilmesi ile geçersizleşmiştir. Bunun sonucunda daha önce büyük şehirleri istila etmek ve devlet kurma konusunda tecrübesi olmayan Mücahit grupları kendi konumlarını yeniden biçimlendirme fikrine bürünecektir. Böylece Ningarhar çatışmasından sonra birçok savaşan gruplar Doktor Necibullah ile anlaşmalara girişmiştir. Bunun yanında hükümetle birleşmek isteyen otonom milis gruplarının da sayısı giderek artmıştır. Sonuç itibarı ile işgal sonrasında Afganistan'ın salt çoğunluğunu oluşturan kırsal bölgelerin yönetimi, eskiden merkezin atadığı kamu kurumları ile yönetilirken, yerel direnişçi grupların eline geçmiş olacaktır. Diğer taraftan Necibullah, sayısı yüz binden fazla olan aşkın milisler grubu

[96] Nasreen, Akhtar, ''Pakistan, Afghanistan and the Taliban'', **International Journal on World Peace**, c.25, no.4,2008, s.53-54.

desteği ile beklentilerin aksine işgalden sonra kendi hükümetinin ömrünü üç yıl daha artırabilmiştir[97].

Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekildikten sonra Doktor Necibullah hükümeti iktidarın bölgeler ve o bölgelerin önde gelenleri ile paylaşılan bir fiili ademi-merkeziyetçi yönetişim sistemi halini almıştır. Örneğin Ahmad Şah Mesut Kuzey İttifakı başına geçmiş, İsmail Han Herat ilinin emiri olarak adlandırılıyor ve Belh vilayeti merkezden bağımsız olarak kendi elektrik anlaşmasını Özbekistan ile yapabilir hale gelmiştir. Doktor Necibullah ve hükümeti kendi rejimlerinin bekasını bölgesel güç odakları ile anlaşmalar yaparak ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere gelen dış yardımı aktararak birkaç yıl daha devam edebilmiştir[98].

Afganistan'da bir taraftan Doktor Necibullah hükümetinin varlığını sürdürebilmesi ve diğer taraftan yerel mücahit komutanların hükümete milis gücü görevini yapmaya başlamaları Pakistan'da bulunan İslamcı Partileri güç durumda bırakmıştır. Daha önce de aktarıldığı gibi bu İslami Partiler Afganistan içinde ulusal yapıdan ve genel halk desteğinden yoksundular. İşgal sona erdikten sonra ABD ve Suudi Arabistan'ın yardımları durdurması ile bu İslamcı partilerin konumları daha da zayıflayacaktır. Yabancı ülkelerden Afganistan'ın savaşının devam etmesi yalnızca Pakistan'a, işgal sonrası Afgan devleti üzerine kontrol amacı dolaysı ila, yararlı görünmekteydi. Nitekim Pakistan Hikmetyar'ın Hizbi İslami'sini destekleyerek iktidara gelmesi için her türlü siyasi, ekonomik ve askeri yardımlarda bulunacaktır. Böylece bir taraftan İslamcı partilerin direnişe devam etmesi ile diğer

---

[97] Kakar, **op.cit.,** s219-220.

[98] Saikal, **op.cit.,** s.206-207.

taraftan Sovyetler Birliğinin 1991de dağılması ile Doktor Necibullah hükümeti ömrünün sonuna giderek yaklaşacaktır. Sovyetler Birliğinin ortadan kalkmasıyla Afganistan'a gelen yardımların hepsi durdurulmuştur ve bu da hem genel toplumda hem de kamu alanında birçok zorluklara sebep olmuştur. Kolluk güçlerinden ayrılma giderek hız kazanmış ve hükümetin kullandığı milis guruplar da giderek saflarını değiştirmiştir. Böylece Kuzey'de Özbek kökenli General Dostum ve diğerleri Ahmad Şah Mesut ile birleşirken Doğu ve Güney'den Hikmetyar ve diğer liderler kendi milislerini Kabil'i ele geçirmek için sevk etmiştir. Böylece İslamcı partilerin çoğu, Dostum ve diğer milis gruplarla birleşerek Hükümeti devirmek için ittifak yapmış ve böylece Kabil'i ele geçirerek hükümeti devirmiştir[99].

E. İÇ SAVAŞ VE TALİBAN'IN AFGANİSTAN İSTİLASI (1992-2001)

Sovyetler Birliğinin dağılması ve onun desteklediği ve sosyalist hükümetin uzantısı olan Dr. Necibullah hükümetinin, General Dostum ve Ahmad Şah Mesut gibi daha çok yerel ve bölgesel komutanların çabasıyla, devrilmesi ile Afganistan iç savaş dönemine tanıklık etmiştir. Ortak düşman olan Necibullah hükümeti ortadan kalkınca Peşaver' deki İslamcı partiler iktidar paylaşımı konusunda anlaşamamışlar ve böylece hem bölgesel olarak hem de şehirleri bölerek bir birleri ile savaşmaya devam etmiştir. Aslında sözkonusu İslamcı Partiler bu dönemde Pakistan'da iken iktidar paylaşımı üzerine bir anlaşmaya varmış, ancak kırılgan birliği sonucu yapılan bu anlaşma sadece parti liderlerinin Kabil'e

[99] **İbid.**, s.208-211.

gelmesine dek geçerli kalmıştır. Afganistan'daki durum böylece bir çıkmaz hal almış ve hiçbir tarafın kazanamadığı ancak binlerce insanın katledildiği ve tecavüzlerin yaşandığı kara dönem olarak tarihe geçmiştir[100].

Afganistan'ın iç savaş dönemi uluslararası alanda büyük değişimlerin yaşandığı dönemde ve izole bir şekilde devam ettiği için giderek korkunç hal alacaktır. Sovyetlerden sonra kurulan Rusya Federatif Cumhuriyeti kendi iç meseleleri ile uğraşırken, ABD ve Suudi Arabistan gibi ülkeler de Afganistan'ı yalnız bırakmıştır. Afganistan'daki durumu yakından takip eden ve durumu kendi çıkarı için etkilemeye çalışan tek ülke Pakistan olmuştur. Pakistan öncesinde de olduğu gibi bu dönemde de kendini en çok yakın hissettiği Hikmetyar ve onun Partisinin iktidara gelmesini yeğlemekte ve bu yönde her türlü gayreti yapmıştır. Ancak bir taraftan Pakistan'ın bu dönemde ekonomik sorunlarla boğuştuğunu dikkate aldığımızda sözkonusu bu yardımların belirleyici bir seviyede olmadığı düşünülebilir[101].

Afganistan'daki iç savaş dönemi bir anarşi dönemidir. 1992'den doksanların ortasına kadar devam eden bu dönemde Kabil gibi şehirler ve bölgeler değişik silahlı gurupların kontrolünde bulunarak kanlı bir süreç yaşanmıştır. Kabil'in kuzey ve merkezini Şah Mesut taraftarları ele geçirmişken Hazara grupları şehrin batısını yönetmekteydi. Kuzey Afganistan daha çok Dostum ve diğer yerel komutanlarca idare edilirken Batı Afganistan İsmail Han gibi komutanlar güç mücadelesi içinde olmuşlardır. İç savaş döneminde transport, ticaret ve hatta tarımın mümkün olmadığı için Afgan halkı tam bir

---

[100] Rasanayagam, **op.cit.,** s.142.

[101] Haqqani (2013), **op.cit.**, s.288.

kargaşa içerisinde açlık ve sefaleti yaşamıştır. İktidarın sağlanmadığı bu sürecinin sonucunda ise diğer bir ideoloji grubunun, yani Taliban'ın çıkmasına zemin sağlanmış olacaktır[102].

Taliban hem mücahidinin yeni nesli olarak hem de Pakistan'ın mülteci kamplarından ve sadece medreselerde yetiştirilen bir sınır ötesi hareket biçiminde Afganistan'ın bölündüğü en güvenliksiz bir ortamında baş göstermiştir. Pakistan'daki medreseler daha cihat döneminde yani 1980lerde Afgan mülteci kamplarından gençleri eğitmeye başlamıştır. Daha çok insani yardımla geçinen mülteci aileleri bedava yemek ve barınak sağlayan medreselere erkek çocuklarını göndermekte haklı olduklarını düşünmekteydi. Böylece mülteci kampları fakir oldukları ve çalışma imkanlarının oldukça sınırlı olduğu niteliği ile radikal ideolojilerin yayıldığı ve benimsendiği alanlar haline gelmiştir. Cihat döneminde bu medrese mezunları İslam'ı ve Afganistan'ı kurtarmak hedefiyle mücahidin partileri ile birleşerek Sovyetlere karşı savaşmışlardır. Ancak iç savaş döneminde İslamcı partilerin kendi aralarında savaşmaya başladığında bu talebeler (Taliban) kargaşayı ortadan kaldırmak ve yeniden istikrarı sağlamak için mücadele etmeye başlayacaktır. Taliban'ın Afganistan'da barış ve düzeni sağlamak için sunduğu reçete selefi İslam çizgisini takip eden salt şeriat yönetim biçimi olmuştur[103].

Taliban'ın ortaya çıkışında ve hızlı bir şekilde yayılmasına etkili olan halk huzursuzluğu ilk kertede önemli iken diğer en önemli etken de Pakistan'ın konumu olmuştur. Pakistan Taliban'ın ortaya çıkışının ilk günlerinden beri bu gurubun hamisi

---

[102] Saikal (2004), **op.cit.,** s.209-210.

[103] Ziring, **op.cit.**, s.240;245.

olmuştur. Bunun bir sebebi daha önce desteklediği Hikmetyar hizbinin başarısızlığı ve Afganistan'ın bir çıkmaz hal alması idi. Bunun yanında iç savaş sonucu Afganistan'a dönmek istemeyen milyonlarca mültecileri ve yüzbinlerce medrese öğrencileri Pakistan ülkesinde bulundurmaktaydı. Ayrıca, Afganistan'ın iç savaşı orta Asya ile ticari ilişkileri geliştirmek isteyen Pakistan için en büyük engeli teşkil etmekteydi. Bir önek olarak, Afganistan-Pakistan sınırından Afganistan Tacikistan sınırına kadar gitmek isteyen kamyonlar değişik grupların kontrol ettiği bölgeler onlarca kez durduruluyor ve vergilere (bahşiş/rüşvet) tabi tutulmaktaydı. Bu şekilde Taliban Afganistan'ın güney bölgesinde bulunan Kandahar'da halka can ve mal güvenliği taahhüt ederek ortaya çıkmış ve hem halk arasında hem de Pakistan tarafından destek ve himaye edilmiştir[104].

Taliban dönemi aslında Afganistan iç savaşının ikinci bölümünü teşkil eden ve 1994-2001 arasında devam eden bir süreçtir. Afganistan iç savaşı İslamcı partiler arasında devam etmekteydi ve Taliban da benzer biçimde mücahidin ve medreselerde okuyan mültecilerden oluşmakta olan ve gene İslami ideolojiyi benimseyen bir topluluğu teşkil etmekteydi. İslamcı partilerin istikrar ve adaleti sağlamakta başarısızlığını gören Taliban bunu iyi bir fırsat olarak görmüş ve genel halkın rızası ve Pakistan'ın himayesine ek olarak daha önce İslamcı partiler çerçevesinde mücadele eden yerel savaşçı gruplardan da destek sağlayabilmiştir. Hatta Taliban İslamcı partilerin kendi aralarındaki uyuşmazlığı da kullanarak değişik partilerin muhaliflerine karşı desteğini sağlamıştır. Örneğin, 1994'te sadece Kandahar'ı elinde tutan Taliban 1996'da Kabil'i ele geçirirken Mesut'a karşı Hikmetyar ve Hazara gruplar tarafından desteklenmiştir. Aynı zamanda General Dostum

[104] Wynbrandt, **op.cit**., s.243;244.

Taliban'ı kuzeye doğru ilerleyene kadar savaş uçakları tamir etmek için teknisyenleri göndermesinin yanında para yardımı da yapmıştır[105].

Taliban hareketi Kandahar'ı ele geçirdikten sonra, yukarıda bahsedilen halk desteği, Pakistan'ın politikası ve askeri ve ekonomik yardımları ve İslamcı partilerin de kendi aralarında muhalefet sebebiyle sunduğu yardımları sayesinde giderek güçlenmiş ve Gazne şehrini 1995 ele geçirmiş, 1996 altıda ikinci ilerleme çabasında 1996'da Kabili ele geçirmiştir. Taliban 1998'da Kuzey'de Mezarı Şerif şehrini ve 200lere gelindiğinde Afganistan topraklarının yüzde doksanından fazlasını kendi kontrolüne geçirmiş bulunmaktaydı[106].

Savaş anlamında muazzam başarı gösteren Taliban rejimi iktidar ve yönetişim bağlamında giderek halk desteğini yitiren bir yapıya dönüşmüştür. Bu anlamda Taliban dönemi Afganistan'ın en tartışmalı, gergin ve çok kara bir dönemi temsil etmektedir. Taliban can ve mal güvenliği güvencesi ile mücadeleye başlamışken Kabil şehrinden sonra Şamali bölgesi olarak bilinen Kuzey Kabilde direnişi sebebiyle tarım ve bağların da yakıldığı ve katliamın yaşandığı vahşet sürecini yaşatmaya başlamıştır. Taliban Mezarı Şerif şehrini ve başka kuzey de ele geçirdiğinde hazaralar başta olmak üzere Özbek ve Tacikler gibi diğer azınlık gruplara kıymıştır. Taliban'ın baskıcı yöntemlerinin başkaca örnekleri sırasıyla kadınların çalışma ve eğitim hakkının yasaklanması, insanları stadyum ve caddelerde infaz edilmesi, televizyon ve müzik gibi eğlencelerin yasaklanması, Hindu ve Şiilerin kendi dini

---

[105] Rashid, Ahmed, **Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia**, London, I. B. Tauris & Co., Ltd, 2000, s.34;39.

[106] **Ibid.,** s.30;42;55.

ritüellerinin yasaklanması ve daha onlarca yöntemler sıralanabilir. Bunun yanında Taliban rejimi devlet yönetimi konusunda da oldukça tecrübesiz ve başarısız bir hareket olduğunu göstermiştir. Taliban'ın valileri ve bakanları savaş komutanlarından oluşmakta idi ve hareketin gövdesini oluşturan kitle de sadece din ve savaş eğitimi gören medrese öğrencileri idi.

Taliban, dış politika anlamında da oldukça başarısız bir rejim olmuştur. İlk olarak Taliban uluslararası tanınma konusunda başarısız kalmıştır. Taliban rejimini sadece Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tanımış olup diğer ülkeler sözkonusu rejimi tanıma konusunda kayıtsız kalmıştır. Hatta Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri de daha sonra bu rejimle ilişki kurmaktan kaçınmıştır. Bu durum Afganistan'da istikrarı sağlama konusunda Taliban'ı çok güç duruma bırakacak çünkü giderek azalan ve sadece Pakistan ve Birleşmiş Milletler kanalından gelen sınırlı insani yardımlar ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmıştır. Pakistan Taliban'ın askeri gücünü oluşturmasında ve savaş alanında başarı sağlamasında önemli rol oynamış ama kendisinin de fakir bir ülke olması sebebiyle siyasal istikrar ve ekonomik gelişmenin sağlanması konusunda fazla etkili olamamıştır. Buna ek olarak Taliban bölgede başka ülkelerle dostluk ve iyi ilişkiler kuramamıştır. Nitekim İran Taliban'a karşı savaşan Şiilere destek verirken Tacikistan gibi orta Asya ülkeleri gene Taliban düşmanı olan Kuzey İttifak'ına askeri ve finansal yardım yapmıştır[107].

Bölge dışında başkaca ülkelerden destek ve himaye bekleyen Taliban bir takım nedenlerden dolayı bu hedefe de ulaşamamıştır. İlk başlarda Orta Asya'dan Güney Asya'ya

[107] Barfield**, op.cit.,** s.264-265.

gaz ve elektrik kanalları destekleyen ABD Taliban ile ilişki kurmaya çalışmış olsa da Taliban'ın Bin Laden ve Al-kaide gibi kişi ve gruplarla olan ilişkileri sonucu Taliban'ı bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Uluslararası cihatçı grupların Afganistan'da bulunmaları Suudi Arabistan gibi başka ülkelerin de muhalefetine neden olacaktır. Nitekim 1998'de Al-Kaide'nin değişik ülkelerde terörist eylemleri gerçekleştirdiğinde, ABD ve Suudi Arabistan Taliban'dan Bin Laden'i Afganistan'dan çıkarılmasını talep etmiş ve Taliban buna muhalefet edince ABD Taliban ve diğer grupların üslerini füzelerle vurmaya başlamıştır. Taliban Afganistan'ın en tecrit edildiği devleti olarak Al-Kaide ve diğer grupları hem ideolojik birliği hem de finansal getirisi sebebi ile desteklemekteydi. Büyük şehirlere saldırdıklarında bu uluslararası terörist grupları Taliban'a asker, para ve silah sağlayarak yardımda da bulunuyorlardı[108].

Afganistan'ın bir kez daha dünya toplumu arasında tartışılan nokta haline gelmesi 11 Eylül 2001 tarihinde Al-Kaide taraftarlarının bir dizi terörist eylemleri ile olmuştur. Taliban bu dönemde Afganistan topraklarının salt çoğunluğunu ele geçirmiş ve sadece kuzey doğuda sınırlı bir bölgeyi elinde bulunduran ve daha çok Tacik ve Özbek gruplardan oluşan Kuzey İttifakı cephesi ile savaşmaktaydı. Hatta 9 Eylül günü Kuzey İttifak lideri meşhur Ahmet Şah Mesut gene Al-Kaide ve Taliban bağlantısı olan iki terörist tarafından öldürülmüştü. Mesut'un ölümü ile Kuzey İttifakının dağılımını bekleyen ve kısa sürede Afganistan'ın tamamına hakim olacağını düşünen Taliban 11 Eylül ABD'de yaşanan olayları ile zor duruma düşmüştür. Sözkonusu bu saldırıları ardından ABD Bin Laden'in kendisine iade edilmesini istemiş ve aksi taktirde askeri müdahalede bulunacağı tehdidini yapmıştır.

[108] Ziring, **op.cit.,** s.246;286.

Taliban ABD'nin bu isteğini yerine getirmemiş ve bunun sonucu ABD ve daha sonra NATO ile beraber diğer BM üyesi ülkeler de Afganistan'ın müdahalesine katılmıştır[109].

ABD ilk kertede sadece hava saldırısına girişmiş ve sahada Kuzey İttifakı ve diğer yerel komutanlar aracılığıyla savaşı yürütmüştür. Bir taraftan ABD'nin yoğun bombardımanı ila karşı karşıya kalan diğer taraftan Kuzey İttifakı taarruzlarına maruz kalan Taliban rejimi çok kısa sürede yenilerek tasfiye edilmiştir. 11 Eylül olaylarından kısa bir süre sonra Taliban rejimi Kasım 2001 yılında Kabili kaybedecek ve birkaç ay içerisinde Afganistan'ın güney ve batısı dahil bütün büyük şehirleri de Kuzey ittifakına ve ABD ve NATO güçlerine bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece sözkonusu bu süreç neticesinde Afganistan'da Afganistan İslam Cumhuriyeti kurulmuş ve günümüze kadar devam etmiştir[110].

F. 11 EYLÜL SONRASI AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ

Taliban rejimi sonrasında kurulan Afganistan İslam Cumhuriyeti bu ülkenin yakın tarihinde önemli aktörler olarak görev yapan İslamcı Partiler, yerel komutanlar, eski milis grupları ve ülke dışında yaşamış diaspora temsilcileri arasında paylaşılan bir devlet yapısı olarak oluşturulmuştur. Örneğin, devletin başına Peştun kökenli Hamid Karzai geçmişken, iç işleri ve dış ilişkiler bakanlığı gibi kurumlar Kabil'den Talibanı çıkaran Kuzey İttifak'ına verilmiştir. Afganistan'ın bundan sonraki tarihi bu değişik grupların kendi aralarındaki

---

[109] Feisal Khan, **op.cit.,** s.173;188.

[110] Raja Karthikeya Gundu and Teresita C. Schaffer, ''India and Pakistan in Afghanistan: Hostile Sports'', **CSIS-South Asia Monitor,** no.117, 2008, s.2.

iktidar mücadeleleri ve diğer taraftan Taliban'ın bir kez daha yapılanması ve kurulan devlete karşı silahlı mücadeleye giren bir dönem olacaktır. Siyasal, ekonomik ve sosyal olarak giderek kırılganlığı su yüzüne çıkan bu yapı günümüze kadar devam etmektedir.

2001'den sonra ABD başta olmak üzere uluslararası toplum Afganistan'da barışı ve istikrarı sağlama amacı ile hareket etmiş ancak bu hedeflerine ulaşamayacağı birkaç yılda bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Taliban yenildiğinde Almanya'nın Bon şehrinde toplanan bir konferans sonucu Hamid Karzai geçici hükümetin başı olarak seçilmiştir. 2003'e gelindiğinde bir Loya Jirga (kurucu konsey) toplanarak Afganistan'ın yeni Anayasasını onaylamıştır. Sözkonusu Anayasaya uygun biçimde 2004'te yapılan başkanlık seçimlerinde Hamid Karzai 5 yıllığına Afganistan'ın ilk seçilmiş cumhurbaşkanı olacaktır[111]. Bir yıl sonrasında ise ülkede parlamento seçimleri gerçekleşecek ve sözkonusu adımlar cumhuriyet ve demokrasi anlamında büyük gelişmeler olarak desteklenmiştir. Ancak Bütün bunlara rağmen hedeflenen ekonomik ve siyasal istikrar ve barış ve güvenlik ortamı ülkeye hakim olamamıştır. Afganistan'da bir taraftan etnik renk alan iktidar paylaşımı kavgası yeni kurulan rejimin meşruiyetini zayıflatmış diğer taraftan ilk yıllarda sessizliğe bürünen Taliban'ın yeniden ortaya çıkması ile ülkedeki sorunlar kat kat artmıştır[112].

Taliban sonrasında milyonlarca mülteci Pakistan ve İran gibi komşu ülkelerden ülkeye dönmüştür. Devlet zaten açlık ve güvensizliğin hakim olduğu bu ortamda bu yeni gelenlerin yerleşmeleri ve refahları için yetersiz kalmıştır. Bunun yanında bir yeni anayasa yapım süreci yürütülmüş ve tamamlanmış ve sonucunda hem parlamento hem de

---

[111] Syed Aleem, Shahzad, **Inside Al-Qaeda and the Taliban Beyond Bin Laden and 9/11**, London, PlutoPress, 2011, s.23.

[112] **Ibid.,** s.213-216.

cumhurbaşkanlığı seçimleri defalarca gerçekleştirilmiş ancak birçok yolsuzluklarla tanıtılan bu reformların Afgan birliğini sağlamakta sonuçsuz kalmıştır. Örneğin, günümüzde 30 milyonu aşkın nüfusu olan Afganistan'da 2019 Eylül ayında Cumhurbaşkanlığı seçiminde iki milyonun altında insan oy kullanmış ve aylar geçmesine rağmen seçim sonuçları daha açıklanamamıştır[113].

Taliban sonrasında uluslararası toplumun yardımı ile girişilen yeniden yapılanma programı ilk başlarda umutlara vesile olmuşsa da başarısızlığa mahkûm olmuştur. Afganistan'da yeni devletin ve uluslararası toplumun başarısızlığı birçok nedenlere dayandırılabilir. Her şeyden önce Afganistan'da yönetişim tekeli ortadan kalkmıştır. Örneğin Afgan devletin etkisi daha çok Kabil ve birkaç şehirlerle sınırlı iken Afganistan'daki değişik vilayetlerinde ve şehirleri farklı kurum ve kuruluşlarla yönetilmiştir. Örneğin, güvenlik dahil birçok kamusal hizmetlerin sunulması vilayetlerde kurulan ve yabancı ülkelerin askeri yapıları olan İl İmar Ekipleri (Provincial Reconstruction Team) ve diğer STK'lar vasıtası ile yürütülmüştür. Proje öncelikleri fon sağlayanlar tarafından belirlenmiş ve öğretmenlerden yoksun olan okullar gibi anlamsız gelişmelere sebep olmuştur. Bu dönemde Afganistan'a milyarlarca dolar akıtılmış olsa da güvenlik, istikrar ve ekonomik gelişme konusunda beklentilerin çok gerisinde kalınmıştır[114].

21. yüzyılda Afganistan'ın yeniden yapılanmasında ve istikrarın sağlanmasında en büyük engel Taliban'ın birkaç yıl içinde yeniden sahneye çıkması ile ortaya zuhur etmiştir.

---

[113] Gabriel M., Piccillo, ''Prolonged Patience: Elections in Afghanistan'', thediplomat, https://thediplomat.com/2019/11/prolonged-patience-elections-in-afghanistan/ (Erişim Tarihi: Kasım 28 2019).

[114] Michael J., Mcnerney, ''Stabilization and Reconstruction in Afghanistan: Are PRTs a Model or a Muddle?'', Paremeters, 2005, s.32-33.

ABD'nin ekonomik ve askeri yardımı ve Kuzey ittifakının direnişine karşı iktidarını yitiren Taliban savaşçıları ilk başlarda kendi güvenlik alanlarına, bu alanlar kendi köyleri olduğu gibi Pakistan'ın medreseleri de olmuştur, çekilmiştir. ABD Taliban rejimine son verirken Al-Kaide gibi grupların ülkeden kaçması ve Pakistan'a sığınmalarına da neden olmuştur. Savaş sonrası Afganistan'ın yeniden yapılanması giderek güç bir hal alacaktır. Afgan devleti bu dönemde Kabil hariç başka bölgelerde kendi hakimiyetini sağlayamamıştır. Hatta bu dönemde merkezdeki halk da devletin esas ihtiyaçları sağlamakta yetersiz kaldığını ve giderek fesat ve yolsuzluklara boğulduğuna tanıklık etmiştir. 2005e gelindiğinde önceleri Pakistan'la olan sınır bölgelerinde canlı bombaların ortaya çıkması ile kritik hale gelmiş ve daha yeni olan daha yeni tanıtılmaya çalışılan rejimin temelleri sarsılmaya başlamıştır[115].

2006'dan itibaren yeniden güçlenmeye çalışan ve faaliyetlere başlayan Taliban savaşçıları hem Afgan devleti güçlerine hem de yabancı askerlerin durumu kontrol etmelerine engelleri oluşturmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren Kandahar başta olmak üzere Taliban yabancı güçleri ve Afgan askerini hedef almaya başlamıştır. Gerçi NATO çerçevesinde görev gören yabancı güçler Taliban savaşçıları ile karşılaştığında onlara büyük kayıplar verebilmiştir ancak sayısal olarak çok az miktarda olduğu ve diğer taraftan Afgan ordusunun çok zayıf konumu nedeniyle daya yeni giderek kötüleşen durumu kontrol edememişlerdir. Böylece Taliban bu dönemde canlı bomba ve güvenlik noktalara saldırılarını kat kat artırarak Afganistan'ı yeni bir iç savaşa sürüklemiştir. Buna karşılık ABD

[115] Michael, Semple, ''The Revival of the Afghan Taliban 2001-2011'', **Orient II**, 2012. s.66.

ve diğer NATO ülkeleri asker sayılarını artırmış olsa da bir duruma hakim olma konusunda yetersiz kalmıştır[116].

Taliban'ın giderek güçlenmesinde ve ilk önce ülkenin güney ve doğusunda ve daha sonra giderek başka bölgelere yayılan faaliyetleri Pakistan'ın bu gruba yaptığı destekle açıklanabilir. Pakistan 2001'de ABD'nin başlattığı Teröre Karşı Savaş'ında ABD'nin tarafını tutması bu ülkenin aynı zamanda Taliban'ın düşmanı olduğu anlamına gelmemektedir. ABD'nin Afganistan müdahalesinde Pakistan kendi hava su ve kara sahalarını bu ülkenin ordusunun hizmetine sunmuş ancak diğer taraftan başından beri Taliban'ın ülkesine sığınmalarına, onların tekrar eğitilip Afganistan'a sevk edilmesinde de önemli rol oynamıştır. Böylece Taliban Pakistan'ın istihbarat kurumu ile doğrudan bağlantısı korumuş ve sığınak ve silah yardımı dahil birçok açıdan himaye edilmiştir. Pakistan Taliban yöneticileri ülkesinin Beluçistan bölgesine yerleştirmiş ve savaş eğitimi alan yüzlerce medreselerin faaliyetlerin göz yummuştur. Sonuç olarak Pakistan halen Taliban'ı bir müttefik olarak görmekte ve cihat döneminden beri hedeflediği Afganistan'a hakim olma amacından vazgeçmemiştir[117].

İlk başlarda Taliban'ın yeniden sahneye çıkması, daha önce de olduğu gibi, güneyde ve özellikle Kandahar vilayeti ve etrafında gerçekleşmiştir. Bu bölge ekonomik gelişmeden yoksun olduğunda gayrı resmi uyuşturucu ve afyon ticaretine bağımlı hale gelmişti. Afganistan'daki Afyon üretimi Taliban rejiminden birkaç yıl sonra dünyaca rekor seviyeye ulaşarak bu ülkeyi dünya afyonun yüzde doksanını üreten bir ülke haline getirecektir. Bu

---

[116] Barfield, **op.cit.,** s.313;325-28.

[117] Schofield, s.46-48.

durum Taliban'a vergiler uygulayarak ve kaçak ticaretin güvenliğini sağlayacak muazzam sıcak para akımını sağlamıştır. Taliban aynı zamanda Kabul hükümetinin kamu hizmetlerinin yanında güvenlik ve adaleti sağlamada da başarısızlığının yarattığı huzursuzlukları da kullanarak kendi konumu güçlendirebilmiştir. Ancak bununla birlikte konvansiyonel savaşı yürütecek kapasiteden yoksun olan Taliban hareketi daha çok bir isyan hareketi ile sınırlı biçimde devam etmiştir. Afganistan'ın daha çok güney bölgelerinde hakim olması ise Taliban'ın güçlü konum ile değil Afgan devletinin güvenlik ve ekonomik beceriksizliği ile mümkün olabilmiştir[118].

Taliban'ın yeniden başlattığı direnişi bastırmak için daha etkin mücadele Obama'nın ABD'de başkan olmasıyla gündeme gelmiştir. Başkan Buş döneminde Afganistan savaşı ABD için öncelikli konumda değildi. Ancak 2009'a geldiğinde ABD askerlerinin kayıpları Irak'a nazaran Afganistan'da giderek artmaya başlamış ve böylece ABD önceliğini değiştirmiştir. Bu şekilde ilke önce 17 bin asker ve ardından 30 bin ilave asker gönderen ABD 2010'e geldiğinde Afganistan'da yüz bini aşkın sayıda askerlerini yerleştirmiş bulunmaktaydı. Bu dönemde Karzai meşruiyeti çokça tartışılan seçimler sonucu ikinci kez cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. ABD'nin stratejik değişikliği ilk önce askeri varlığını artırarak direnişleri büyük ölçüde tasfiye etmek ve hemen ardından askeri operasyon ve güvenliği sağlama görevini Afgan güçlerine devretmeyi amaçlamaktaydı. Ancak ABD'nin askerlerinin muazzam artışı ve Afgan devleti üzerine etkin reformların getirilmesi için yapılan baskı Afganistan'da güvenliği sağlamak ve istikrarı getirmek için

[118] Gretchen, Peters, ''How Opium Profits the Taliban'', Washington, **USIP**, peace work no.62, 2009, s.7;15;17.

yetersiz kalacaktır[119]. Taliban'ın Afgan güçlerine ve NATO askerlerine karşı direnebilmesi bir taraftan Afgan devlet ve NATO'nun halk desteğini yitirmesi ve diğer taraftan Pakistan'da güvenli sığınakları olmalarına dayandırılmaktadır.

Afganistan'da durumun giderek bir çıkmaz hale gelmesi ve ne devlet ne de Taliban'ın başaramayacağı istikrarsızlığa sürüklenmesi birçok sebebe dayandırılmaktadır. Bir kere Taliban rejimi ortadan kaldırıldığında ABD hükümeti Afganistan'ın yeniden yapılanmasında çok ilgili davranmamış ve Irak işgali gibi başkaca önemli süreçlerle meşgul olmuş. Bu yüzden ABD asker sayısın Afganistan müdahalesinden yıllarca sonra yapmış ve bu dönemde özellikle Afganistan'ın güneyinde hem merkezi devlete karşı hem de yabancı güçlerin varlığına karşı direnişler oldukça güçlenerek artmıştır. Bununla birlikte uzun dönem ve etkin stratejiye tabi tutulmayan yüzbinlerce Afgan kolluk güçleri de hem eğitim anlamında hem de silah ve teçhizat anlamında kendi ayakları üstüne duracak seviyeye ulaşamamıştır. İlaveten, birçok güç odakları tarafından paylaşılan merkezi devlet yolsuzluk ve beceriksiz yönetim biçimiyle yozlaşmıştır. Aynı zamanda ABD'nin Pakistan'ın Taliban'a yaptığı yardımı sonlandırması konusunda yaptığı çağrılar da sonuçsuz kalmış ve Pakistan Taliban himayesini sürdürerek Afganistan'a müdahalesine devam etmiştir. Bu şekilde Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında ve bu ülkede barış ve istikrarı sağlama konusunda başarısız olan ABD ve NATO ülkeleri, Afganistan meselesinde askeri çözümün mümkün olmayışının belirdiği sırada, 2011'den itibaren askerleri varlığını azaltarak

[119] Steve, Bowman, ''War in Afghanistan: Strategy, Military Operations, and Issues for Congress'', Washington, **CRSReport,** n.R40156, 2010, s.1; 16; 60.

Afganistan'dan çekilmeye başlamıştır. Bu dönemde ABD ve NATO bir siyasal çözüm arayışına girerek Taliban ile müzakereler başlamış ancak bu çaba da sonuçsuz kalmıştır[120].

2014'te Afganistan üçüncü kez Cumhurbaşkanlığı seçimlerini düzenlemiştir. Anayasada bir kişinin sadece iki kez cumhurbaşkanı olabileceğini düzenlediği için Hamid Karzai bir daha aday olamamıştır. Ancak Karzai döneminde Kabil üniversitesi rektörü ve maliye bakanlığı görevlerinde bulunan Aşraf Gani ve Kuzey ittifakı temsilcilerinden olan ve yine Karzai döneminde dışişleri bakanlığı görevini yapan Abdullah Abdullah öncül adaylar olarak ortaya çıkmışlardır. İki turda yapılan ve altı ay kadar zaman alan seçimlerin ön sonuçları Aşraf Gani'yi kazanan taraf olarak nitelemekteydi. Ancak bu sonuçlar Abdullah tarafından reddedilmiş ve yeniden sayım ve oy teftişi çağrısında bulunan Abdullah halk ayaklanması ve ülkenin bir daha iç savaşa doğru sürüklenmesi ile tehdit etmeye başlamıştır. Seçim sonuçlarının çıkmaz hal aldığını bu dönemde ABD'nin arabuluculuk girişimi ve baskısıyla Eylül 2014'te bu iki aday anlaşarak iktidar paylaşımında bulunmuşlardır. Böylece Aşraf Gani cumhurbaşkanı olurken Abdullah Abdullah başbakanlık konumuna benzeyen ve yeni üretilen baş yönetici (chief executive) koltuğuna oturacaktır. Günümüze kadar devam eden ve birçok güçlüklerle karşı karıya olan bu hükümete Milli Birlik hükümeti adı verilmektedir[121].

Milli Birlik Hükümeti başından beri bir dizi sorunlarla karşılaşmıştır. 2014 NATO'nun muharebe görevinin son yılı olacaktı. Nitekim Aralık 2014te NATO savaş ve güvenliği

---

[120] Rory, Stewart, ''What Went Wrong- Afghanistan: An After Action Report'', **Foreign Policy**, Nisan 2013, s.58-59.

[121] William A., Byrd, ''Understanding Afghanistan's 2014 Presidential Election:The Limits to Democracy in a Limited Access Order'', Washington, **USIP Special Report 370,** 2015, s.2;13.

sağlama görevini Afgan güçlerine devrederek Afganistan'dan askeri anlamda büyük ölçüde Afganistan'dan çekilmiştir. Bununla birlikte 10 bin civarında ABD ve NATO askerleri ülkede Afgan kolluk güçlerini eğitmek ve bazen teröristleri hedef alma operasyonları yapmak üzere Afganistan'da varlığını sürdürecektir[122]. Aynı zamanda yeniden dirilen Taliban Milli Birlik Hükümetine Afganistan'da hakim olması yolunda en büyük engel olmaya devam etmiştir. Afganistan'da istikrarı sağlamak amacı ile Milli Birlik Hükümeti Taliban ile müzakere etmeye başlamış ancak bu müzakereler kısa sürede sonuçsuz biçimde sona ermiştir.

Taliban ile barış müzakereleri bir kez daha ABD tarafından Taliban'ın Katar'daki siyasi ofisinde 2018 ortalarında tekrar başlamış ve 10 ay süren müzakereler Başkan Trump tarafından Taliban'ın ateşkese yanaşmadığı sebebi ile askıya alınmıştır. Milli Birlik Hükümeti 2018'ın sonlarına doğru parlamento seçimlerini yürütmüş ancak 30 milyonu aşkın nüfustan sadece dört milyonun katıldığı seçim sonuçları 7 ay sonra açıklanabilmiştir. Barış sürecinin devam ettiği bu dönemde gerçekleşmesi gereken cumhurbaşkanlığı seçimleri iki kez ertelenerek zamanından 8 ay sonra yapılabilmiştir. Eylül ayında yapılan seçimlerden hemen sonra öncül adaylar olan Aşraf Gani ve Abdullah Abdullah seçimi kazandığını iddia etmişlerdir. İlk açıklandığında 2,6 milyon oy ilk tetkiklerden sonra 1,7 civarına düşmüş ancak buna rağmen seçim sonuçları bir türlü ilan edilememiştir. Baş yönetici ve cumhurbaşkanı adayı olan Abdullah Abdullah Aşraf Gani'nin seçimlere müdahale ettiği gerekçesi ile bağımsız seçim komisyonunun oy sayımı sürecini boykot etmiş durumdadır. Bununla birlikte sonuçların açıklanmasının öncesinde yapılması gereken

[122] **Ibid.,** s.15.

yeniden sayım Abdullah taraftarları tarafından kuzey ve kuzey doğuda bulunan yedi vilayette engellenmiş ve seçim komisyonu ofisleri bu sözkonusu illerde sözkonusu çevreler tarafından kuşatılmış durumdadır[123]. Sonuç itibari ile Afganistan halihazırda hem seçim sonuçları bakımından hem de barış süreci bağlamında tam anlamı ile belirsiz ve karışık bir döneme girmiş bulunmaktadır.

[123] Report of the Secretary-General UN: The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security, December 2019, https://unama.unmissions.org/secretary-general-reports, (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019).

İKİNCİ BÖLÜM: PEŞTUNİSTAN MESELESİ

Peştunistan meselesi, günümüzde Afganistan-Pakistan arasında olan sorun olarak görülmekle birlikte; bu uyuşmazlığın temelleri Pakistan kurulmadan en az 60 yıl evvel atılmıştır. Pakistan için 65 yıllık geçmişi olan bu sorun, Afganistan'ı 1893'te Durand Hattı (Durand Line) anlaşmasının yapılışından beri ilgilendirmektedir. Peştunistan meselesi esasen nedir? Ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır? Afganistan ve Pakistan için ne ifade etmektedir? Günümüzde önemi azalmış mı; yoksa tersine artarak mı devam etmektedir? Bu bölümde söz konusu bu sorulara yanıt aranacaktır.

I. PEŞTUNİSTAN NEDİR? COĞRAFYA Ve DAVA OLARAK PEŞTUNİSTAN

Peştunistan, hem bir sorun hem de bir ideal biçiminde yorumlanabilen bir konudur. Sorun olarak Peştunistan, en kısa haliyle, Britanya Hindistan'ı ile Afganistan arasında, iki savaşı da içeren, yarım asırlık mücadele sonucu 1893 yılında imzalanmış olan "Durand Hattı anlaşması ile Peştun ulusunun ikiye bölünmesi ve bu bölünmüşlük durumunun yüz otuz yıldır devam emesi anlamına gelmektedir. İdeal olarak Peştunistan ise, Afganistan dışında kalan Peştunların Afganistan'daki Peştun soydaşlarıyla birleşmeleri ya da Afgan sınırı ötesinde kalan Peştunların mevcut azınlık durumundan kurtularak kendi müstakil devletlerini kurma arzusudur. Bu arzunun daha çok kimin arzusu olduğu sorusundan önce ulus olarak Peştunlar hakkında ve ardından Peştunistan'ın coğrafi kapmasına yer vermek yerinde olacaktır.

Peştunlar günümüzde Afganistan ve Pakistan'da yaşayan kendine özgü Peştuca (Pashto, Pashtu, Pakhtu, Pukhtu) diline ve özgün kültürel ve toplumsal yapıya sahip bir ulus (millet) tur. Peştunların bir ulusu teşkil etmesi yalnızca onları diğer uluslardan ayıran özgün dil, gelenek ve kültür gibi özelliklerden değil; bununla birlikte Ernest Gellner'in de çok önemli bulduğu, kendilerini aynı milletin üyeleri olarak görmeleri, yani tek millet bilincine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır[124]. 2008'de yapılan sayıma göre Peştunların toplam nüfus sayısı yaklaşık 39,1 milyon olup, 12,5 milyonu Afganistan'da ve geri kalan 26,6 milyonluk kısmı ise Pakistan'ın daha çok Hayber Peştunhua (Khyber Pakhtunkhwa) eyaleti ile aşiretler bölgesi olan Federal Olarak Yönetilen Kabile Bölgelerinde (Federally Administered Tribal Areas-FATA) yaşamakta, diğer bir kısmı ise Beluçistan'ın merkezi Kuetta' ya (Quetta) yerleşmiş bulunmaktadır. Afganistan'ın etnik gruplarından en kalabalığı olan ve devleti kuruluşundan beri(1748) yöneten-kısa dönem istisnalar hariç- Peştunlar daha çok ülkenin güney ve doğu bölgesinde yaşamaktadır. Ancak, yukarıdaki rakamlardan da anlaşılacağı gibi Afganistan'da nispi çoğunluğu teşkil eden Peştunlar 173 milyon nüfusa sahip olan Pakistan'da azınlık durumundadırlar[125].

Afganistan sınırları dışında kalan Peştun bölgeleri anlamına gelen Peştunistan'ın coğrafi olarak gerçekte ne kadar alanı kapsadığı bilinmemektedir. Söz konusu Peştunistan coğrafyasının boyutu ile ilgili birbirinden farklı görüşler bulunmakla ile birlikte bu konu ile ilgili Afgan hükümetleri kesin bir şey söylemekten kaçınmıştır. Bu tezde, Peştunistan adı, coğrafya olarak, Afganistan sınırları dışında kalan ve Peştunların yoğun olarak yaşadıkları

---

[124] Ernest, Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Günay Göksu Özdoğan, Büşra Ersanlı, 2. B., İstanbul, Hil Yayınları, 2008, s. 78.

[125] Saikal (2010), op.cit., s.6;12.

Hayber Peştunhua eyaletinin tamamı, FATA bölgesi ile Beluçistan eyaletinin küçük bir kısmını kapsayan bölgeyi nitelemek için kullanılmaktadır (Harita-I).

Harita-I, Afganistan-Pakistan sınırı ve tartışmalı bölgeler[126].

[126] Bu harita, Beluçistan'ın tamamını Peştunistan'ın içinde göstermiş olsa da diğerlerine nazaran bu tezde kullanıldığı anlamda Peştunistan bölgesini nitelemek için ideal bir haritayı oluşturması sebebi ile kullanılmıştır. Kaynak: http://www.tlaxcala-int.org/article.asp?reference=11849, (erişim tarihi: 13.04.14).

II. DURAND HATTI ANLAŞMASI

A. ANLAŞMANIN YAPILIŞINDA ETKİLİ OLAN TARİHSEL GELİŞMELER

Günümüzdeki Afganistan kökeni 1747 yılında Nadir Şah'ın komutanı olan Ahmad Şah Durani tarafından kurulmasına kadar uzanmaktadır. Bu dönemlere kadar değişik güçlerin odağı haline gelmişken bundan sonraki tarihlerde özellikle 19. Yüzyılda jeopolitik nedenlerle Büyük Britanya ve Rusya'nın ilgi odağını teşkil etmiştir. Böylece Afganistan İngilizlerin 1947'de Hint Yarımadasından çekilene kadar bu iki güç arasında tampon bölge görevini yerine getirmiştir. İngiltere'nin 1947 yılında bölgeden çekilişi ile gene bu devletin girişimleri ile belirlenen 1893 Duran Hattı Pakistan ile Peştunistan Meselesi olarak siyasi krizlere ve çekişmelere yol açmıştır. Durand Hattı Anlaşması Peştunistan sorununun çıkış noktası olarak bilinmektedir. Bunun sebebi bu anlaşma ile Peştun ulusunun ikiye bölünmesidir. Bu anlaşma Hindistan'ın hakimiyetini elinde bulunduran Britanya devleti ile Afganistan kralı arasında 1893 yılında yapılmış olsa da; bu anlaşmanın temeli ikinci Afgan-İngiliz savaşı neticesinde 1879 yılında imzalanan Gandumak Antlaşması ile atılmıştır[127].

19.yüzyılın ikinci yarısında Britanya, Sezar Rusya'sının giderek güneye, Afganistan sınırına, doğru genişlemesinden rahatsızlık duymaktaydı. 1976'da Kuetta'yı ele geçiren İngilizler Kabil'e bir siyasi temsilcisini atamak istese de Afgan kralı Emir Şir Ali bu öneriyi geri çevirmiştir. Bu olaydan oldukça rahatsız olan İngilizler, 1878 yılında Rus heyetinin Kabil

[127] Kubilayhan, Erman, ''Jeopolitik Teoriler ve Afganistan'' **Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Dergisi**, c.4, no.11, 2017, s.396-398.

ziyareti sonrasında kendilerine de eşit biçimde muamele edilmesini talep ederek bir İngiliz heyetinin de Afganistan'ı ziyaret edeceğini bildirmişse de bir kez daha ret cevabı almıştır. Bunun üzerine Büyük Britanya Afganistan'ı işgal edeceğine dair bir ültimatom vererek ikinci Afgan-İngiliz savaşını başlatmıştır. İngilizlerin Afganistan'a saldırması ile Afgan Kralı Şir Ali kuzeye kaçmış ve yerine oğlu Yakup Han (Yaqub Khan) tahta çıkmıştır. İngilizlerin desteği ile tahta çıkan Yakup Han çok geçmeden, 1879'da İngilizlerle Gandumak barış anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile İngilizler Afganistan'ın dış ilişkilerini kendi kontrolüne geçirmiş ve Hayber Geçidi'ni de içeren birçok sınır bölgelerini kendi topraklarına katmış oldular. Bu dönemde Gandumak anlaşması ve İngiliz askerlerinin Afganistan'da ikamet etmesi şiddetli isyanlara sebep olmuştur. İngilizlere ve Kral Yakup'a karşı olan bu isyanlar sonucunda yine İngilizler 'in desteğiyle 1880 yılında kral olan Emir Abdul Rahman Han ülke içinde meydana gelen bütün başkaldırıları kanlı biçimde bastırdıktan sonra 1993 yılında İngilizlerle Durand Hattı anlaşmasını imzalayacaktır[128].

Durand Hattı Anlaşması İngilizlerle yapılan önceki anlaşmaları teyit etmekle kalmamış, eski anlaşmalarda bulunmayan birçok bölgeyi İngilizlere bırakmış ve Afgan tarafı bu bölgeler üzerindeki her türlü hakkından feragat etmiştir. Böylece Durand Hattı Anlaşması ile bugün Pakistan ve Afganistan arasında bulunan 2600 kilo metrelik sınırı belirlenmiştir[129].

Pakistan kurulduktan sonra Afgan devleti Durand Anlaşması'nı geçersiz ilan ederek birçok kez bu anlaşmanın Afganistan'a zorla kabul ettirilmiş olduğunu vurgulamıştır.

---

[128] Barfield, **Op.cit**, s.139-155.

[129] Fayyaz, **op.cit.**, s.32.

Afganistan'ın bu iddiası İngilizlerin 1879 yılında Kabil'i işgal etmesi ve ardından Kral Abdul Rahman'a teslim etmeden önce birçok koşulu kabul ettirmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Afganistan 1879 ile 1919 arasında sadece Britanya ile siyasi ilişkiler içerisinde bulunabilmiş ve böylece dış ilişkilerinde özgürlüğünden mahrum bırakılmıştı. İngilizler 1880'de fiilen askerlerini geri çektiler ve Durand Hattı sınırı Abdul Rahman'ın içteki rakipleri tasfiye ettikten sonra ve böylece görece daha güçlü olduğu sırada belirlenmiştir. Ancak, Afganistan'ın İngilizlerden bağımsızlığını alması birinci dünya savaşı bittikten sonra mümkün olacaktır. Bu şekilde düşünüldüğünde 1879-1919 arasında yapılan bütün anlaşmaların sömürgeci Britanya ile tam olarak bağımsız olmayan Afganistan arasında yapılmış olduğu söylenebilir[130].

Aslında Durand sınırı ötesinde kalan Peştun bölgelerinin Afganistan toprakları dışında kalması yalnızca Durand Hattı Anlaşması ile olmamıştır. Durand Hattı Anlaşması 19.yüzyılın başından beri Afganistan'ın tedrici olarak kaybettiği topraklarının bir tescili anlamına gelmektedir. Afganistan, Sindh'in yanındaki Atak kalesini 1812 yılında, Multan'ı 1818'de, Keşmir'i 1821'de ve Peşaver'i 1823'te Pencab Sikh hükümetine; 1843'te Sindh'i, 1854'te Beluçistan'ı, Korumu ve Lendi Kotal'ı 1878'de ve en son da Durand Anlaşması ile Swat, Bajaur, Chitral, Waziri, Chaki ve Chaman gibi bölgeleri İngilizlere kaybetmiştir[131].

Bununla birlikte Durand Anlaşması yalnızca işgalci devlet olan İngilizlerin güçlü konumda olmasından dolayı imzalanmamış, aynı zamanda Afganistan'daki iktidar kavgası biçimindeki iç savaştan dolayı, Afgan devleti için de sınırların kesin olarak belirlenmesi

---

[130] Mervenur Lüleci, Karadere, ''Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkmaz'', **İnsamer-Analiz06**, 2015, s.6-7.

[131] Fayyaz, **op.cit.**, s.39-40.

gerekliliğinden de kaynaklanmıştır. Durand Hattı anlaşmasını yapan Kral Abdul Rahman, daha sonra, Afganistan'ın diğer komşularıyla sınırları belirlendikten sonra Hindistan'la da sınırının belirlenmesi gerektiğini, bunun ülkeyi korumak için çok önemli olduğunu ve bizzat kendisinin Britanyalı bürokrat ve diplomat olan Mortimer Durand'tan sınırın belirlenmesi için ricada bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Abdul Rahman İngilizlere bırakılan sınır bölgelerdeki halkın, kendisinin ülke çapında kurmak istediği hakimiyeti açısından sakıncalı olduğunu düşünmekteydi. Bunu Abdul Rahman'ın sınırdaki halkın ikiyüzlü olduklarını ve çıkarcı davranarak bazen Delhi bazen de Kabil'in yanında saf tuttukları gibi sözlerle giriştiği ithamlarından anlamaktayız[132].

İlaveten, Durand Hattı sınırı yalnızca Durand Hattı anlaşması ile değil; sonraki yıllarda birçok resmi yazışma ve konuşmalarda söz konusu olmuş ve anlaşmalarda da yerini alarak teyit edilmiştir. 1901'de babası Abdul Rahman'dan sonra tahta çıkan Emir Habibullah 1905 yılında İngilizlerle bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmada Habibullah Britanya ile Abdul Rahman arasında yapılan bütün anlaşmaları kabul ettiğini ve söz konusu bu anlaşmalara aykırı davranmayacağını belirtmiştir. Böylece Abdul Rahman'dan sonra Habibullah da dış politikada Britanya'ya bağlı olmasının yanında Durand Hattı anlaşmasını ve sınırı kabul etmiş oldu[133].

Durand Hattı Anlaşması'nı teyit eden bir başka kral ise Afganistan'a bağımsızlık kazandıran ünlü Emir Amanullah Han'dır. Üçüncü Afgan-İngiliz savaşı neticesinde, Afgan devleti, 1919'de imzalanan Rawalpindi Barış Antlaşması'nın 5.maddesinde daha önce

---

[132] **Ibid.,** s. 38.

[133] Fazıl Ahmed, Burget, ''Durand Hattı: Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı'', **OrtadoğuAnaliz,** c.5, no.56, 2013, s.62.

belirlenmiş Hint-Afgan sınırını bir daha teyit ederek kabul etmiştir. Rawalpindi Antlaşması'nda Durand Hattının teyit edilmesi, bu antlaşmanın Durand Hattı ile ilgili diğer antlaşmalardan farklı bir antlaşma olması nedeniyle önemli bir husustur. Söz konusu bu antlaşma savaş sonucu imzalanmış bir barış antlaşmasıdır ve Afganistan bu antlaşma ile Britanya'dan bağımsızlığını elde etmiştir[134]. Oysa Durand Hattı veya 1905 Anlaşması Afganistan'ın dış ilişkileri Britanya üzerinden yürütüldüğü için bu ülkenin tam olarak bağımsız olmadığı dönemlerde imzalanan anlaşmalardır.

Son olarak, yukarıda bahsi geçen anlaşmaların dışında, Afganistan'ın bağımsızlık sonrasında Britanya devleti ile gerçekleştirdiği resmi yazışmalarında da Durand sınırını mükerreren teyit ettiği iddia edilmektedir[135].

B. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR AFGAN DEVLETİNİN DURAND SINIR ANDLAŞMASINA BAKIŞI VE YAKLAŞIMI

Daha önce de aktarıldığı gibi Peştunistan meselesi Afganistan'ın Peştun ulusunun ikiye bölünmesi anlamını taşımaktadır. Bugün Afganistan'da nüfus, politik ve ekonomik olarak görece daha güçlü konumda olan Peştunlar, Pakistan'da Pencabi ve Sindhi'lerden siyasi olarak daha zayıf ve ekonomik olarak daha düşük seviyelerde yaşamaktadırlar.

---

[134] **Afganistan ve Britanya Hindistan'ı arasında yapıla Barış antlaşması, 8 Ağustos 1919**, http://www.sdstate.edu/projectsouthasia/loader.cfm?csModule=security/getfile&PageID=874465, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2012)

[135] Tariq, Mahmood, **The Durand Line: South Asia's Next Trouble Spot**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Monterey-California, Haziran 2005, s.23.

Afganistan'ın Peştunistan politikası nedir diye bir soruya verilecek net bir cevap bulunmamakla birlikte; Kabil'in değişik dönemlerde Peştunistan meselesi dolayısıyla savaş eşiğine varacak kadar önemli girişimlerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Afganistan Peştunistan konusunda değişik dönemlerde farklı tavırlar takınmış ve kaybedilen Peştun bölgeleri için istikrarlı bir politika izleyememiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Peştun ve Beluç bölgeleri yalnızca Durand anlaşması ile değil, uzun bir dönem boyunca tedrici olarak kaybedilmiştir. Fakat bu toprakların el değiştirmesine başlangıçta ve hatta İngilizlerin çekildiği ve Pakistan'ın kurulduğu ana kadar asıl karşı koyan ve mücadele eden bu bölgelerde yaşayan halk olmuştur; Afganistan devleti değil[136].

Peştunistan bölgesi Peştunları, Afganistan ve İngilizler arasında yaşanan savaşlarda (1839, 1878 ve 1919)[137] Afganistan'a yardım etmişse de kendilerinin ilk başlarda Pencab Sikh devletine daha sonra da İngilizlere karşı verdiği mücadelede Afganistan tarafından yeterince destek bulamamışlardır. Örneğin, Pencab Sikh devletine karşı cihat olarak adlandırdığı ilk başkaldırıyı başlatıp yöneten Syed Ahmad Barelvi öncesinde Kandahar ve

[136] Conference Report, ''The Durant Line: History, Consequences, and Future'', **The American Institute of Afghanistan Studies**, Istanbul, 2007, s.2.

[137] 1839 yılında başlayan ilk İngiliz-Afgan savaşı Büyük Oyunun Afganistan için başladığı anlamına gelmekte. Bu savaşla İngilizler Afgan kralı Dost Mohammad Han'ı devirmiş yerine Şah Şuca'yı getirmiş olsa da çok geçmeden İngilizlerin kuklası olarak görülen Şah ve İngilizlere karşı büyük çaplı ayaklanmalar yaşanmış ve neticesinde Şah öldürülmüş ve İngilizler 1942'de Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. 1970lere gelince Rusya Türkistan bölgesini tamamen işgal ettiğinde Afganistan'ın İngiliz ve Ruslar arasında tampon bölge olarak kalması tehdit edilmiştir. Bunun üzerine İngilizler 1878'de Afganistan'ı bir daha işgal etmeye kalkışmış ancak bir kez daha geniş direnişlerle karşı karşıya kalmış ve muazzam sayıda askerlerini yitirerek mağlup olmuştur. İkinci Afgan-İngiliz savaşı neticesinde Gandumak anlaşması imzalanmış ve sonrasında İngilizler geri çekilmiştir. Üçüncü Afgan İngiliz savaşı ise 1919 yılında Afganistan'ın dış ilişkilerini kendi egemenliğine geçirmek için giriştiği bağımsızlık savaşıdır. Üçüncü Anglo-Afgan savaşı neticesinde Rawalpindi antlaşması ile Afganistan'ın tam bağımsızlığı İngilizler tarafından tanınmıştır.

Kabil'e gelerek Afgan devletinden destek talebinde bulunsa da karşılık alamayınca eli boş dönmüştür[138].

19.yuzyılın ikinci yarısında Peştunlar, üçüncü kez İngilizlere karşı 1888 yılında başkaldırı eylemlerine girişmişlerdir. Bu isyanlar dini kimliği ile tanınan ve nüfuzlu bir kişi olan Molla Necmeddin Ahund'un yönlendirmesi ile başlatılmıştır. Afgan kralı Abdul Rahman Han 1885'teki Delhi ziyareti öncesinde sınır bölgelerindeki halkı İngiliz hükümetine karşı kışkırtmakta ve söylem bazında destek çıkmaktaydı. Ancak bu ziyaret sonrasında ve özellikle isyanın en çok kızıştığı 1888 yılından bastırıldığı 1894 yılına kadar, yani en fazla ihtiyaç duyulan dönemde, Afgan kralı Peştun ve Beluçlardan gelen yardım taleplerine sırt çevirmiştir. Ancak, bununla birlikte bölgenin İngilizlerin toprağı olduğunu söyleyerek yardım etmekten kaçınan Afgan kralı bu dönemde bile sözkonusu bu bölgelerden gelen hediye ve vergileri kabul etmekten çekinmemiştir. Ayrıca, 1893 Durand Hattı Anlaşması sonrasında Veziristan bölgelerinde yeniden isyanlar meydana gelmiş ancak Abdul Rahman'ın o bölgeden kaçıp Afganistan'a gelen 10.000 kişinin yerleşmesine izin vermiş olsa da bunun dışında isyanlara herhangi bir katkı yaptığı söylenemez[139].

Daha önce de belirtildiği gibi sınır bölgelerinde yaşayan halk, Afganistan ve İngilizler arasında yapılan her üç savaşta bizzat savaşarak Afganistan'a destek vermiştir. Ancak desteğin en önemlisi ve en yoğun biçimde yaşandığı dönem üçüncü Afgan-İngiliz savaşı olarak bilinmektedir. Afganistan bağımsızlık mücadelesi verirken Durand hattı ötesinde kalan Veziristan ve Peşaver gibi birçok bölgede İngilizlere karşı savaş alevlenmiştir. 1919

---

[138] Rasanayagam, **op.cit.,** s.177-178**.**

[139] Fayyaz, **op.cit.**, s.46-48; 52.

yılında meydana gelen Afganistan bağımsızlık savaşı İngilizlerin Afganistan'ın bağımsızlığını resmen tanıması ile sonuçlanacak olsa da bu, sınır bölgelerinde yaşayan Peştun ve Beluçlara herhangi bir yarar sağlamamıştır. Tersine, bağımsızlığını kazanan Afganistan bir kez daha Durand Hattını hem savaşı bitiren Rawalpindi Barış Antlaşması ile hem de İngilizlerle Kasım 1921'de yapılan başka bir anlaşma ile de teyit ederek bu toprakların Afganistan'a tekrar katılmasına dair umutları söndürmüştür[140].

Afganistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Peştunistan bölgesi ile ilgili birtakım gelişmeler yaşansa da, devletin bu bölge ile ilgili eylem ve politikasında Pakistan kurulana kadar bir değişiklik yaşanmamıştır. Bunun sebebi bağımsızlığını kazanan Afganistan'ın kendi iç meseleleriyle ilgilenmesi ve yoğun biçimde merkezileşme ve modernleşme programları ile meşgul olmasıdır. Ancak, bu dönemde Peştunistan konusunda siyasi hareketlilik dönemin konjonktüründen de etkilenerek ortaya çıkan Abdul Gaffar Han gibi liderler sayesinde artmıştır.

Abdul Gaffar Han (Khan Abdul Ghaffar Khan) Peştunistan'ın ilk siyasi lideri olarak görülmekte ve Gaffar Han'a Peştun davasının en etkili ve karizmatik lideri gözü ile bakılmaktadır. Abdul Gaffar Han Mahatma Gandi'ye yakın olan biri olarak tanınmaktadır ve Peştunistan davasında da Gandi gibi şiddetsiz direnişi savunan bir liderdir. Gaffar Han'ın Gandi'ye yakınlığı ve ideolojisinin benzerliği derecesini, belki de en iyi şekilde, onun Sınır veya Hudut Gandi'si olarak adlandırılmasından bilebiliriz. Han Abdul Gaffar Han'ın İngiliz karşıtlığı ve sivil itaatsizlik çağrılarına dayanılarak birçok kez hapse atılması onun ününü

[140]Mohmmad İkram, Andeshmand, **Durand Tartışması ve Siyasal Rasyonalite (منازعه دیورند و عقلانیت سیاسی),** Kabil, Sayid Yayınları, Bahar 2013, s.26-28.

arttırmış ve 1930'lara gelince meşhur Hudayi Hizmetçiler (Khudai Khedmatgaran[141]) örgütünü kurmasını sağlamıştır. Hudayi Hizmetçiler 1930 ve 1940'larda sınır bölgesinde İngilizlere karşı faaliyet gösteren bir örgüt olarak çeşitli kongreler ve halk hareketi düzenlemiştir. Bu örgüt üyeleri çoğu zaman Kuzey Batı Sınır Eyaleti'nin başkenti olan Peşaver' de toplanmaktaydı. Bu örgüt Hindistan Milli Kongre partisi ile yakın ilişkiler kurmuş ve bu partinin Hindistan bağımsızlığı sürecindeki mücadelesine yardımcı olmuştur[142].

Afgan devletinin, öncesinde de olduğu gibi, 1930'lar ve 1940'ların ortasına kadar Peştun direnişine mesafeli durduğu görülmektedir. Bu dönemde Afgan devletinin bu tutumunun sebebi Afganistan'ın içinde meydana gelen istikrarsızlıklardır. 1929'da Afganistan'ın sosyal, kültürel ve dini yapısını yeterince hesaba katmadan modern reformları hızlı ve radikal biçimde uygulamaya çalışan Kral Amanullah Han Tacik olan Habibullah Kalakani'nin başını çektiği isyancılar tarafından ülkeden sürülmüştür. Habibullah Kalakani devri de birkaç ay devam edebilmiş ve bundan sonra Amanullah Han ailesine yakın olarak bilinen Musahiban ailesi ülke yönetimini kendi ellerine geçirmiş oldular. Musahiban ailesinden Kral Nadir Şah ve sonrasında oğlu Zahir Şah Amanullah Han'a benzer şekilde ülkede reform çabaları içerisinde olsalar da, Amanullah Han örneğinden ders alarak bu reformları olabildiğince temkinli ve dışardan ve içeriden gelebilecek huzursuzluklara maruz bırakmadan gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu

---

[141] "Khudai Khedmatgaran'ın" Türkçesi Allah'ın Hizmetçileridir. Bu örgütün üyeleri kırmızı giydikleri için de Kırmızı Giyenle veya Kırmızı Gömlekliler olarak da bilinmektedirler.

[142] Erland, Jansson, **India, Pakistan or Pakhtunistan? The National Movements in the North-West Frontier Province, 1937-47 (هند, پاکستان که پښتونستان؟ په شمال لوېدیځ ایالت کې ملتپال غورځنګ ۱۹۳۷-۱۹۴۷)**, çev. Abdulkerim Rahim, Kabil, Khatiz Organization for Rehabilitation, 2011, s.57-66.

sebepten dolayı Musahiban ailesi yöneticileri İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş boyunca İngilizlerle aralarını iyi tutmaya çalışmış ve İngilizleri kışkırtacak herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Bu nedenle Afgan devletine hem kendi ülkesinden hem de Peştunistan ve diğer bölgelerden gelen ve İngilizlere karşı girişilen her türlü isyan ve savaş önerileri karşılıksız bırakılmıştır[143].

Almanya, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Afganistan'dan Peştunistan sınır bölgelerini işgal etmesini veya en azından işgal edeceğine dair tehditlerde bulunmasını istemekteydi. Zamanın Başbakanı Şah Mahmud, Afganistan'ın akıbetini büyük güçlerin rekabetinde tarafsızlık konumunda görmüş ve bu tutumunu savaş bitene kadar başarılı biçimde devam ettirebilmiştir. Almanlar Afgan devletinden bulamadıklarını, Veziristan bölgesinde isyan çıkartmaya hazır bulunarak potansiyel işbirlikçi görüntüsü sergileyen "Faqir of Ipi"[144] lakabıyla meşhur dini lider Mirza Ali Han yoluyla gerçekleştirmeye çalışmışlardır. İtalyan ve Alman ajanları Faqir of İppi ile iletişim ve görüşmelerin ardından gizli bir operasyon başlatma kararını almışlardır. Bu gizli operasyonu gerçekleştirmek üzere 19 Temmuz 1941'de Kabil'den Veziristan'a doğru silah, mühimmat ve diğer askeri araç gereçlerle yola koyulan Alman ve İtalyan ajanlarını da kapsayan grup, Afgan askerleri tarafından durdurulmuş ve bu olayda bir Alman vatandaşı öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Alman sempatizanı Afganlar hapse atılmış ve diplomatların dışında tüm mihver devlet vatandaşları sınır dışı edilmişlerdir[145]. Başbakan Şah Mahmut'un böyle bir girişimi

---

[143] Schofield, **op.cit.**, s.40.

[144] Faqir of İppi 1937 yılında da Mehsud kabilesi ile birlikte İngilizlere karşı bir isyan girişiminde bulunmuştur. İsyan yönü İngilizlere doğru olduğundan Afgan devleti bundan memnuniyet duysa da Faqir of İppi isyanlarına destek vermemiştir.

[145] Tomson, **op.cit.**, s.105-108.

Sovyetler ve İngilizlerin benzer bir ültimatomuna uymayan Rıza Şah'ın başına gelenlerin kendi başına gelebileceği korkusundan kaynaklanmaktaydı[146].

Görüldüğü gibi Afganistan aslında 19.yüzyıl boyunca ancak resmi anlamda 1893 yılında Durand Hattı sınırı ile kaybettiği Peştunistan bölgesindeki toprakları geri almak için en azından 1945 yılına kadar ciddi girişimlerden ve hatta irade beyanından da kaçınmıştır. Bu süre içerisinde Peştunistan halkı tarafından çeşitli fırsatlarla isyan ve başkaldırılar yaşanmıştır fakat Afganistan İngilizlere karşı olan bu hareketlere mesafeli davranmıştır. Bunun nedeni Afganistan'ın kendi iç meseleleriyle meşgul olması ve elindeki toprakları üzerinde merkezi yönetimin egemenliğini sağlamak ve o devirde tabiri caizse adeta bir "moda" olan modernleşme girişimleri peşinde olmasıdır. Bununla birlikte Afganistan 1945 sonrasında Peştunistan konusunda oldukça farklı bir tutum sergileyecektir. Takip eden bölümde Afganistan'ın bu politika değişikliği ve olası nedenleri ele alınacaktır.

III. AFGANİSTAN'IN PEŞTUNİSTAN POLİTİKASI

A. PAKİSTAN'IN KURULUŞU VE AFGANİSTAN'IN PEŞTUNİSTAN SORUNUNU ÜSTLENMESİ

Afganistan Peştunistan meselesi ile ilgili daha önce İngilizlere karşı sergilediği "pasif" tutumunu, Pakistan'ın kuruluşu sonrasında bu ülkeye karşı sürdürmemiştir. Tam tersi, Afganistan bölgenin kendi toprağı olduğu iddialarından başlayarak Peştunistan halkının temel hakları ve self determinasyon meselesi kadar gündeme getirmiştir. Bu tutum değişikliği ile birlikte, Afganistan için Peştunistan meselesi çok önemli ve kanımca

[146] Saikal (2004), **op.cit.,** s.109.

kaderini belirleyecek bir durum almıştır. Peştunistan meselesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Afganistan'ın komşuları ile ve dahası batı ve doğu bloku ile olan ilişkilerinin biçimini ve düzeyini belirleyen etken olmuştur. Afganistan'ın komşusu Pakistan ile on yıllar boyunca ve halen devam eden husumete ilaveten; bu ülkeyi yerle bir eden Sovyet işgaline giden sürecin de Peştunistan meselesinden etkilendiğini iddia etmek mümkündür.

Afganistan'ın Peştunistan meselesindeki ilk girişimi aslında İngilizlerin bölgeyi terk etmeden önce başlatılmıştır. Afganistan İkinci Dünya Savaşı sırasında 1942'de İngilizlerden Peştunistan bölgesi için yapılacak plebisitin yeniden gözden geçirilmesini istemiştir[147]. Bunun anlamı daha o tarihte Peştunistan için Hindistan'a mı yoksa Pakistan'a mı katılacağı ile ilgili bir halk oylaması yapılacağına dair kararın alınmış bulunmasıdır. Afganistan'ın bu kadar erken davranmasının ikinci sebebi ise, Pakistan kurucularının Müslümanların Hindularla tek devlet çatısı altında kalamayacağına dair kesin kanaat getirdikleri ve sonraki adımlarının da bu doğrultuda atılacağına dair 1940 tarihli Lahor Kararı gibi girişimlerin yapılmış olmasıdır[148].

Kabil ikinci tepkisini 30 Eylül 1947 tarihinde uluslararası ortamda BM Genel Kurulunda ortaya koymuştur. Sözünü ettiğimiz bu günde, Pakistan BM'ye üye olarak katılırken yapılan oylamada Afganistan'ın BM temsilcisi Abdul Hüseyin Aziz ülkesinin Kuzey Batı Sınır Eyaletini Pakistan ülkesinin bir parçası olarak kabul etmediğini ve bu konumunu

---

[147] Schofield, **op.cit.**, s.40.

[148] Lahor Kararı, diğer adıyla Pakistan Kararı (Pakistan Resolution), All India Muslim Leaugue partisinin Mart 1940'te yıllık oturumu sonucu ortaya çıkan bir karardır. Bu toplantı sonucunda çıkan Lahor Kararı belgesinde Müslüman ve Hinduların keskin farklarla birbirinden ayrıldığı, ayrı devletleri olması gereği ve bundan böyle partinin yeni bir Müslüman devletini kurmak için hareket geçeceği kararlaştırılmıştır. Lahor Kararı için bakınız: http://therepublicofrumi.com/archives/40lahore.htm (Erişim Tarihi: 15.05.2014).

bölgedeki halka kendi kaderini tayin hakkı verilene kadar devam edeceğini söyleyerek ret oyu kullanmıştır. Afganistan'ın bu tutumu zorlu bir süreç sonucu kurulan Pakistan'ın Afganistan'a olan bakışının ve politikalarının belirlenmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Böylece Pakistan kurulduğunda doğusunda kendisinden daha güçlü ve aralarında göç ve Keşmir sorunu gibi büyük meselelerin da mevcut olduğu Hindistan'la uğraşırken; batısında da daha ilk baştan toprak iddiası ile yaklaşan Afganistan'la karşı karşıya gelmişti. Üstelik Pakistan'ın üyeliği için Hindistan dahi hayır oyu kullanmazken; Afganistan tek karşıt oyu kullanan ülke olarak kayıtlara geçmiştir. [149]

Pakistan'ın kuruluşu ile birlikte Keşmir sorunu ortaya çıkmaya başlayınca Pakistan Hindistan'a karşı cihat ilan etmiştir. Bu cihada diğer bölgelerin yanı sıra Peştunistan'a ait Swat, Dir, Mehsud ve Veziri gibi birçok kabilelerden da ciddi oranda destek gelirken Ekim 1947de Keşmir Vadisi ve Srinagar Pakistan adına savaşan mücahitler tarafından işgal edildi. Pakistan'ın ordusunun zayıflığı ve Doğu ve Batı Pakistan'da yayılmış olmasından dolayı kısa sürede savaşa girecek insanlara ihtiyacı dolayısıyla böyle bir cihat çağrısı Pakistan'a çok cazip gelmiştir. Ayrıca böyle bir girişim Peştunların Pakistan'a olan eğilimini ve diğer etnik guruplarla birlikte Pakistanlı olma bilincini güçlendirme vazifesini yerine getirecekti. Pakistan'ın cihat çağrısına Pakistan Peştunları olumlu cevap verirken, Afganistan devleti Ulusal Dini Konseyi'nden fetva çıkartarak Afganların bu savaşa katılımını engellemiştir. Çok geçmeden Pakistan Afganistan'ın denize ulaşım talebini reddedecek ve resmi olmayan bir

[149] Pakistan ve Yemen'in BM'ye üye olarak kabul edilişi: Birinci komite raporu (A/399 nolu dosya), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/PV.92&Lang=E (Erişim Tarihi: 12.05.2014).

ticaret ambargosu uygulayacaktır. 2009'a kadar devam eden ve ülke ekonomisini derinden etkileyen bu ambargo Afganistan'ın Hint pazarına erişimini engellemiştir [150].

B. AFGANİSTAN'IN PEŞTUNİSTAN SORUNUNU ÜSTLENMESİNDE İÇ VE DIŞ ETKENLER

İkinci Dünya Savaşı bittiğinde ve akabinde İngiltere'nin Hindistan'dan çekilme kararı ile Afganistan Peştunistan konusunda yeni iddialarla ortaya çıkmıştır ve bunun birçok nedeni vardır. İlk önce İngiltere bölgeden çekilirken ardında Hindistan'la beraber yeni kurulan güçsüz Pakistan'ı bırakmıştır. Afganistan'ın daha evvel Britanya'ya karşı Peştunistan halkını destekle(ye)memesinin nedeni, diğer iç sorunlarının yanında, muhatabının yani Britanya'nın kendisinden her bakımdan inanılmaz oranda daha güçlü olmasıydı. Ancak, İngilizlerin bölgeyi terk etmesi ile birlikte Afganistan'ın yeni komşu ve muhatabı, daha kurulma aşamasında olan ve bundan dolayı da birçok sorunla boğuşan ve kendisinden daha zayıf Pakistan olmuştur[151]. Bu Afganistan'a bölgedeki güç boşluğunun kendisi tarafından doldurulması için belki başka hiçbir zaman ortaya çıkmayacak bir fırsatı sunmuş oldu. Afganistan bu fırsatı iyi değerlendirdiği takdirde, hem eski toprakları olan bölgelerin bir kısmını ele geçirme ve hem de bölgede önceleri yapamadığı daha etkin bir politika sergileyebilme şansını elde edeceğini düşünmekteydi.

---

[150] Schofield, **op.cit.**, s.41.

[151] Shibil, Siddiqi, ''Afghanistan-Pakistan Relations: History and Geopolitics in a Regional and International Context'', **Final Report-Walter and Duncan Gordon Foundation,** http://www.gordonfn.org/resfiles/siddiqi_afghan-pak%20fina2.pdf, (Erişim Tarihi: Haziran 2017), s.11.

Afganistan'ın denize çıkışının olmayışı bu ülkenin ekonomisi için büyük bir engel teşkil etmekteydi ve bundan dolayı Afgan yöneticileri modern devletleşme yolunda ellerindeki az kaynaklarla yetinmek zorunda kalmıştı. Peştunistan konusundaki toprak kazanımı gibi bir başarı Afganistan'ın denize ulaşımını kolaylaştıracak ve bunun sonucunda artan ticaret hacmi ülkenin ekonomisini güçlendirecekti. Oysaki yeni kurulacak devletin Afganistan'ın denize ulaşımı konusunda ve ticari yollarını açması konusunda ne tür bir tavır sergileyeceği meçhuldü[152]. Afganistan'ın Peştunistan meselesinde yeni adımlar atmasında bu hususun da etkili olduğu düşünülebilir. Ancak bütün bunlara ek olarak hemen aşağıda zikredilecek olan mesele kanımca diğer meselelerden daha önemli ve açıklayıcıdır.

Afganistan 19. Yüzyılda olduğu gibi 20. Yüzyılın ilk yarısında da zaman zaman siyasi istikrar krizi yaşamaktaydı. 1919'da istiklali kazanan Amir Amanullah Han babası Habibullah ve dedesi Abdul Rahman'ın da istediği merkezi ve modern bir yapıya sahip bir devlet kurma çabası içerisine girmiş olsa da merkezkaç bölgelerden gelen tepki ile ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Kısa aradan sonra yine Musahiban hanedanı yönetimi ele alacaktır ancak devletin gücü başkent Kabil ve sayılı birkaç şehir merkezlerinden ibaret durumunda kalmıştır. Merkez tarafından getirilmeye çalışılan her yenilik, askerlik ve milli eğitim gibi her modern girişim taşra yöneticileri ve halkı tarafından şüphe ile karşılanmakta ve bazen de isyanlara neden olmaktaydı. Musahiban hanedanı bunun bilincinde olarak getirmeye çalıştığı reformlara olabildiğinde temkinli yaklaşmakta ve çoğu zaman da şehirlerle sınırlı tutmaya çalışmaktaydı. Bu haliyle düşünüldüğünde o dönem Afganistan'ında merkezdeki yönetimin etrafından toplanmış bir birliğin varlığından söz

[152]M. Hassan, Kakar, **Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982**. Berkeley: University of California Press, 1995, s.9.

etmek mümkün değildir[153]. Dahası önceleri içteki sorunları bertaraf etmek için modern devletin ihtiyaç duyduğu öteki görevini İngilizler üstlenmişken İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu "öteki" de yok olacaktı. Devlet kendini güçlü kılmak ya da en azından var olan merkezi gücünü de yitirmemek için bir ötekiye ihtiyaç duymaktaydı ve bu öteki Pakistan oldu. Pakistan'ın öteki olarak gösterilmesi ise İngilizler konusunda olduğu gibi din farkı veya emperyalizm olmayacağından, yeterince tarihi arka planı da bulunan bir toprak sorunu yani Peştunistan meselesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Böylece Afganistan'ın Peştunistan sorununu destekleyerek varmak istediği sonuç, toprak kazancından ziyade; içteki ayrılmayı çözmek, Afganistan halkını ortak dış sorunla birleştirerek merkezi yönetimin gücünü yaymak ve güçlü bir modern devlet kurmak olmuştur.

Başka taraftan dış etken olarak başka gelişme batı blokunun ve özellikle ABD'nin Pakistan ve Afganistan arasında kendi tercihini Pakistan'dan yana kullanması öne çıkmaktadır. Birçok diğer ülkenin olduğu gibi Afganistan da ikinci dünya savaşı ardında birçok ekonomik ve siyasal zorluklarla karşılaşmakta ve bunlarla baş edebilmek için hızlı bir şekilde modernleşme atılımları gerçekleştirmek istemekteydi. İki kutba ayrılan sistemde Afganistan ilk önce ABD'den hem ekonomik hem de silah yardımını talep etmiştir. Ancak bir taraftan Pakistan'ın ABD için daha önemli konumda olduğu için ve diğer taraftan bu silahların Pakistan'ı tehdit için kullanılmasından endişe duyan ABD Afganistan'ın isteğini

[153] Rasanayagam, **op.cit.,** s.27-28**.**

reddetmiştir[154]. ABD ve Batı blokunun bu tavrı Afganistan'ın Peştunistan konusunda daha katı bir şekilde sarılmasına neden olacaktır.

Son olarak, 1950lerde yardım talepleri karşısında batıdan olumlu cevap alamayan Afganistan çözümü Sovyetlere yaklaşmakta bulmuştur. Bu dönemde Nikita Kuruşçev'in yönetime geçişi Sovyetler Birliği'nin yayılma stratejisine geçiş yaptığından Stalin'in aksine baskı ve güç kullanarak değil, barışçıl yollardan komşu ülkeleri nüfuz altına alma ilkesine dayanmaktaydı. Bu amaçla Afganistan devleti Sovyetlerle temasa geçtiğinde her türlü yardımı alabileceğini öğrenmiştir. Böylece ilk Sovyet yardımı 3,5 milyon dolarlık kredi olarak 1954'te gerçekleşmiştir. Bunun yanında diğer krediler, ekonomik, kültürel ve askeri malzeme ve teknik destekler artarak devam etmiştir. Örneğin, Sovyetler Birliği ile yaptığı kültür ve öğrenci değişimleriyle yaklaşık 40.000 Afgan öğrencisi komünist ideolojiyi benimseyen Sovyet eğitim ve öğretim kurumlarında yetiştirilmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği Peştunistan konusunda da Afganistan'ın tarafını desteklemeye devam etmiştir. 1950lerin ortasında Afganistan ve Pakistan arasında Peştunistan konusunda gergin hava sürerken Krusçev Kabil'i ziyaret edecek ve Afganistan'ı tatmin edecek vaatlerde bulunmuş ve Afganistan'ın Peştunistan iddialarını haklı olarak niteleyerek desteklemiştir[155].

C. AFGANİSTAN ve PAKİSTAN İLİŞKİLERİNDE PEŞTUNİSTAN'IN TEK BELİRLEYİCİ FAKTÖR HALİNE DÖNÜŞMESİ

[154] Hafizullah, Emadi, ''New world order or disorder: Armed struggle in Afghanistan and United States' foreign policy objectives'', **Central Asian Survey**, c.18 n.1, 2010, s. 51-52.

[155] Barfield, **op.cit.,** s.209-210.

Önceki alt bölümde izah edildiği gibi Afganistan devletinin Peştunistan konusunda strateji ve eylem değişikliği ikinci dünya savaşı ardından Peştunistan bölgesinin Afganistan ülkesine katılmasını savunan bir dış politika stratejisi yürütülmüştür. 1940ların ikinci yarısında Afganistan BM ve Britanya Devleti gibi makamlara ve Peştunistan bölgesinin Afgan toprağı olduğuna dair notalar gönderilmiş ve bildirimde bulunulmuştur. Ayrıca savaş sonra dönemde merkezileşme ve modernleşme konularda daha seri bir yöntem benimseyen Afgan devleti ilk önce Batıya yakınlaşmaya ve mali ve askeri yardıma erişmek istese bunda başarısız olmuş ve aksine Doğu Bloku ve özellikle SSCB'ye yakınlaşmıştır. Bu şekilde başlayan süreç daha da gergin hal alarak devam edecektir ve Afganistan-Pakistan ilişkileri, en azından Sovyet işgaline kadar, daha çok Peştunistan üzerinden temellendirilecek ve aynı zaman Af-Pak ilişkileri en çok da bu meseleden etkilenecektir.

Eylem bazında Afganistan-Pakistan ilişkilerini etkileyen vakalar Pakistan kuruluşunun daha ilk yıllarında ve bu ülkenin çalkantılı bir dönemi geçirdiği sırada gelişmiştir. Nitekim Temmuz 1949 yılında Pakistanlı bir bombardıman uçağı sınırın Pakistan tarafında çıkmış olan kabile isyanlarını bastırma bahanesiyle sınırın Afganistan tarafına geçerek bir köyü bombalamış ve bu saldırı neticesinde 23 Afgan vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Afgan devleti çok geçmeden bir Loya Jirga toplamış ve Durand Hattı sözleşmesi dahil İngilizlerle yapılan anlaşmaların geçersiz olduğuna karar vermiştir. Mevcut sınırı tanımadığına dair böyle büyük bir tepkiye ilaveten, 31 Ağustos günü her yıl kutlanmak üzere Peştunistan günü olarak adlandırılmıştır. Ayrıca, çoğunluğu Afridi

kabilesinden olanların toplandığı 12 Ağustos 1949 tarihli Loya Jirga sonucu ilan edilen Bağımsız Peştunistan Devletini ilk ve de tek tanıyan devlet Afganistan olmuştur[156].

Pakistan'ı Afgan köyünü bombalamaya iten sebep, muhtemelen o dönemde yaşanan isyan ve başkaldırıların bizzat Afganistan tarafından tertip edildiği düşüncesinden kaynaklansa da bu iddiayı doğrulayacak kanıtlar mevcut değildir[157]. Ancak, daha önce bahsedilen Peştunistan'ın Hindistan'ın mı yoksa Pakistan'ın mı ülkesi olacağına ilişkin yapılan plebisitten sonra Afganistan'ın gizli bütçeye sahip olan Kabileler Müdürlüğü adına bir resmi kurum kurarak; sınırın ötesindeki Peştunlara karşılıksız burs yardımından muazzam miktarlarda para yardımına kadar birtakım faaliyetlerde bulunduğu da idea edilmektedir. Örneğin, söz konusu Kabileler Müdürlüğüne bağlı Celalabat biriminin sınırın ötesinde yaşayan 30.000 kişiye aylık maaş ve başkaca pirimler sağladığı bilinmektedir[158].

Pakistan ve Afganistan arasındaki gergin ilişkiler Afganistan'da Davut Han'ın 1953'te başbakanlık koltuğuna oturmasıyla daha da kötüye gitmiştir. Davut Han Peştunistan davasına en çok bağlı olan ve bu konuda taviz vermez konumu ile bilinen bir devlet adamı olarak bu özelliği başbakan olmasından daha önce de bilinmekteydi. Örneğin, Davut Han 1940'ların sonlarına doğru "'Wesh Zelmiyan"[159] gibi gruplar kurarak kral Zahir

---

[156] Fayyaz, **op.cit.**, s.102-104.

[157] Mahmood**, op.cit.**, s.45-46.

[158] Andeshmand, **op.cit.**, s.59-60.

[159] "Wesh Zelmiyan" Peştuca kavramlardır ve Türkçede "Uyanık Gençler" olarak çevrilir. Daha çok Peştunistan ilkesini benimseyen Peştun gençlerden oluşan bir siyasal düşünce örgütün adıdır.

Şah ve başbakan Şah Mahmut'un Peştunistan konusunda pasif kaldığını dile getirmekte ve hükümete baskı uygulamaktaydı[160].

Davut Han ülkesinin hızlı bir şekilde modernleşmesi ve bunun için de iktisadi projelerle birlikte ordusunun de güçlendirilmesi gerektiğini düşünmekteydi. İki kutba ayrılan sistemde ilk önce ABD'den bu konuda yardım istese beklediği karşılığı görmemiştir. Batıyı ve özellikle ABD'yi Sovyetlere karşı koruyucu güç olarak gören Davut Han askeri ve ekonomik olarak yardım talebini öz kardeşi ve dışişleri bakanı olan prens Naim aracılığıyla gizli olarak ABD'ye iletmişti. 28 Aralık 1954'te ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, bu talebe karşılık, Washington'daki Afganistan Büyükelçisine gönderdiği bir yazıda Afganistan'ın silah talebi yerine Pakistan'la olan Peştunistan sorununu çözmeyle meşgul olması gerektiğini yazmaktaydı. İlaveten, ABD Afganistan'ın söz konusu bu görüşme ve taleplerin gizli kalması talebini de göz ardı ederek bütün bu süreçten Pakistan Büyükelçiliği'ni haberdar etmiştir. Bu dönemde ABD, Sovyetleri çevreleme politikasında, Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) ve Bağdat Paktı gibi girişimlerle Pakistan'a oldukça önem vermekteydi[161].

ABD'den olumsuz cevap alan Afganistan aslında ilk seçenek olmayan Sovyetler Birliğine yanaşmaya çalışacak ve Sovyetlerden gelecek askeri yardımlarla ihtiyaç duyduğu reformları gerçekleştirmeye çalışacaktır. 1955'de Pakistan'ın Peştun kabileler bölgesini resmi olarak kendi idari teşkilatının parçası olarak düzenlemesi üzerine, Davut Han bir kez daha Loya Jirga toplayarak, Peştunistan meselesini sebep göstererek dış ülkelerden ve

---

[160] Arianfar, **op.cit.,** s.239-240.

[161] Tomson, **, op.cit.**, s.111,113.

özellikle de Sovyetlerden yardım almak konusunda meclis onayını almıştır[162]. Bu Loya Jirga üzerinden çok geçmeden Krusçev Kabil'i ziyaret edecek ve Afganistan'ı tatmin edecek vaatlerde bulunacaktır. Sovyetler askeri ve ekonomik yardım vaatlerine ek olarak Afganistan'ın Peştunistan iddialarını haklı olarak niteleyerek desteklemiştir. Bu tarihten sonra Sovyetler Afganistan'da ekonomik yatırımlarının yanı sıra binlerce Afgan subayına Sovyetlerde eğitim görmek amacıyla burs vermiş ve Afgan ordusunun yeniden yapılandırılması için yine binlerce askeri müşaviri de Afganistan'a göndermiştir. Böylece Afganistan askeri olarak tamamen Sovyetlerin silah ve teknik bilgisine bağımlı hale gelecektir. Bu bağımlılık on yıllar sonra ilk önce askerlerin yaptığı komünist darbeye ve ardından Sovyet işgaline yol açacaktır[163].

Sovyetler Birliği'nin Stalin'in ölümüne kadar üçüncü dünya ülkelerine olan ilgisizlik politikası 1953'ten sonra değişmiş ve üçüncü dünya ile yakın ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Afganistan üçüncü dünya ülkeleri arasında Sovyetler Birliğinden muazzam miktarlarda ekonomik ve askeri yardım alan ilk ülke olmuştur. Sovyetlerin Afganistan'a yardımı Güney Asya'ya doğru nüfuzunu artırmaya ve Amerika'nın çevreleme politikasını zayıflatma amacına uygun düşmekteydi. Afganistan'ın Peştunistan iddiaları, ABD'nin çevreleme politikasında etkin rol oynamaya çalışan Pakistan'ın Keşmir gibi sorunlarına yeni bir sorun ekleyerek zayıflamasına neden olacaktı. Sovyetlerin Afgan devletinin Peştunistan

---

[162] Bu düzenleme Kuzey Batı Sınır Eyaletinin bütün olarak tek seçim bölgesi haline dönüşmesi şeklinde olmuştur.

[163] Sistani, **op.cit.**, s.243-244.

davasına arka çıkması, son bahsedilen sebeple birlikte, Afganistan'daki nüfuzu bakımından etkili olacaktı[164].

Pakistan'ın yukarıda bahsedilen idari düzenlemesi ardından Afganistan - Pakistan arasındaki sınırlar kapanacak ve Afgan devleti sınıra konuşlandırmak üzere 70,000 asker gönderecektir. Pakistan'ın Hindistan'a karşı ABD'nin yardımıyla silahlanmaya çalıştığı sırada yaşanan bu gerginlik Suudi Arabistan ve Mısır'ın arabuluculuk girişimleriyle yatıştırılmıştır. Söz konusu bu gerilimden sonra 1960'a kadar görece sakin geçen ortamda bir tarafta Pakistan, ABD'den gelen yardımlarla devlet yapısını güçlendirme ve asıl rakibi olan Hindistan'a karşı güçlenmeye çalışırken; Afganistan Sovyetlerin yardımıyla ekonomik ve askeri yatırımlara yoğunluk vermiştir[165].

Pak-Afgan ilişkilerde 1950ların ikinci yarısında meydana gelen yumuşama ortamı 1960 ve 1961 yıllarında yeniden ancak bu sefer daha da şiddetli biçimde gerginliğe dönüşecektir. Bu yıllarda yaşanan topyekûn savaş olarak görülmese de iki devlet arasında yaşanan sınırlı bir uluslararası çatışma olarak önemlidir. 1960'lara gelindiğinde hem Pakistan hem de Afganistan askeri olarak on yıl öncesine nazaran daha güçlü konumda olup ertelenmiş Peştunistan sorununda tekrar hesaplaşma yolunu seçeceklerdir. 1960 yılının Eylül ayında Afgan askerleri sınırın ötesinde bulunan Bajaur bölgesine geçmiş ancak Pakistan taraftarı kabileler tarafından geri püskürtülmüştür. Düzenli askerlerden oluşmayan bu Afgan milislerin ilerlemesini engellemek ve Afganistan'a geri dönmesini sağlamak için Pakistan bombardıman uçakları da havadan operasyon yapmıştır. Bu kanlı

---

[164] Tomson, **op.cit.**, s.114.

[165] Schofield, **op.cit.**, s.42.

çatışma sonucunda Afgan askerleri ağır kayıplar vererek geri dönmek zorunda kalmıştır. Ayriyeten 1961 yılında iki ülkenin ilişkilerinin bir kez daha tamamen kopmasına neden olan benzer bir gelişme daha yaşanacaktır. Bu sefer Pakistan tarafına geçen Afgan milis askerleri değil Afganistan'ın düzenli ordu askerleri Hayber Geçidinde Pakistan ordusu ile karşı karşıya gelmiştir. Hem karadan hem havadan operasyon yapan Pakistan bir kez daha Afgan askerlerinin geri çekilmesi için zorlamıştır. En son 1961 yılının son baharında yaşanan sınır çatışması iki ülke arasındaki ilişkilerin sona ermesinde ve irtibat yollarının kapanmasında bardağı taşıran son damla olmuştur[166].

1961 yılındaki Afgan askerlerinin sınırın Pakistan tarafına geçmesi aslında Pakistan güçlerine bir saldırı şeklinde başlamamıştı. Khar ve Jandol kabileleri arasındaki husumette Pakistan taraftarı olan Khar kabilesine karşı Jandol kabile başkanını desteklemek için giden Afgan askerleri Pakistan'ın hava gücü ve bölgedeki muhalifler tarafından durdurulmuştur[167].

1961 yılında yaşanan çatışmalar sonucu Pakistan ve Afganistan karşılıklı olarak diplomatik temsilcilikleri kapatarak aralarındaki siyasi ilişkileri askıya almışlardır. İlaveten Pakistan bir adım daha ileri giderek Afganistan'la arasında bulunan bütün ticari yolları kapatmış; her yıl yaşanan göçü- bu yaklaşık bir milyon Peştun göçebenin kışın Pakistan'da yazın ise Afganistan'da yaşamaları şeklinde seyir ediyordu- engellemiştir. Bu her iki ülkenin ekonomik durumuna zararlı sonuçlar getirmiş olsa da asıl derinden etkilenen bir kez daha Afganistan olmuştur. Bu çalışmanın önceki sayfalarında da bahsedildiği gibi, Afganistan'ın

---

[166] Daveed, Gartenstein-Ross ve Tara, Vassefi, " The Forgotten History of Afghanistan-Pakistan Relations", **Yale Journal of International Affairs,** C. 7, No. 1, Mart 2012, s.42.

[167] Schofield, **op.cit.** s.48.

denize ve dolayısıyla çok ihtiyaç duyduğu Hint pazarına ulaşımı ancak Pakistan topraklarından geçerek mümkün olduğundan, Afganistan'ın ticari bakımdan Pakistan'a bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu bağlılık ticari yollarının tamamen kapatıldığı 1961-63 yılları arasında apaçık ortaya çıkmıştır. Hasmane girişimler sonucu Güney ve Doğu yolu kapanınca Afganistan alternatif yolları deneme yoluna giderek Sovyetlerden yardım talep etmiştir. Bunun sonucunda Sovyetler, 1950'lerin ortasından bu yana benimsediği Afganistan politikasına uygun biçimde, Afganistan'daki meyve ve diğer tarım ürünlerini Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa marketlerine hava yoluyla taşıyarak yardım etmeye çalışmıştır. Ayrıca Sovyetler Afganistan'ın merkezini kuzey sınırlarına bağlamak üzere, günümüzde Afganistan'ın çevre yolu olarak bilinen yolun kuzey bölümünü yapmaya başlamıştır[168]. Ancak Pakistan'la ticari yolların kapanmasının Afganistan ekonomisine olan vahim etkileri bu girişimlere rağmen giderilememiştir[169].

Afganistan-Pakistan arasındaki ticari ve siyasi ilişkilerin durdurulması, Afganistan'ın Pakistan mallarına uyguladığı ambargo yüzünden, Pakistan için zararı olduysa da bunun etkileri ekonomik alanla sınırlı kalmıştır. Oysaki bu krizin etkisi Afganistan'ın ekonomisini etkilemekle kalmamış siyasi alana da sıçramıştır. Afgan kraliyet ailesi başbakan Davut Han'ın Peştunistan politikası ile ülkenin hem ekonomik ilişkilerine hem de komşusuna ilaveten batı bloku ile ilişkilerini derinden etkilediğini görmüş ve söz konusu bu politikadan keskin bir dönüş yapma kararı almıştır. Bu doğrultuda Afgan devletinin ilk adımı, Pakistan'la olan ilişkilerin yeniden değerlendirileceği şeklinde de yorumlanan, Peştunistan'ın en katı savunucusu Davut Han'ı Mart 1963 yılında istifaya zorlaması

[168] Sovyet askerleri 1979 yılında Afganistan'ı işgal ederken ve 1989'da da geri çekilirken bu yolu kullanmıştır.

[169] Tomson, **op.cit.**, s.119.

şeklinde olmuştur[170]. Böylece hükümetin başına geçmesinde Peştunistan meselesinin de etkili olduğu Davut Han'ın ilk devri (1953-63) yine Peştunistan meselesi yüzünden kapanmış oldu. Davut Han'ın bir kez daha sahneye geldiği 1973 yılına kadar geçen on yıl Peştunistan sorunundan ari bir biçimde seyredecektir. Ancak Davut Han'ın istifası ile yönetimdeki gerilim ve içerideki İslamcılar ve komünistler gibi gruplarının yanında Davut Han ve çevresinin de muhalefetlerine sebep olarak iç siyaseti derinden etkilemesi sürpriz olmayan gelişmelerdir.

Davut Han'ın 1963 yılında istifa etmesi ile birlikte Afganistan'ın devlet yapılanması ile beraber dış politikasında da önemli değişlikler yaşanmıştır. Davut Han sonrası kurulan hükümetin ilk görevi Pakistan'la yaşanmış gerginliği yatıştırmak olmuştur. İran'ın arabuluculuğu ile müzakerelere başlayan Pakistan ve Afganistan siyasi ve ticari ilişkilerin tekrar başlanması için gayret göstermişlerdir. 1973'e kadar devam eden bu dönemin adı tarih kitaplarında "Demokrasinin On Yılı" ve "Meşrutiyet" dönemi olarak geçmektedir. Bu dönemin başlangıcı yeni anayasa ve parlamento seçimleriyle vukuu bulmuş olup on yıl içinde beş kişi başbakan olarak atanmıştır[171].

1965 yılında Keşmir meselesi üzerine Pakistan ile Hindistan arasında yaşanan ikinci savaş Pakistan için oldukça kritik bir hal almışken, Afganistan bu dönem için benimsediği iyi komşuluk ilişkileri politikasına uygun davranarak doğusunda Hindistan ile savaşan Pakistan'ın batı sınırları konusunda kaygılanmamasını sağlamıştır. Afganistan, Pakistan-Hindistan'ın bu ikinci savaşı boyunca tarafsız durarak kimilerince Pakistan'ı parçalamaktan

---

[170] Fayyaz, **op.cit.**, s.120.

[171] Andeshmand, **op.cit.**, s.70.

kurtarmış, kimilerince de daha önce hiç karşılaşmadığı fırsatı değerlendirememiş ve yanlış politika izlemiştir. İkinci Keşmir Savaşı çıkınca Afgan kabine üyesi birkaç bakan bu fırsatın değerlendirilmesi gerektiğini ve Pakistan'a baskı uygulayarak Peştunistan meselesinde istenen sonucu elde etmeyi önerdiyse de Afgan devleti böyle bir girişimden kaçınmıştır. Söz konusu bu öneriyi sunanlar - Afganistan'ın o dönem İç İşleri Bakanı Doktor Abdul Kayyum, Kabileler İdaresi Başkanı Gul Paça Ulfat ve Bayındırlık Bakanı Abdul Kayyum- böyle bir durumda Peştunistan meselesinin yeniden gündeme alınması ve Pakistan üzerine yeterince baskı yapılması takdirde, Keşmir savaşı yüzünden, Pakistan'ın etkisiz kalacağına ve Sovyetlerin Afgan tarafı desteleyeceğine inanmaktaydılar[172].

Afganistan'ın İkinci Keşmir Savaşı sırasındaki tutumu Pakistan'ın askerlerini hem batıya hem de doğuya yaymasından kurtarmış ve belki de kendisini tehdit eden bir Afgan girişimini en çok beklediği bu dönemi doğu komşusu ile sorunsuz biçimde geçirmesini sağlamıştır. Ayriyeten, Afganistan'ın bu savaşta tarafsız kalmadığını; İran'dan Pakistan'a giden silah ve mühimmatın geçmesine izin vererek, aslında İkinci Keşmir Savaşında Pakistan'a yardım ettiğine dair iddialar da mevcuttur[173].

Peştunistan sorununa adanmış olanlara göre benzer ve en önemli fırsat 1971 yılında Pakistan'ın parçalanması sırasında bir kez daha doğmuştur. Bu yılda Doğu ve Batı Pakistan arasında iç savaş başlamış ve bu savaş sonucunda Bangladeş ayrı bir ülke olarak kurulmuştur. Bangladeş'in kurulması Hindistan'ın müdahalesi ve dolayısıyla Hindistan-Pakistan arasında yaşanan üçüncü savaş ile mümkün olmuştur. Böylece 1971 savaşı ilk

---

[172] Fayyaz, **op.cit.**, s.122.

[173] Tomson, **op.cit.**, s.121.

önce iç savaş ve Bangladeş'in kurtuluş savaşı biçiminde başlamış olsa da Hindistan'ın savaşa dahil olması ile uluslararası savaş halini almıştır. Ancak, bu tez bağlamında önem bakımından savaşın biçiminden ziyade savaşın sonucu öne çıkmaktadır. Söz konusu bu savaş sonucunda Pakistan ülkesinde büyük toprak ve nüfus kaybına uğramıştır. Üstelik bu vaka ebedi düşmanı ve fakat komşusu olan Hindistan'ın müdahalesi ile sonuçlanmıştır. Dolaysıyla Bangladeş'in kurulması Pakistan'ın en korktuğu rüyasının gerçekleşmesi anlamında izleri uzun yıllar devam edecek bir travma haline dönüşmüştür. Bu durum bir taraftan Pakistan'ı Hindistan'a karşı silah ve askeri gücünü artırma gayretine iterken; diğer yandan kendi içinde barındırdığı etnik gruplar ve bu grupları destekleyen yabancı ülkelere karşı bakış ve politika değişimine neden olmuştur. Bangladeş olayından sonra Peştunistan sorunu Pakistan için eskisinden daha da tehdit edici bir hal almıştır. Oysaki 1971 savaşında Afganistan, 1965 savaşında da yaptığı gibi, tarafsızlığını korumuş ve Peştunistan konusunda herhangi bir adım atmayarak Pakistan üzerine herhangi bir baskı uygulamamıştır. Bu tarihlerde Pakistan'da Peştun ve Beluç ayrılıkçıları ayaklanmalara hız verdiklerinde Pakistan bunları askeri gücüyle bastırırken; Afganistan tarafından herhangi bir tepkiye maruz kalmamıştır[174]. Nitekim savaş sonrasında Zülfikar Abi Bhutto Kabil'i ziyaret ederek Afgan halkı ve devletine gösterdikleri tutumlarından dolayı minnettar olduklarını beyan etmiştir[175].

1963 yılında başlayan ve 1965 ve 1971 gibi kritik dönemlerde de devam eden Afganistan-Pakistan arasındaki iyi niyet ilişkileri 1973 yılında Davut Han'ın darbe yoluyla yönetimi ele geçirmesiyle sekteye uğrayacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi Davut Han

---

[174] **Ibid,.**

[175] Andeshmand, **op.cit.**, s.70-71.

Afgan yöneticileri arasında Peştunistan meselesine en çok inanan ve en çok adanmış olan liderdir. Kendisi 1953-963 yılları arasında başbakan iken en az iki kez Pakistan'la savaş eşiğinden dönmüş ve başbakanlık makamını da Peştunistan meselesinde uyguladığı politikalar yüzünden yitirmiştir. Ayrıca, hem yönetimde olmadığı zamanlarda hem de monarşiye son veren darbeyi yaparken de kral ve onun atadığı hükümetleri İran'la olan su sorunu ve Pakistan'la olan Peştunistan meselesinde yanlış ve zayıf politikalar uygulamakla suçlamaktaydı[176].

Daha evvel de Davut Han yönetimiyle yeterince sorun yaşayan Pakistan daha yeni toprak ve nüfus kaybına uğramışken bir de Peştunistan meselesi yüzünden zayıf duruma düşmek istememekteydi. Ancak, Davut Han'ın bir kez daha başa gelmesi (darbe sonrası cumhuriyet rejimi kurulmuş ve Davut Han cumhurbaşkanı olmuştu) Pakistan'ı tedirgin etse de; Peştunistan konusunda Afganistan tarafından gelebilecek tehdit giderek azalmaktaydı. Pakistan Bangladeş'in kurulması ile birlikte hem içerideki etnik milliyetçiliği dindirmek hem de dış ülkelerle olan ilişkilerinde daha etkin olabilmek için devletin dini niteliğini pekiştirmeye ve dinci grupları dış politika aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Afganistan'da o dönemde ortaya çıkan İslami akımla solcu hareketlerin arasında çıkan muhalefet ve çatışmalar Pakistan için iyi bir fırsat yaratmıştır. Peştunistan meselesi savunucusu Davut Han 1973 darbesini, Moskova'da eğitim görmüş ve yine oraya bağlı komünist subayların yardımıyla gerçekleştirmişti. Nitekim darbe sonrası kurulan 13 üyeli kabinenin 7'si komünist partisi üyeleri ve yandaşlarından oluşmaktaydı[177].

---

[176] Zahir, Tanin, **Afghanistan in 20th Century (1900-1996)**, Tahran, İrfan yayınları, 2005, s. 173,176.

[177] **Ibid,** s.174-175.

Öte yandan, 1960'lar boyunca komünist akımla muhalefet içinde olan ve Kabil Üniversitesi dahil birçok alanda varlığını hissettiren ve Mısır'ın Müslüman Kardeşlerinden ilham alan İslamcı akım bu darbeye karşı çıkmış ve halk ayaklanmalara başlamıştır. Davut Han yönetimi bu eylemleri sert biçimde bastırınca İslamcı akımların önde gelenleri Pakistan'a kaçmış ve oraya sığınmışlardır. Burhanettin Rabbani ve Hikmetyar gibi liderleri Pakistan ülkesinde kabul etmiş ve bu tarihten itibaren Afganistan'a karşı kullanmaya başlamıştır[178]. Pakistan bu politikası ile Afganistan'daki rejimi zayıflatmak ve Peştunistan gibi sorunlarda konumunu daha güçlü kılmak istemekteydi. Pakistan'ın, içinde bulunan etnik bölünmeyi örtmek ve komşu ülkelere baskı uygulamak için İslamcı akımlara destek politikası, biçim ve derece farkına uğramış olsa bile, bugün de devam etmektedir.

Davut Han ikinci kez yönetimini sürdürürken Peştunistan konusunda birbirine zıt iki farklı politika izlemiştir. Bunlardan ilki 1973-76 arasında uyguladığı ve evvelki konumu olan ayrılıkçılara destek politikasına devam biçiminde seyretmiştir. 1976'da başlayan ve 1978'de öldürülene kadar devam eden ikinci politikası ise Peştunistan meselesinde uzlaşmacı ve hatta anlaşmadan yana olan politikası olmuştur. Darbe sonrasında Davut Han kendisini destekleyen akımları "daha çok solcuları" da memnun etmek için daha evvelki tutumuna paralel biçimde Pakistan'ın Peştun ve Beluç ayrılıkçı akımlarına destek sağlamıştır. Afganistan bu dönemde Birleşmiş Milletlerde iki kez Peştun ve Beluç halklarının haklarından bahsederek Pakistan'ı bu hakların gaspçısı olmakla suçlamıştır. Ayrıca ayrılıkçı Peştun ve Beluç liderlerine Afganistan'a sığınma ve Pakistan'daki

[178] Arianfar, **op.cit.**, s. 275.

faaliyetlerine devam etmek için de silah ve para yardımı yapmıştır[179]. Buna karşılık, Pakistan tarafından desteklenen Afgan İslamcı akımların ilk kez Celalabat ve Kabil'de bombalı saldırılar başlatması bu dönemde meydana gelmiştir[180].

Davut Han 1975 yılı itibarı ile Peştunistan konusunda büyük bir politika değişikliğine giderek Pakistan ile uzlaşma yolunu seçmiştir. Bu politika değişikliği iki ana nedenlerle açıklanmaktadır. Birinci sebep, Davut Han'ın Peştunistan meselesine çok önem vermesinden dolayı kendisini bu sorunla meşgul etmiş iken ülkedeki solcu akımların bu süre zarfında giderek güçlenmesi ve Kabil yönetimini tehdit eder hale gelmesidir. Davut Han Afganistan komünist partilerinin güçlenmesi ile kuzey komşusu olan Sovyetlerin de Afganistan'daki nüfuzunun arttığını fark etmiş ve bunun ülke bağımsızlığına zarar vereceğini hissetmiştir. İkinci sebep ise Pakistan'ın Afganistan'a karşı uyguladığı politika idi. Pakistan bu dönemde Afganistan'ın İslamcı gruplarını rejime karşı destekliyor ve bu durum, halk desteğinden yoksun ve darbe yoluyla kurulmuş olan rejimine tehlike teşkil ediyordu. Hızlı modernleşme planlarına sahip olan Davut Han İslamcı akımın faaliyetlerini ve Pakistan'la olan gergin ilişkileri, nihayet, engel olarak görmüş ve revizyon yolunu seçmiştir. Böylece Davut Han, komünistlerin etkisini azaltmak için giriştiği komünistleri kabine ve diğer önemi görevlerinden azletme, tutuklama ve baskı altına tutma gibi adımlarının yanı sıra; Pakistan'la ilişkileri düzeltme çabasına da girmiştir[181].

---

[179] Fayyaz, **op.cit.**, s.124-126.

[180]Schofield, op.cit. s.43.

[181] Tanin, **op.cit.**, s. 192.

Davut Han'ın politika değişikliği ile başlayan süreçte Zülfikar Ali Bhutto Haziran 1976 yılında Kabil'i ziyaret etmiş ve liderler arasında görüşmeler dostane bir biçimde seyir etmiştir. Benzer olumlu havada gerçekleşen Davut Han'ın iade-i ziyareti Bhutto'nun ziyaretinden iki ay sonra gerçekleşmiştir[182].

Davut Han'ın başlatmış olduğu iki ülke ilişkilerindeki olumlu hava Pakistan'da 1977 yılında General Ziya-ül-Hakk'ın yaptığı darbeden etkilenmemiş biçimde devam edecektir. Öyle ki, General Ziya'nın 1977'de Kabil ziyareti sırasında, Davut Han ilk kez Afganistan'ın Pakistan toprakları üzerinde herhangi bir iddiası olmadığını dile getirmiştir. Mart 1978 yılında ise Davut Han ve General Ziya İslamabad'da görüşmeleri ardından sürecin gidişatına uygun biçimde Afganistan-Pakistan kardeşliğinden bahsederek, sorunların çözülmesinden yana olduklarına dair açıklamalarda bulunmuşlardır[183].

Davut Han'ın dış politika revizyonu ile Pakistan ile yakınlaşması ve İran ve Arap ülkelerini ziyaret ederek anlaşmalar imzalaması Sovyetleri kaygılandırmıştır. Davut Han'ın attığı bu adımlar Doğu Blok'u ile mesafe koyma ve Batı ile yanaşma olarak görülüyordu. Sovyetlerin kaygısı, Davut Han'ın sol partiler üzerlerinde olan baskıdan ve Marksist çevrelerinin Davut Han'ın politik değişikliği ilgili sağladığı haber ve raporlarla artmaktaydı. İlaveten, Davut Han'ın son yıllarda Pakistan'la Gwadar Limanını kullanma ve Afganistan Pakistan arasında serbest ticaret düzeninin kurulmasına karşın Durand Hattını tanıyacağına dair anlaşmaya vardığı iddia edilmektedir[184].

---

[182] Arianfar, **op.cit.**, s. 259.

[183] Tomson, **op.cit.**, s.131-132.

[184] Arianfar, **op.cit.**, s. 260-261.

Davut Han'ın Pakistan'la gerçekte bir anlaşmaya vardığı ispatı zor bir iddia olarak görülmekle birlikte; Afgan cumhuriyetinin son yıllarında Pak-Afgan ilişkilerinde ve özellikle Peştunistan konusunda daha önce görülmemiş bir uzlaşı havasının hakim olduğu apaçık bilinmektedir. İki ülkenin, aralarındaki husumete son vermek için iyi niyetli davrandıkları yaklaşık iki buçuk yıllık uzlaşı ortamı, komünist partilerin Kabil'de yaptığı darbe ile son bulacaktır.

Komünist Darbeciler Davut Han ve ailesi ile beraber Peştunistan konusundaki uzlaşma yollarını da adresi belli olmayan toprağa gömdüler. Davut Han ve ailesinin cesetlerinin gömüldüğü yer ancak 2008'de bulunmuşken; Peştunistan meselesindeki çözüm yollarının adresi ya daha belli değil, ya da hiç aranmamıştır[185].

IV. PETUNİSTAN POLİTİKASININ AFGANİSTAN İÇİN MALİYETİ VE GETİRİSİ

Peştunistan sorununun temelleri İngilizlerin Afganistan'ı işgal ve 1893 yılında İngiliz Hindistan'ı ile Afganistan arasında sınırı çizen ve Peştun halkının ikiye bölünmesine sebep olan Duran Hattı anlaşması ile atılmıştır. Bugün Afganistan-Pakistan arasındaki fiili sınırı teşkil eden sınır, belirlenmesinden itibaren yaklaşık 55 yıl boyunca tek başına herhangi bir savaşa veya benzer soruna neden olmamıştır. Bu dönemde Afganistan yalnızca bir kez İngilizlerle savaşa girmiş ve bu savaş da Afganistan'ın dış politika üzerinde egemenlik hakkını kapsayacak şekilde tam bağımsızlık uğruna verilmiştir; 19yüzyıl boyunca kaybettiği toprakları tekrar kazanmak için değil. Nitekim Afganistan barış anlaşmasında eskiden

[185] "Remains of Afghan leader buried", BBC, 17 Mart 2009, **http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7947659.stm**, (02.06.2014).

yapılan anlaşmaları teyit ederek Peştunistan üzerindeki toprak iddiası olmadığını net biçimde ortaya koymuştur. Bunun birçok nedeni olabileceği gibi bunlardan birkaçı öne çıkmaktadır. Her şeyden evvel işgal altında ve mağdur konumda olan Afganistan'ın muhatabı kendisinin de işgalcisi güçlü Britanya İmparatorluğuydu. Bunun yanında Afganistan o dönem, saltanat sorunları ile ve özellikle merkezi tehdit eden merkezkaç çevrelerden gelen isyanlarla boğuşmaktaydı. O zamanın Afganistan yöneticileri, merkezkaç bölgeleri merkezin kontrolüne getirmek ve modern merkezi bir yapı kurmak peşinde olmuşlar ve bu amaçları Peştunistan gibi meselelerden daha öncelikli görmüşlerdir. Üstelik kaybedilen topraklardaki halkın merkezi yapının kurulmasına engel olduğunu düşünenler de olmuştur ve bunlar tarafından Durand sınır anlaşması pek de bir kayıp olarak görülmemiştir. Örneğin, Durand Hattını imzalayan Abdul Rahman Han İngilizlere bırakılan topraklardaki halkı ikiyüzlülükle itham etmekteydi.

Peştunistan meselesinin iki ülke ilişkileri bakımından bir sorun olarak ele alınması ancak İkinci Dünya Savaşı ardında yaşanan vakalara bakılarak netleşmektedir. Bunun nedenleri önceki paragrafta bahsedilen nedenlerin tam tersidir. Bu sefer Afganistan, bağımsızlığını 30 yıl gibi bir süre boyunca korumuş, ikinci dünya savaşı boyunca tarafsızlığını koruyarak savaş maliyetlerinden kurtulmuş ve eskisine kıyasla daha güçlü ve idari devlet yapısına sahip olmuştu. İlaveten, Peştunistan meselesinde muhatabı İngilizler değil; daha yeni kurulan ve birçok sorunla boğuşan Pakistan devleti olmuştu.

Son olarak ve belki de en önemlisi, Afganistan'ın bu dönem yöneticileri -eski iktidarlardan farklı olarak- merkezi bir devlet yapısının kurulması ve modern ulus devletin

inşası maksadıyla, içerdeki muhalefeti azaltmak ve dikkatleri dışarıya yöneltmek için Peştunistan sorununu önemli dış politika aracı olarak görmeye başlamışlardır.

Yukarıda bahsedilen sebeplerle gündeme getirilmeye çalışılan Pak-Afgan ilişkilerindeki Peştunistan sorunu, Afganistan'ın 1947 yılında Pakistan'ın Birleşmiş Milletler üyeliğine hayır oyu kullanmasıyla başlamıştır. Afganistan ve Pakistan'ın karşıt demeçleri, Afganistan'ın tek taraflı olarak İngilizlerle yapmış olduğu anlaşmaları ilga etmesi, Pakistan'la olan sınırı tanımaması ve küçük çatışmalarla cereyan eden süreç Peştunistan'ı en çok savunan Davut Han'ın 1953 yılında başa gelmesini sağlamıştır. Afganistan Davut Han'ın 1953-1963 arasındaki birinci iktidarı döneminde, Peştunistan meselesi yüzünden, Pakistan'la ara ara diplomatik ve iktisadi ilişkilerin askıya alınması ve sınırın kapatılması dâhil; savaş esiğine varacak kadar gergin bir orta tanıklık etmiştir.

1963-1973 arası dönem Afganistan-Pakistan arasındaki hasmane ilişkiler tarihinde bir ara dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemin başlaması Davut Han'ın 1963'deki istifasıyla olmuş ve Pak-Afgan ilişkiler Peştunistan gibi sorunların gölgesinden uzak bir ortamda devam etmiştir. Öyle ki, bu dönemde vukuu bulan 1965 ve 1971 Pakistan-Hindistan savaşları sırasında Afganistan tarafsız kalmış ve Pakistan'a batı sınırları konusunda rahat nefes aldırtmıştır. İlaveten, bu dönemde siyasi ve ekonomik ilişkilerin normal seyri iki ülke arasında güven artışına sebep olmuştur. Ancak, Davut Han'ın 1973 yılında darbe yaparak ikinci kez yönetimi ele geçirmesi bu güveni sarsacaktır.

Afganistan, Davut Han'ın ikinci iktidar dönemi olan 1973-1978 arasında Peştunistan konusunda birbirine karşıt iki tür politika izlemiştir. Afganistan ve Pakistan bu dönemin ilk iki senesinde, diğerinin ülkesindeki muhalif gruplara (Afganistan Pakistan'daki Peştun ve

Beluç ayrılıkçılara; Pakistan ise Davut Han ve sol partilere karşı savaşan Afgan İslamcı gruplara) silah ve para yardımı dahil her türlü desteği sağlamışlardır. 1976'dan 1978'in ortalarına kadar ise her iki ülke de Peştunistan konusunda uzlaşmacı tutumu benimsemişlerdir. Davut Han'ın kendisini daha önce destekleyen sol partiler ve Sovyetlerden gelebilecek tehlikenin hissedilmesi ile birlikte başlayan uzlaşmacı dönem iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler ve üst düzey ziyaretlerle devam etmiştir. İki ülke arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin devam ettiği bu dönemde liderler ortamı kızıştıracak demeçlerden sakınmış ve hatta Peştunistan gibi sorunlarda anlaşmaya varılabilecek görüntüsü sergilemişlerdir. Fakat iki yıllık kısa dönemde seyreden bu olumlu girişimler Sovyetler Birliği tarafından desteklenen sol Partilerin darbesi ve Davut Han ile ailesinin katledilmesi ile sonuçsuz kalacaktır. Aslında Davut Han devrinin kapanması ile Peştunistan sorununun da son bulduğunu ya da en azından muazzam biçim ve nitelik değişikliğine uğradığını savunmak mümkündür. Şöyle ki, Sovyet işgali sonrasında Afganistan-Pakistan ilişkilerindeki ana sorun Peştunistan değil başka meseleler olacaktır. Bu sorun veya sorunlar tezin ikinci bölümünü oluşturan Taliban konulu kısımda açıklanmaya çalışılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AFGANİSTAN VE PAKİSTAN İLİŞKİLERİNDE TALİBAN SORUNU

Afganistan-Pakistan ilişkilerindeki Peştunistan sorununu birinci bölümde ele aldıktan sonra bu kısımda ikinci sorun olan Taliban konusuna yer verilmiştir. Aslında önceki bölümde de görüldüğü gibi, Peştunistan konusunda 1970ların sonunu kadar, yani komünist darbe ve Sovyet işgaline kadar değinmiş bulunuyoruz. Bunun sebebi Peştunistan meselesinin bu tarihten sonra Pak-Afgan ilişkilerdeki yerini başkaca sorunlara devretmiş olmasıdır; sözkonusu bu sorunun çözülmüş olması değil. Komünist darbe ve Afganistan'ın işgalinden sonra, Afganistan -eskisi kadar olmasa da- Peştunistan konusunu ara sıra dillendirmeye devam etmiştir. Ancak, Peştunistan meselesi gündem olmaktan çıkmış ve bu konuda her iki tarafın da önemli sayılabilecek girişimlerin niceliksel ve niteliksel bakımından önemsizleşmektedir .

Komünist darbesi ve ardından Sovyet işgali on yıl süren Sovyetlere karşı meşhur Afganistan Cihadını beraberine getirmiştir. Sovyet işgali döneminde Afganistan'dan Pakistan'a milyonlarca insan göç etmiş ve mülteci kamplarında yaşamaya devam etmiştir. On yıllar sonra bu gün de Pakistan'da yaşayan Afgan mülteci sayısı milyonları bulmaktadır. "UNHCR"'ın hazırladığı 2009 raporuna göre 2005 yılı itibariyle Pakistan'da yaşayan Afgan mültecilerinin sayısı 3 milyonu aşmakta ve bu mültecilerden çoğunun Afganistan'a dönme niyetleri bulunmamaktadır[186].

[186] "Study On Cross Border Population Movements Between Afghanistan and Pakistan", Haziran 2009, **http://www.unhcr.org/4ad448670.pdf,** s.14, (Erişim Tarihi: 15.07.2014).

Sovyet işgali ile birlikte Pakistan ilk kez doğrudan Sovyet tehdidi ile karşı karşıya gelmiştir. İşgal ile birlikte doğu sınırında yalnızca Afgan askerleri değil, onların yanında Sovyet askerleri de konuşlanmıştır. Bu durum Sovyetler hakkında iddia edilen Güney Asya'daki sıcak sulara erişme stratejisini pekiştirmekte ve Pakistan'ı kaygılandırmaktaydı. Pakistan bir kez daha doğu ve batısından hasmane niyetlere sahip olan rakip güçlerle çevrilmiş oldu. İşgal öncesinde Peştunistan konusunda ara sıra sorunlar çıkaran Afganistan'ın Pakistan için yarattığı kaygılar, Sovyetlerin gücü ve niyeti de dikkate alındığında, oluşan yeni duruma kıyasla oldukça daha az öneme arz etmekteydi. Oysaki Afganistan'ın işgali ile ortaya çıkan durum yalnızca iki ülkeyi değil, aynı zamanda, dünyaya kendi ideolojisini pazarlamaya çalışan iki kutbu ilgilendirmekteydi[187].

Afganistan işgali sonrasında Pakistan için iki amaca hizmet eden tek ve fakat çok önemli bir görev düşmekteydi. Pakistan her ne pahasına olursa olsun Sovyetlerin Güney Asya'ya doğru ilerlemesini durdurmak ve yapabildiği taktirde de gerilemesini sağlamak zorunda kalmıştır. Pakistan'ın bu görevi yerine getirmesi her şeyden önce kendi topraklarını işgal tehlikesinden uzak tutacaktı. Ayrıca Pakistan, ABD'nin başını çektiği Batı Blok'unun Sovyetleri çevreleme politikasındaki görevini yapmış ve Doğu Blokunun Batı'ya karşı ilerlemesini durdurmuş olacaktı. Bu hedeflere uygun biçimde Pakistan, Sovyetleri durdurma görevini doğrudan kendi askerleri ile değil, Afganistan'da başlamış olan cihada destek sağlayarak dolaylı biçimde yapmaya çalışacaktır. Nitekim bunun için her türlü fırsat da ortaya çıkmış bulunmaktaydı. Afganistan'dan Pakistan'a sığınan mülteciler geri

[187] Haqqani (2013), **op.cit.,** s3;242.

gönderilmek üzere savaş gücünü oluştururken; ABD ve batı bloku bu savaş için mali yardım ve silah tedarikini üstlenmiş durumdaydı[188].

Sovyet işgali döneminde Kabil'de Sovyetlerin desteğiyle iktidarda bulunan komünistler, mücahidin guruplarının başlattığı mücadele ile o kadar meşgul olmuşlar ki Pakistan'la Peştunistan veya herhangi bir başka mesele yüzünden ciddi etkileşim içinde bulunamamışlardır. Böylece, Sovyetlere karşı Pakistan tarafından Afgan Mücahidin guruplarının desteklenmesi Peştunistan meselesinin geri planda kalmasına neden olmuştur. Sovyet İşgali dönemi ve Mücahidin gibi konular bu tezin kapsam ve amacı dışında olduğundan bu çalışmada detaylı biçimde ele alınmayacaktır. Ancak, bu bölümde açıklığa kavuşturmaya çalışacağım Taliban meselesinde, gerekli olduğu yerlerde, Afgan Mücahidin guruplarından da bahsedilecektir. Bunun nedeni aslında Taliban ve Mücahidin gruplarının birbirinden, çoğu kişilerce yanlış biçimde savunulduğu gibi, keskin biçimde ayrılamadığı olgusudur. Taliban ortaya çıktığında Mücahidin guruplarından en büyüklerinin Taliban'a karşı muhalefet ederek savaştıkları gerçek olduğu gibi, Taliban lideri dahil birçok muharip militanları da yine eskiden Sovyetlere karşı savaşan mücahitlerdi. Taliban'ın kimliği ile ilgili olan bu hususun açıklanmasının yanında, bu bölümde ikinci alt-başlık olarak, Taliban'ın ortaya çıkışı; Pakistan'ın Taliban'la olan ilişkisinin niteliği ve biçimi, sözkonusu bu ilişkinin Pak-Afgan ilişkilerindeki etkileri ve günümüze kadar uzanan süreç ele alınacaktır.

I. TALİBAN'IN KİMLİĞİ

[188] Rashid, Ahmed, **Decent Into Chaos: The US and the Failure of Nation Building in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia,** New York, Viking, 2008, s.50.

Çoğu kitap ve makalelerde Taliban hikayesine Sovyetlerin çekilmesinden çok daha sonra Mücahidin guruplarının istikrarı sağlayamadığı sırada ve Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinden, yani 1996'dan, ya da en erken; Taliban adına ilk eylemin gerçekleştiği 1994'ten başlanmaktadır. Oysaki Taliban konusu, iktidarda oldukları 1996-2001 yıllarından daha geniş bir döneme bakılmayı ve incelenmeyi hak edecek kadar daha kadim ve önemli bir meseledir.

Taliban'ın ortaya çıkışı, önem açısından biri diğerinden kolayca daha önemli görülemeyen, iki olgu sonucunda vuku bulmuştur. Bunlardan biri bizzat Afganistan'ın 1970'lerin başından 1990ların ortasına kadar devam eden tarih sürecidir. Taliban, Afganistan'ın Sovyet işgali ve hatta işgalden yıllar öncesinde başlayan solcular ve Müslüman sağcılar arasında başlayan çatışmalar, işgalle birlikte yaşanan cihat dönemi ve Sovyetlerden sonra yaşanan iç savaş sürecinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Taliban aynı zamanda günümüzde de varlığını güçlü biçimde devam ettiren bir olgu, bir sosyal ve siyasal harekettir. Taliban'ın ortaya çıkışında oldukça mühim olan ikinci mesele ise Taliban'ın dış mihraklı oluşu, ya da dışardan etkin biçimde desteklenen bir hareket olmasıdır. Bu konuda, Afganistan'ın dışından ve özel olarak Pakistan'dan gelen desteğin olmadığı takdirde Taliban hareketinin olduğundan çok kısa ömürlü, ya da en azından coğrafya ve nitelik bakımdan çok daha sınırlı olabileceği muhtemel görülmektedir. Bu kısımda ilk önce Taliban'ın Afganistan'ın tarihinin bir ürünü olarak ortaya çıkışına değinilecek; ardından ise dış mihraklı oluşunun niteliği ve derecesi ele alınacaktır.

Önceki bölümden de bilindiği üzere 1989 yılında Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekilirken, ülkede Sovyet desteğiyle kurulmuş olan Doktor Necibullah hükümeti ve

direnişçi mücahidin grupları arasında bir savaş cereyan etmekte idi. Sovyetlerin ülkeyi terk etmesiyle Kabil'deki rejimin çökmesi ve mücahidin gruplarının yönetimi ele geçirmesi bekleniyor ve hatta bu yönde hazırlıklara başlanmıştı. Sovyetler Afganistan'dan çekilme planlarını yaparken, Mücahidin grupları Pakistan'da Sovyetler sonrası iktidar oluşumu ile ilgili toplantılara hazırlamakla meşguldüler. Ancak, Necibullah rejimi beklentilerin tersine birkaç yıl daha dayanacak ve Kabil ancak 1992 yılında mücahidin tarafından ele geçirilecektir. 1992 yılında Afganistan'da yönetimi ele geçiren ve yeni ve devlet kurmaya çalışan mücahidin grupları iktidar paylaşımı konusunda anlaşamadıklarından birbiriyle çatışmalara girmiş, böylece yeni bir iç savaşı başlatmış oldular. Ülkenin diğer bölgelerinde de hissedilen bu iç savaş asıl olarak Kabil ve civar bölgelerinde yaşanmıştır. Bunun de nedeni savaşan grupların her birinin Kabil'i tamamen kontrol etme ve bu şekilde ülkenin yönetimini ele geçirme amacından kaynaklamaktaydı. Yaklaşık 4 yıl süren iç savaş Sovyet işgali döneminde yaşanan mağduriyetlere yeni yıkım ve kıyımları eklemiştir. Bu iç savaş sonucunda yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiş; ülke çapında tecavüz, hırsızlık, cinayet, yağma, haydutluk gibi birçok suçların cereyan ettiği gerçek bir kargaşa ortamı yaşanmıştır. Merkezi yönetimin yokluğu, Kabil'deki ortamın benzer görüntüsünün başka bölgelerde de, elinde silahı olanlar tarafından, yaşanmasına neden olmuştur. Bütün bu kargaşa ve düzensizlik ortamın içinden kendilerini Taliban adıyla tanıtan ve güvenlik ve adaleti sağlama iddiasıyla ortaya çıkan bir grup insan ülkenin güneydoğusu, yani Kandahar'dan başlayarak hızlı bir şekilde başka bölgeleri kontrol altına almaya başlayacaktır[189].

[189] Barfield, **op.cit.**, s.249-255.

Taliban'ın en başta ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmese de, üyelerinden de katıldığı bir görüş, bu hareketin Kandahar'da bir tecavüz hikâyesi ile başlandığı söylemektedir[190]. Bu görüşe göre 1994 yılında Mücahidin dönemindeki kargaşa ortamında Taliban Lideri Molla Mohammad Ömer'in köyünden iki kadın, Mücahidin gruplarına ait olan birkaç kişi tarafından kaçırılıp bir askeri karargâha götürülerek tecavüze uğramışlardır. Bu dönemde Molla Ömer bir dini okul yani Medrese müdürüymüş. Molla Ömer bu hadiseden haberdar olunca 30 kişi öğrencileri (Taliban) ile silahlanarak sözkonusu karargâha saldırmış ve kadınları salıverdikten sonra kaçıranları derhal idam etmiştir[191].

Yukarıdaki olay sonucu Kasabada ismi çıkan Molla Ömer ve küçük Taliban grubu Eylül 1994 yılında -kaçakçılığın önemli geçit noktalarından biri olan- Kandahar'ın Spin Boldak bölgesine planlı bir saldırı düzenleyerek, Mücahidin gruplarından Hizbi İslami grubuna ait muazzam silah deposunu ele geçirmiştir. Hizbi İslami partisinin lideri Gulbuddin Hikmetyar, Taliban'ın bu saldırıyı Pakistan'ın yardımı ile yaptığını iddia etmiştir. Taliban ve Pakistan arasındaki sıkı ilişkisine değinilecek ancak; bu noktada bilinmesi gereken, Taliban şöhretinin bu olay sonrası giderek daha çok yayılmaya başlamasıdır[192]. Fakat Taliban'ın coğrafya olarak Kandahar'ın dışına çıkma ve Afganistan'ın geri kalan bölgelerini ele geçirme fikri, bu bölgede olan küçük Taliban grubuna Pakistan'ın

---

[190] Crews, Robert D. ve Tarzi, Amin, **The Taliban and the Crisis of Afghanistan,** Cambridge, Harvard University Press, 2009, s.8.

[191] Ahmed, Naseem, "Pakistan Taliban Policy 1994-1999", **The Dialogue- Qurtuba University of Science & Information Technology**, C. 7, No. 1, 2012, s.89.

[192] Crews, **op.cit.**, s. 63.

medreselerinden gelen ve daha fazla idealist, köktenci ve yayılmacı düşünceye sahip yeni savaşçıların katılımıyla oluşmuştur[193].

1994 yılında Kandahar'ı ele geçiren Taliban, 1995'te Herat'ı, 1996'da Kabil'i ve 1998'de Mezar-i-Şerif' gibi büyük şehirlerle birlikte diğer birçok bölgeleri de ele geçirerek Afganistan'ın kontrolünü ele geçirmiştir[194].

Taliban'ın bu kadar kısa sürede Afganistan'da iktidar sahibi olması ve düzeni sağlaması birkaç nedenle açıklanabilmektedir. Bunlardan en önemlisi Taliban'ın o zaman mevcut olan kaos ortamını kullanarak mağdur ve yıpranmış olan halka düzen vaat ederek halkın desteğini kazanmasıdır. Taliban ortaya çıktığında iç savaşı da dahil, Afganistan 20 yıllık savaş tarihini yaşıyordu ve halkın can, mal ve namus güvenliği için vaz geçemeyeceği hiçbir şey yoktu. Tam da bu ortamda Taliban güvenlik ve düzen vaadiyle başarıya ulaşmıştır[195]. Taliban belki de yüzleri aşmayacak sayı ile yola çıkarken kısa sürede yanlarında binler ve yüzbinlerin saf tuttuğunu gördü ve böylece tahminlerden çok daha ötesinde başarılara ulaştı.

Taliban başarısının ikinci nedeni, iç savaşa dahil olan ya da olmayan bir takım mücahidin gruplarının Taliban'a katıldığı içindir. Bunlar gerek iç savaşın makul bir savaş olmadığına kanaat getirdikleri için olsun, gerekse kendi grubu dışındaki mücahit grupları zayıf düşürmek için olsun, Taliban'la işbirliği içine girişmişlerdir. Bunun yanında Taliban, yaşları daha çok küçük olmalarından dolayı, Sovyetlere karşı cihat yapma şansı olmayan ve

---

[193] **Ibid,** s.217-218.

[194] Saikal (2004), **op.cit.**, s.221,224-225.

[195] Ahmed, **op.cit.**

Pakistan'daki mülteci kamplarında yetişmiş gençleri zülüm ve adaletsizliğe karşı cihat olarak adlandırdıkları savaşa davet etmiş ve katılımlarını sağlamıştır[196]. Bu manada Taliban aslında Afgan mücahidin gruplarının ikinci nesli olarak görülmelidir. Taliban lideri Molla Mohammad Ömer ve Taliban'ın safında savaşanların bir kısmı Sovyetlere ve onların desteğiyle kurulan Kabil'deki komünist rejime karşı savaşan mücahitler olup önemlice bölümü mücahidin ya da mücahidine sempati besleyenlerin muhacir kamplardaki çocuklarından oluşmaktaydı. Bununla birlikte, Taliban'ı oluşturan mücahitler Sovyetlere karşı mücadele vermiş ve büyük gruplar olarak bilinen ünlü 7 mücahit gruplardan değildiler. Taliban sözkonusu bu büyük 7 grubun arasında yaşanan iktidar kavgasını kendi lehine kullanmış ve zaman zaman bazılarından yardım almış olsa da bu gruplardan herhangi biri ile ittifak yapmamıştır[197].

Sovyetlere karşı savaşan ve Pakistan'da belirlenen ana 7 mücahit grupları daha çok aşiret büyüklerinin kurduğu gruplardı[198]. Taliban'a katılan mücahidin ise hem yaş olarak onlardan daha genç hem de aşiretler ve aşiret sistemine de karşı çıkan medrese öğrencileri idi. Bu manada bakıldığında Taliban'ın gerçekte bir de aşiretler karşıtı bir hareket olması şeklinde görülebilir. Taliban, aşiret bağlarının kendi davalarına engel teşkil ettiğini iyi bilmekte idiler. Taliban güvenlik ve düzeni Afganistan'ın tümüne yayma amacı olan davaları için aşiret bağlarının koparılması ve aşiretlerin birleşmesini sağlamak için İslam Dinini benimsemişlerdir. Afganistan'ın toplumu için İslam dini hiç de yabancı olmamakla

---

[196] Barfield, **op.cit.**, s.256-257.

[197] **Ibid,** s.257, 259.

[198] Cihat döneminde oluşturulan 7 ana Mücahidin grupları ve bunlara bağlı olan diğer gruplar için bakınız: "Background Paper Afghanistan: Political Parties and Insurgent Groups 1978-2001", **Australian Government-Migration Review Tribunal,** Mart 2013, s.10-40.

beraber; Taliban kendilerinden önceki yönetimleri dinden çıkmakla suçlayarak "gerçek" İslam'ı yayma ve yaşatma iddiasıyla ortaya çıkmışlardır[199].

Taliban'ın aşiret ve kabilelere karşı oluşunu bir de bulundukları her yerde ilk olarak aşiret başkanları ve kabile reisleri hedef aldıklarından bilebiliriz.[200] Taliban, kabile reisleri veya bölgedeki siyasi figürleri potansiyel liderler olarak gördükleri için ve kendi iktidarlarına engel teşkil edeceği düşüncesi ile bertaraf etme eğiliminde olmuşlardır[201]. Taliban'ın daha ilk ortaya çıktıklarında benimsedikleri ve birçok kabile ve aşiret reislerinin ölümüne sebep olan aşiret karşıtı tutumları günümüzde de devam etmektedir[202].

Sovyetler Afganistan'ı işgal ettiğinde Pakistan, ABD tarafından yapılan mali ve silah yardımının intizamından sorumlu olarak Afgan direnişi ya da Afgan cihadına yön vermekten sorumlu olmuştur. Bu vesile ile Pakistan ülkesinde bulunan ve bir kısmı Sovyet işgali öncesinde Afganistan'ı terk eden mücahidini toplayıp gruplar haline gelmelerini ve koordinasyon içinde bulunmalarını sağlamaya çalışmıştır. Pakistan'ın bu çabalar sonucu 7 büyük Mücahidin hizipleri oluşmuş ve Pakistan bu hizipler vesilesiyle Afgan cihadına destek vermeyi kabul etmiştir. Pakistan devletinin Afgan cihadını yönlendirmesinden

---

[199] **Ibid,** s. 263.

[200] "Taliban attacks Pakistan tribal elders killing 7 after locals turn against militants", http://www.dailymail.co.uk/news/article-1087054/Taliban-attacks-Pakistan-tribal-elders-killing-7-locals-turn-militants.html#ixzz39i2qAzKX, (Erişim Tarihi: 05.08.2014).

[201] Carlotta, Gall, **The Wrong Enemy: America in Afghanistan, 2001-2014,** New York, Houghton Mifflin Harcourt, 2014, s.30-31.

[202] Ghanizada, "Tribal elders among 8 killed in Taliban attack in Faryab", http://www.khaama.com/tribal-elders-among-8-killed-in-taliban-attack-in-faryab, (Erişim Tarihi: 05.08.2014).

sorumlu olan kurumların en başında istihbarat kurumu yani Servisler-arası İstihbarat Müdürlüğü (ISI) gelmektedir[203].

"ISI" daha sonra, diğer işlevlerinin yanında, Taliban'la olan ilişkilerden sorumlu birim haline gelecektir. Taliban'ın başarısının bir başka önemli neden olan bu konu sonraki kısımda ele alınacaktır. Ancak bu nokta Mücahidin ve Taliban arasındaki devamlılık ve bağları bakımından her iki oluşumdan sorumlu ve bunları destekleyenin aynı birim yani Pakistan'ın ISI müdürlüğünün olmasıdır. Pakistan Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinden sonra Afganistan'da kendine yakın bir hükümetin başa gelmesini sağlamak üzere ISI'yi görevlendirmiştir. ISI daha önce yardım sağladığı 7 Mücahidin gruplarından kendisine en yakın görünen Hizbi İslami grubunu, yani Hikmetyar'ın iktidara gelmesini sağlamaya çalışmıştır. Diğer mücahidin partileri Peşaver' de anlaşarak Cemiyet partisi başkanı olan Burhanettin Rabbaniyi başkan olarak seçince Hikmetyar buna karşı çıkacak ve iç savaş başlayacaktır. Pakistan'ın da dahil olduğu arabuluculuk girişimleri gerçekleştirilse de Kabil'de bölünme ve Afganistan'ın her tarafını dolaylı veya dolaysız biçimde etkileyen ve Mücahidin partileri arasında cereyan eden iç savaş 1996'yılına kadar devam etmiştir. ISI Hikmetyar'ın geçen 4 yıl içinde yeterli ağırlık sağlayamadığı, iktidarı ele geçirmediğini, Hizbi İslami dahi bütün mücahidin partilerinin halk desteğinden yoksun kaldığını ve buna karşı; yeni bir isimle ortaya çıkan ve halkın susamış bir şekilde beklediği güvenlik ve düzen vaadi ile ve dinamik biçimde ilerleyen Taliban'ı desteklemeye başlamıştır[204]. Bu destek keskin bir

---

[203] Martin, Ewans, **Conflict in Afghanistan-Studies in asymmetric warfare**, Londra ve New York, Routledge, 2005, s.111-112.

[204] Olivier, Roy, " Rivalries and Power Plays in Afghanistan: The Taliban, the Shari'a and the Pipeline", **Middle East Report- Middle East Research and Information Project (MERIP),** No.202, Kış 1996, s.38.

dönüş mahiyetinde taraf değişikliğine işaret etmektedir. Taliban Hizbi İslamiye yapan desteğini kesmiş ve hatta bu grubun elinde bulundurduğu silah depolarının istihbaratını Taliban'a sağlamış ve bu depoları ele geçirmelerinde Taliban'a yardım etmiştir[205].

Sonuç olarak Taliban Sovyetlere karşı ortaya çıkmış olan Mücahidin gruplarının ikinci nesli olarak ve yine hem Afganistan'da ama aslında Pakistan mülteci kamplarından toplanan binlerce medrese öğrencileri tarafından 1994 yılı itibarı ile ortaya çıkmıştır. Bu şekilde ortaya çıkan Taliban en çok Pakistan'ın desteği ve himayesi ile kısa sürelerde Afganistan'ın değişik bölgelerini de ele geçirecektir. Nitekim Taliban 5 yıl içinde Afganistan'ın yüzde doksanından fazlasını ele geçirmiş bulunacaktır

II. TALİBAN'IN AFGANİSTAN İSTİLASI (1996-2001) VE PAKİSTAN İLE OLAN YAKINLIĞI

Taliban'ın 1994 yılında Afganistan'da cereyan eden kargaşa ortamını kendi lehine kullanarak ve halkın şiddetle beklediği güvenlik ve istikrar vaadi ile harekete başladığını önceki bölümde ele almış bulunmaktayız. Bunun yanında Taliban'ın kısa vakitte geniş bir harekete dönüştüğünü ve Afganistan'da hakimiyet sahasının genişlemesinin dış ülkelerden ve özellikle de Pakistan'dan aldığı destekle mümkün olduğunun altını çizmiş bulunuyoruz. Bu kısımda Taliban hareketinin genişlemesini yakından ilişkili olduğu Pakistan'ın politikaları ile birlikte ele alınacaktır. Ayrıca, tezin önemli amaçlarından olan, Pakistan'ın bu tutumunun Afganistan-Pakistan ilişkilerine olan önem ve etkileri ve son olarak Taliban konusunda günümüze kadarki gelişmelerden bahsedilecektir.

[205] Crews, **op.cit.**.

Taliban bir taraftan mücahidinin ikinci nesli olarak ve diğer taratan Pakistan'ın istihbarat teşkilatının kollayıp kullandığı dış destekli bir örgüt niteliği ile bilinen bir oluşumdur. Afganistan'ın güneyinde ortaya çıktıktan sonra bir taraftan Pakistan'ın muazzam desteği ile diğer taraftan iç savaş döneminde yaşanan mağduriyetler üzerinden hareket ederek gittikçe ün kazanmış ve Afganistan'ı askeri olarak ele geçirmeye devam edecektir. Taliban'ın ortaya çıkmasından sonraki başarılarının yalnızca dışarıdan aldığı destekle mümkün olduğunu daha önce de altını çizmiş bulunuyoruz. Taliban'ın ortaya çıkışını ve aslında Mücahidin grupları ile olan ilişkilerinin yanında Talibanın kimliğini açıkladıktan sonra şimdi Taliban'ın ilerlemesini ve bu başarısının asıl olarak Pakistan'ın mali ve askeri yardımlarına dayanarak yapabildiği konuları ele alınacaktır.

A. TALİBAN ÖNCESİNDE PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN İÇ İŞLERİNE MÜDAHALESİ

Taliban meselesi Pakistan'ın ara sıra iddia ettiğinin tersine yalnıza Afganistan'ın iç sorunu değildir ve çözüm yollarının da yalnızca Afganistan'da aranması mümkün değildir[206]. Taliban'ın daha yeni ortaya çıktığında ve daha küçük bir bölge ile sınırlı olduğu halde iken Pakistan'ın kendilerine olan ilgilisi başlamış ilişkiler kurulmuştur. Hatta bazı çevrelerce başlangıçta Taliban adında hiçbir oluşumun bulunmadığını ve bizzat Pakistan'ın bu hareketi oluşturarak Afganistan'da faaliyet göstermek üzere yolladığını iddia

[206] "US embassy cables: Musharraf says Taliban problem 'lies in Afghanistan", The Guardian- http://www.theguardian.com/world/2010/nov/30/pervez-musharraf-taliban, (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

etmektedir[207]. Ancak, önceki kısımlarda da görüldüğü gibi, bu tezde Taliban hareketinin başlangıcı Afganistan tarihinin bir ürünü olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir. Peter Marsden Taliban hakkında kaleme aldığı kitabında bu hareketin Kandahar'da kendiliğinden ve ö dönem yaşanan sorunların yarattığı mağduriyetlere karşı ortaya çıktığının altını çizmektedir[208].

Bunun yanında, Taliban'ın başlangıcının Afganistan'da vukuu bulmasıyla beraber bu hareketin başarısı ve etkin hale gelmesi Pakistan'ın aktif işbirliği ve desteği ile mümkün olduğu görülmektedir. Afganistan'ın tarihi süreci ve özellikte 1992-1996 arasında cereyan eden iç savaş Taliban veya benzeri bir hareketin meydana gelmesini sağlayacaktı. Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinden sonra her iki tarafın katkısıyla sağlanmış olan silahların değişik çevrelerin ellerinde bulunması, işgal ve kurtuluş mücadelesi sonrasındaki sosyal ve siyasal sorunlar, oluşan güç boşluğu, iktidar paylaşımı için vukuu bulan iç savaş ve halkın can, ırz ve mal güvenliğinin bulunmadığı kaos ortamından oldukça etkilendiği bir ortam Taliban gibi yeni hareketlerin ortaya çıkmasına neden olabilirdi, nitekim olmuştur da. Ancak; bu hareketin Pakistan'dan gelen destek ve yardımlar gibi girişimlerden yoksun kalması durumda çok sınırlı sahada kalması muhtemel görülmekteydi.

Afganistan'da 1990ların başında yaşadığı iç savaşta tarafların birinin diğerini mağlup edecek kadar görece daha güçlü olmaması, değiştirilmesi zor olan bir çıkmaz duruma, yani uzun süren iç savaşa neden olmuştur. Söz konusu bu durum Pakistan'ın girişimi ve politikaları ile -Taliban tarafını destekleyerek ve bu hareketi mevcut diğer

---

[207] Tomsen, Peter, Frontline ile raportaj, **Frontline-http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/taliban/interviews/tomsen.html,** (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

[208] Marsden, Peter, **The Taliban: War and Religion in Afghanistan,** New York, Zed Books,Şubat 2002, s.42.

gruplara nazaran daha güçlü hale getirilerek- değiştirilebilmiştir. Pakistan, Taliban'dan önce Hizbi İslami partisini desteklemekteydi. Sovyet işgalinin sona ermesi ile birlikte Pakistan'ın ordusu Afganistan'da tarafların siyasi anlaşma ile bir çözüme varmasından değil, askeri çözümden yana bir tavır takınmıştır[209]. Buna uygun biçimde Pakistan Necibullah hükümetine karşı olan Mücahidin gruplarından kendisine en yakın olan Hizbi İslami partisini desteklemeye devam etmiştir. Ancak, Necibullah hükümetinin devrilmesinden sonra sözkonusu bu hizbin diğer mücahidin partileri gibi iç savaşa dahil olması ve giriştiği eylemler sebebiyle halk desteğinden yoksun olmuş ve kendi hakimiyetini sağlayamamıştır. Tersine, Taliban'ın halk desteğine sahip oluşu ve diğer bütün partilerin ilave silah ve askeri yardımdan yoksun olduğu bir dönemde; Pakistan'dan gelen siyasi ve askeri yardımlarla başa gelmesi mümkün olmuştur.

B. TALİBAN'IN GÜÇLENMESİ VE PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN İLE İLGİLİ TARAF DEĞİŞTİRMESİ

Taliban hareketi ve Pakistan arasında doğrudan ilk temasın hangi seviyede, ne biçimde ve tam olarak hangi tarihte gerçekleştiği henüz bilinmemektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Taliban'ın Pakistan arasındaki irtibatın kurulmasının, bu hareketin 1994 yılında ortaya çıkışı ve ilk faaliyetleri sırasında gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu hususta çokça yazılan ilk olay olarak Kandahar'da kaçırılan Pakistan'ın ticaret konvoyunun Taliban tarafından kurtarma hikayesinden başlatılmaktadır. Ekim 1994 yılında Pakistan'dan çıkan bir ticari konvoyu Kandahar ve Herat'ı geçerek Türkmenistan'a gitmek üzere Afganistan

[209] Tomson, **op.cit.**, s.34.

topraklarına girmişken bu mallara bir grup silahlı insanlar tarafından el konulmuştur. Buna mukabil, ismi daha yeni duyulmaya başlanan Taliban grubu olaya müdahale ederek konvoyu kurtarmış ve Türkmenistan sınırına kadar koruma hizmeti sağlayarak ulaştırmıştır[210]. Söz konusu bu konvoyun Taliban tarafından kurtarılmasının kendiliğinden ya da tesadüfen vukuu bulduğunu düşünmek zordur. Çok büyük ihtimal ile Pakistan Kandahar yolu ile Türkmenistan'a gidecek ticari konvoylarının transiti için daha önceden Taliban grubu ile -belki de para ve silah karşılığı vaadi ile- irtibata geçmiş ve anlaşmışlardır. Nitekim, 14 Eylül 1994 yılında Pakistan'ın iç işleri bakanı General Naseerullah Babar Pakistan'ın ticari konvoylarının transit geçişi ile ilgili müzakere yapmak üzere Türkmenistan'a gideceğini açıklamıştır. Burada önemli olan General Babar'ın kara yolu ile ve Kandahar ve Herat'tan geçerek Türkmenistan'a gideceğini açıklamasıdır[211]. Böylece, General Babar'ın bu seyahati sırasında Taliban grubu ile görüşmüş olabileceği ve muhtemelen ticari konvoyların güvenliğine ek olarak Taliban'ın sonraki adımları gibi başkaca konularla ilgili anlaşmalara vardığı da tahmin edilmektedir. Taliban, sözkonusu ticari konvoy olayından çok zaman geçmeden ve kolay bir şekilde Kandahar'ı ele geçirecektir[212].

Bir köyde küçük bir grubun Taliban hareketini başlattıktan sonra kısa sürede Kandahar gibi geniş bir vilayeti kendi kontrolü altına geçirmesi bu gelişimin ancak Pakistan'ın etkin silah ve diğer askeri yardımı ile mümkün olabildiğine işaret etmektedir. Taliban'ın Kandahar'ı ele geçirdiği dönemde bu hareketin Pakistan'ın ilgili birimlerle

---

[210] **Ibid,** s. 44.

[211] Ahmed, **op.cit.** s.82-83.

[212] Marsden, **op.cit..**

bağlantı kurmuş olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Pakistan Taliban'a Tank ve savaş uçakları dahil askeri anlamda çok önemli sayılan yardımlarını başlatmıştır. Taliban Kandahar'ı ele geçirdikten bir müddet sonra ve hala küçük bir hareket olarak görüldüğü zaman Ağustos 1995 yılında Kandahar hava sahasından geçen bir Rus askeri kargo uçağını tespit etmiş ve acil iniş yapmasını sağlamıştır[213]. MIG savaş uçağı ile zorla indirilen bu uçak ve 7 kişi mürettebatı, tekrar kaçırıldığı ana kadar, bir yıl Taliban'ın elinde bulunmuştur[214]. Taliban'ın o dönemde kendi başında Afganistan hava sahasından geçen uçakları tespit etme ve savaş uçakları vesilesi ile inmeye zorlayacak teknoloji ve kapasiteye sahip olmadığı ve bunun Pakistan'ın sağladığı radar teknolojisi ve uçakları ile başarmış olduğu iddia edilmektedir[215].

Taliban'a Pakistan'dan destek sadece mali ve askeri düzeyde değil, savaşçıların temini konusunda da Pakistan Taliban'ın adeta bir ordugâhı haline gelmiş bulunmaktaydı. Taliban'ın ISI'e ek olarak Maulana Fazlur Rehman'ın başkanlık ettiği Jamiat-e-Ulama Islam partisine olan yakınlığı bu hareketin savaş gücüne güç katmaktaydı. Fazlur Rehman'in partisi binlerce medresenin kontrolü ve yönetimini elinde bulundururken; 1993 yılında Başbakan olan Benezir Bhutto'nun müttefiki olarak bilinmekteydi. Hükümet, Ordu ve ISI ile yakın temasları ve ilişkisi bulunan Fazlur Rehman Taliban'ın ana destekçilerinden biri olmuş, yürüttüğü medreselerden Taliban'a savaş erlerini temin etmiştir. Bu desteğin

---

[213] "Russian Arms Cargo Plane Hijacked by Islamic Militants", **The Moscow Times- http://www.themoscowtimes.com/news/article/russian-arms-cargo-plane-hijacked-by-islamic-militants/336165.html,** (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

[214] Graeme, Wood, "Escape from Kandahar", **The Atlantic- http://www.theatlantic.com/daily-dish/archive/2010/02/escape-from-kandahar/189896/,** (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

[215] Roy, **op.cit.**,s.52.

mahiyetinin daha iyi anlaşılması için, Taliban'ın daha yeni ortaya çıktığı tarih olarak sayılan Aralık 1994'te, Pakistan'da olan bu medreselerden 12000 Afgan ve Pakistanlı öğrencilerin Taliban'a katılmak üzere Kandahar'a gittiklerini belirtmek yeterli olacaktır[216]. Taliban'ın güçlenmesine muazzam katkı sağladığını düşündüğümüz bu gibi örnekler ileriki tarihlerde artarak tekrarlanacaktır.

Kandahar vilayeti ve yakınındaki bölgeleri kolayca ele geçiren Taliban Şubat 1995 yılında Vardak ilini de kendi kontrolüne almış ve Kabil'e en yakın mevkilerde konuşlanmıştır. Ayrıcı Taliban bu dönemde Helmand vilayetini de ele geçirerek güney sınırdaki Herat vilayetine saldırı planlarını yapmaya başlamıştır. Ancak, Peştunların yaşadığı bölgede hızla yayılan Taliban, çoğunluğu Dari (Farsça) konuşan Taciklerin yaşandığı Kabil ve Herat'a ilk saldırdıklarında müthiş bir direnme ile karşı karşıya kalmış ve önemli derece kayıplar vererek geri çekilmiştir. Ancak, Taliban Ağustos sonu ve Eylül 1995 yılında tekrar bir saldırı düzenleyerek Herat'ı ele geçirecektir. Taliban'ın kısa sayılabilecek birkaç ay zarfındaki bu zaferi, yaz ayları boyunca kuvvetlerinin ve savaş taktiklerinde giriştikleri yeniden yapılanma girişimleri ile açıklanmaktadır. Taliban bu yeniden yapılanmayı Suudi Arabistan ve Pakistan gibi ülkelerden aldıkları mali, askeri ve teknik yardımlarla başarabilmiştir. Taliban Herat vilayetine ikinci saldırısını -çoğu Pakistan'dan yeni gelen- 25000 kişi ile gerçekleşmiştir. Ayrıca Taliban o dönemde, o güne kadar sahip olmadığı bir hava gücünü gene ISI'in yaptığı bir girişim ile oluşturabilmiştir[217]. Başka bir yerde, Taliban'ın Herat saldırısında ilk başta ilerleyemediğini ve ancak Pakistanlı komando

---

[216] Ahmed, Rashid, **Taliban: Islam, Oil and The New Great Game in Central Asia,** New Yok, I.B.Tauris, 2002, s.26,29.

[217] **Ibid,** s. 34-36, 39-40.

güçlerinin –bizzat- Taliban'ın safına girerek savaşa destek olmaları neticesinde bu savaşı kazandıkları iddia edilmektedir[218].

Pakistan'ın Taliban ile olan ilişkisinde hemen yukarıda bahsettiğim son husus, yani Pakistanlı askerlerinin Taliban'ın yanında saf tutarak Afganistan'daki hükümet ve hükümete bağlı olan güçlere karşı savaşa girişmesi oldukça çok önem arz etmektedir. Pakistan hem cihat döneminde hem de cihat sonrası Mücahidin ve Necibullah arasındaki savaş ve ayrıca iç savaş döneminde de belli kesim veya kesimleri mali, askeri ve siyasi anlamda desteklemiştir. Ancak Taliban öncesinde yapılan bu desteklerin hiçbirinde kendi ordu mensuplarını veya askeri birliklerini göndererek katkıda bulunmamıştır. Sözkonusu bu husus Pakistan'ın Taliban ile olan ilişkisindeki yakınlığı ve bu harekete olan inancı ve sözkonusu bu hareketin Afganistan'da iktidar sahibi olmasındaki acelesini göstermektedir.

Taliban Herat'ı ele geçirdiklerinde, Rabbani hükümeti Pakistan'ın Taliban'ı desteklemek ve Afganistan'ın içişlerine karışmakla suçlamış ve şikâyetlerini BM organlarına bildirmiştir. Aynı zamanda, hükümet taraftarı öfkeli bir grup Kabil'deki Pakistan büyükelçiliğine saldırarak, büyükelçiliğin yağmalanmasına ve orada çalışan bir görevlinin ölmesine sebep olmuştur. Bu olay sonrasında Pakistan büyükelçiliğini kapatmış ve Kabil'den resmi özür talebinde bulunmuştur. Aslında Pakistan ve Kabil arasındaki gerginlikler daha 1995' yılın başlarından, Buttu Rabbani hükümetinin yasal olmadığını söylemesinden itibaren artarak kötüleşmekteydi[219].

---

[218] Gall, **op.cit.**, s.45.

[219] Saikal (2004), **op.cit.**, s.224.

Herat'ı ele geçiren Taliban bir kez daha Kabil'i istila etme planlarını yapmaya başlasa da Rabbani hükümeti ve Şah Mesut'un güçlerince sergilenen kuvvetli savunma sebebi ile aylar boyunca bu hedeflerini gerçekleştirememişlerdir. Bu dururum Taliban'ın Kandahar'da haftalar süren -Kabil hükümeti ile müzakere mi yoksa savaşa devam mı edeceği soruların tartışıldığı- ve yabancılardan sadece Pakistan yetkililerinin katıldığı bir büyük şura toplamasına sebep olmuştur. Şura sonucu, Taliban içindeki sertlikten ve savaştan yana olan çevrelerin fikri üstün çıkmıştır. Bu dönemde Rabbani hükümeti Taliban'a karşı gücünü artırmak üzere Hizbi İslami ve Özbeklerin lideri Abdul Raşit Dostum ile ittifak yapmak için görüşmelere başlamıştır. Bu gelişmeye ek olarak 10 ay süren Kabil'i kuşatma süreci Taliban'ın içindeki çevrelerle birlikte Pakistan da rahatsızlık duymaya başlamıştır. Uzun süren belirsizlik döneminden en çok kaygılanan Pakistan, Hikmetyar ve Raşit Dostum dahil birçok güçlü çevreleri İslamabad'a davet etmiş ve Rabbani hükümetine karşı Taliban'la ittifak yapmaları için aracılık yapmıştır. Taliban Pakistan'ın bu girişimine karşı çıkarak bu müzakerelere katılmamıştır. Pakistan'ın iç işleri bakanlığı, ISI ve Fazlur Rahman'ın çağrısı ile yapılan bu toplantıya Taliban'ın karşı çıkışı bu hareketin daha ilk zamanlardan bu yana -her ne kadar Pakistan'ın desteğine muhtaç olsa ve birçok konuda Pakistan'a tabi olsa bile- belli ve önemli ölçüde otonum olarak hareket ettiğini ve bağımlı olduğu çevrelerin aleyhine bir duruş sergileyebildiğini göstermektedir. Nitekim Pakistan'ın talebine icabet etmeyen Taliban, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri Kabil'e bir kez daha saldırı planları konusunda ikna etmiş ve bu ülkelerden destek almayı sağlamıştır. Böylece Ağustos 1996'da Kabil'in doğundaki illeri ele geçiren Taliban, Eylül 1996'da Kabil'i de istila edecektir[220].

[220] Rashid, (2002), **op.cit.**, s.43-44, 48.

Kabil'den sonra Taliban çok çok geçmeden civar bölgeleri de ele geçirmiş ve 1997'ye gelince Taliban'a karşı savaşan Kuzey ittifakının önemli kalesi olan Mezar-i Şerif'e saldırı planları yapmaya başlamıştır. Taliban'ın Mezar-i Şerif saldırısı diğer bölgelerden daha çetin ve vahim sonuçlara yol açacaktır. Kuzey'de General Dostum ve diğer gruplar arasında bulunan husumeti Taliban kendi lehine kullanarak Mayıs 1997 yılında Mezar-i Şerifi ilk kez kendi kontrolüne alabilmiştir. Mezar-i Şerif'i ele geçiren Taliban diğer guruplarının yanı sıra -kendisi ile işbirliği yapan ve General Dostum'un ülkeden firarine sebep olan- grupları silahsızlandırmaya kalkışınca Mezar-i Şerifte bir ayaklanma ve isyan başlamıştır. Kunduz vilayetine doğru geri çekilmek zorunda kalan Taliban büyük yenilgiye uğrayarak binlerce savaşçılarını ilk kez bu bölgede kaybetmiştir[221].

Mezar-i Şerif'e yapılan bu saldırı sırasında Pakistan'ın bir kez daha Taliban'a yönelik benimsediği destek politikası oldukça önemlidir. Taliban Mezar-i Şerifi ele geçirince Pakistan'dan resmi mensuplar bu şehre gelerek Taliban ve Dostuma karşı olan diğer gruplar arasında yapılan anlaşmayı değerlendirmek, arabuluculuk yapmak; aslında, ne yapılmasına dair yol göstermek amacı ile girişimlerde bulunmuşlardır. Bu anlaşmanın çok kısa ömürlü olması ve Hazaralar ile birlikte Özbekler Taliban'a karşı isyan sonucu Taliban'ın mağlubiyetinde 250 Pakistan vatandaşı hayatını kaybetmiş ve 550 Pakistanlı savaşçılar esir düşmüştür. Ancak bütün bunlara ek olarak, Pakistan'ın Taliban'a desteğinin bu noktadan sonra başka bir seviyeye ulaşmış olmasıdır. Taliban Mayıs 1997 yılında Mezar-i Şerif'i ele geçirir geçirmez Pakistan Hemen Taliban rejimini resmen tanımış ve Taliban devletinin Afganistan'ın meşru yönetimi olduğunu ilan etmiştir. Ayriyeten Pakistan, Birleşik Arap

[221] Crews, **op.cit.**, s. 67.

Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ı Taliban'ı tanımaya davet etmiştir[222]. Nitekim 25 Mayıs'ta Taliban'ı tanıyan Pakistan'ın ardından iki gün içinde bu devletler Taliban'ı tanıdıklarını ilan edeceklerdir[223].

Pakistan Taliban'ı tanıyarak bu rejimin uluslararası alanda yarattığı kötü imajı tamir etmek ve diğer ülkelerden bu rejim için siyasi destek sağlamak umudu içerisinde idi. Ancak, gerek Taliban'ın kontrol ettikleri bölgelerdeki sert politikaları yüzünden, gerek başka devletlerin kendi çıkarlarına uymadıkları sebebi ile Pakistan'ın bu çabası sonuçsuz kalmıştır. Böylece Pakistan'dan başka Taliban'ı tanıyan ülkelerin sayısı sadece ikide (Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) kalmıştır[224].

Taliban Mayıs 1997 yılındaki saldırısı ile ele geçiremediği Mezar-i Şerifi Ağustos 1998 yılında daha kapsamlı bir saldırı düzenleyerek ele geçirecektir. Taliban'ın bu ikinci saldırısında bu rejimi tanıyanlar devletlerin, özellikle de Pakistan'ın yakın işbirliği ve desteği oldukça önemlidir. Taliban sözkonusu bu şehre ilk saldırısında çok sayıda kayıp verdiğinden savaş gücünü artırmak üzere binlerce yeni "asker" teminini yine Pakistan'dan yapmıştır. Ağustos 1998'deki Taliban'ın Mezar-i Şerife ikinci saldırısında Pakistan'ın medreselerinden gelen binlerce öğrencilerinin yanında, 1500 Pakistanlı ordu mensuplarının da katıldığı iddia edilmektedir[225]. Bu ve buna benzer durumları dikkate aldığımızda, Afganistan'da cereyan eden Taliban ve Afganistan'ın o zamanki resmi hükümetini içeren Kuzey ittifakı arasındaki savaşta, Taliban tarafı savaş komutasının Pakistan ordusu eli ile yürüttüğünü iddia

[222] Rashid, (2002), **op.cit.**, s.58-59.

[223] Crews, **op.cit..**

[224] Ahmed, **op.cit.** s.97.

[225] Saikal (2004), **op.cit., s.225.**

edebiliriz. Benzer biçimde, bir adım daha da ileri giderek, aslında Taliban ve Afgan Hükümeti arasındaki savaşın, bir taraftan Afgan ordusu ve diğer taraftan Taliban grubu içinde Pakistanlı askerlerin de bulunması ile Pakistan ve Afganistan arasındaki savaşa dönüştüğü de iddia edilebilir. Ancak Pakistanlı askerlerin de katıldığı bu savaş alanları hep Afganistan toprağı olmuştur.

Mezar-i Şerif istilası büyük ölçüde Pakistan ve Arabistan'ın sundukları yardımları ile mümkün olabilirmiştir. Nitekim sözkonusu 1998 Mezar-i Şerif savaşı öncesinde Suudi Arabistan mali desteğinin yanında yüzlerce Pikap türü cip araçları sağlamışken Pakistan ise milyonlarca dolar ve binlerce Afgan mülteci ve Pakistanlı vatandaşlarını savaca katılmaları için Afganistan'a yollamıştır. Mezar-i Şerif savaşı Taliban tarafından gerçekleştirilen ve daha çok hazara etnik grubunu hedef alan katliamların ve başkaca vahim hadiseleri de beraberinde getirmiştir. Birincil tanıkların hikâyelerine göre Taliban iki gün boyunca caddeler ve sokaklarda gördükleri her canlıyı yok etme şeklinde bir topyekûn katliama girişmişlerdir. Taliban'ın amacı Afganistan'ın kuzeyini Şiilerden arındırma biçiminde olmuştur. Taliban hazara Şiilere Sünni mezhebi benimsemelerini, aksi takdirde öldürüleceklerini ilan etmiş ve Şiilerin ibadetlerini de yasaklamıştır[226].

Taliban ve beraberindeki Pakistanlı savaşçıları Mezar-i Şerife girdikten sonra, Taliban'a karşı Şii ve Tacik grupları destekleyen İran'ın konsolosluğunu da işgal edecek ve 8 İranlı diplomatları katledecektir[227]. Sözkonusu bu olay hem uluslararası alanda Taliban ve Pakistan' imajını zayıflatması hem de Pakistan ve İran arasında gerginliği artırması

[226] İnsan Hakları İzleme Komitesi Raporu, ''Afghanistan: The Massacre In Mazar-i Sharif'', Kasım 1998, C. 10, N. 7, https://www.hrw.org/reports/pdfs/a/afghan/afrepor0.pdf, (Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019) ,s.5-6;11.

[227] **Ibid.,** s.2.

bakımından altının çizilmesi gereken mevzudur Hem mezar-i şerif savaşında yaşanan vahim olaylar hem de hemen ardından Ağustos 1998'de Taliban'ın özel misafiri konumunda olan Bin Laden'in Al-Kaide sempatizanları Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçilikleri bombalaması batının Taliban'a karşı bakışının değişmesine ve keskinleşmesine sebep olacaktır. ABD'nin ilk cevabı Al-Kaide'nin Afganistan'daki birçok eğitim kamplarını kuruz tipi roketlerle hedef alması şeklinde olmuştur. İlaveten ABD Osama Bin Laden'in kendisine teslim edilmesini istese de Taliban bu talebi reddetmekle kalmamış BM'nin ülkedeki birçok ofislerini protestolar düzenleyerek yağmalamıştır[228].

Giderek sarsılan Taliban imajı yine aynı yılda düzenlenen Bamyan saldırısı ile daha da sarsılacaktır. Bamyan Hazara'ların çoğunluk olarak yaşadığı bölgeleri anlamına gelen Hazaracat bölgesinin merkez vilayetidir. Bamyan ele geçirdiklerinde Taliban bir taraftan yine birçok ölümlere imza atmış, diğer taraftan 2000 yılı aşkın tarihi olan dünyaca meşhur Buda Heykellerini de yıkacaktır. Buda Heykellerinin yerle bir edilmesi Taliban'ı uluslararası alanda en geniş biçimde kınamalarla karşılaşmasına sebep olacaktır. Bu dönemde Taliban'ı tek destekleyen ülke yine Pakistan olacaktır. Bu döneme kadar Taliban'ı destekleyen Suudi Arabistan bile yaşanan olaylar ve özellikle Bin Laden konusunda Taliban konumu dolaysıyla Taliban ile her türlü diplomatik ve siyasi ilişkilerine son vermiştir[229].

Taliban Afganistan'ı istila etme konusunda Pakistan'ın da desteği ile sözü geçen bütün uluslararası baskılara rağmen kendi hedefinden caymamıştır. Nitekim 2000 yılına geldiğimizde Taliban Şah Mesut'un başını çektiği kuzey ittifakı bölgesi ile Tacikistan yolunu

---

[228] Mohamad Faisol, Keling, '' Taliban: How it Emerged and why U.S and Pakistan Failed?'', **The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences**, c. 5, N. 5, 2010, s.169-170.
[229] McCauley, **op.cit.,** s.87-88.

kendi kontrolüne geçirmek için Kuzey Doğu'da bulunan Tahar vilayetini de işgal etmiş bulunmaktaydı. Tahar vilayetine gerçekleştirilen saldırıda gene binlerce Pakistanlı ordu mensupları, Özbekistan İslam Harekatı örgütün üyeleri, yüzlerce Arap ve Çeçen savaşçıları da katılmıştır[230].

21.yüzyıla girdiğimizde Taliban savaş ve arazi kontrol anlamında oldukça başat konuma gelmişken yaşanan bir takım olaylar sözkonusu bu rejimin ortadan kaldırılmasına sebep olan olaylarla karşılaşacaktır. 9 Eylül 2001 yılında Taliban Afganistan'ın Kuzey Doğusunda sadece Badahşan vilayeti ve Penjşir vadisini elinde bulunduran Kuzey İttifakı lideri olan Ahmet Şah Mesut'un Al-kaide mensubu iki canlı bomba saldırganları vesile ile öldürülmesi ile stratejik anlamda büyük bir başarı daha kazanmış oluyordu. Ancak sadece iki gün sonrasında yine Al-Kaide saldırganlarının uçakları kullanarak New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ve ABD Dış İşleri Bakanlığı olan Pentagon binalarına saldırıları gerçekleştirerek Taliban, Afganistan ve dünya düzenin değişmesine neden olacaktır. Sözkonusu bu olaylar ardından ABD Teröre Karşı Savaş söylemi ile Afganistan'a müdahale edecek ve kuzey ittifakı yardımıyla çok kısa sürede Afganistan'ı askeri kontrolüne geçirmiş olacaktır[231]. ABD'nin Afganistan müdahalesi sonucu Kabili ele geçirdikten sonra en az 6 yıl boyunca Afganistan meşru devleti olarak tanınmaya çalışan Taliban birden bire bir terörist örgütü olarak anılmaya başlayacaktır. Müdahale sonrası ABD Taliban'ı terörist örgütü olarak nitelemiş ve Almanya'nın Bon şehrinde düzenlenen ve yine bu şehirle anılan süreçle tanıtılan Afganistan İslam Cumhuriyetinde Taliban'a herhangi bir pay verilmeyecektir.

---

[230] Misdaq, **op.cit., s.**207-208.

[231] Keling, **op.cit.,** s169-170.

III. 21.YÜZYILDA TALİBAN

1979'daki Sovyetlerin Afganistan işgaline karşı ABD ve Suudi Arabistan'ın himayesi ile ve bizzat Pakistan tarafından yönetilen Mücahidin 1990ların başında zafer kazanarak ortaya çıkmıştır. Taliban ise Mücahidinin varisi anlamında onların ikinci nesli olarak doksanların ortasına doğru ortaya çıkmıştır. Taliban 1996 yılında Kabili ele geçirerek kendi katı İslamcı rejimlerini ülkeye tanıtmaya çalışmışlardır. Birçok mağduriyetlerin yaşandığı bu dönemlerde Taliban'ı ilk başlarda Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri desteklemiş olsa da sözkonusu bu rejimi destekleyen ve günümüze kadar devam ettiren Pakistan devleti olmuştur. Pakistan Taliban'ın başa gelmesi ile Afganistan'ın cihat döneminden beri bu ülkede hedeflediği kendisine yakın bir hükümetin kurulmasından daha ta ötesine; kendi acentesi olarak gördükleri Taliban'ı iktidara getirebilmiştir.

2001'de ise 9 Eylül olayları ardından uluslararası çapta da muazzam değişikler yaşanan süreç Afganistan ile hem sebep hem de özne anlamında önemli derece ilintili olmuştur. Sözkonusu terör olayları ardından ABD Afganistan'a askeri müdahalede bulunmuş ve bunun yanında düzen ve istikrarı yeniden tesis etme vaadi ile ülke çapında demokrasinin habercisi olarak görülmüştür. Nitekim ABD güvenlik alanından eğitim, ekonomi ve altyapıların yapılmasına kadar muazzam yatırımlar başlatmıştır. Ancak günümüzdeki Afganistan İslam Cumhuriyeti şeklinde kurgulanmış olan bu yeni sistem aşağıda detaylandırılacak olan birçok sebeplerle

başarısız kalmış ve ülkede siyasal istikrar, halkın güvenliği ve refah sorunu anlamında çok kırılgan bir döneme sürüklenmiş bulunmaktayız.

Başta ABD olmak üzere, diğer NATO ülkeleri ve Afganistan İslam Cumhuriyetinin başarısızlığının yanında günümüzdeki vahim sürecin oluşmasına neden olan başka bir sebep ise Pakistan devletinin Taliban'a karşı izlediği politikası olmuştur. Başından beri Taliban'ın hamisi olarak Pakistan 2001 sonrası her ne kadar Teröre Karşı Savaş sürecinde ABD'nin yanında olduğunu kabul etmiş olsa da ilk önce Afganistan'dan kaçan Taliban'a sığınma fırsatı yaratmış, sonrasında ise Afgan devleti ve NATO ülkelerine karşı direnişini bizzat kendi ülkesinden yönetmeye devam etmiştir. Böylece son 19 yılda Afganistan-Pakistan İlişkileri ise sözkonusu bu kara safha gölgesinde kalarak yine husumetin arttığı ve sadece devletler bazında kalmayıp bu iki devletteki ulusların da birbirlerine karşı kin beslemesine kadar olumsuz ''olumsuz'' milliyetçiliğinin tetiklenmesine da zemin sağlanmıştır.

A. AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ VE TALİBAN

ABD'nin Afganistan müdahalesi Taliban'ın son kalesi olduğu Kandahar'ın Kuzey İttifakı ve ABD askerine bırakılması ile sadece üç ay kadar sürmüştür. ABD ve kuzey ittifakı için El Kaide grubu ve Taliban rejimine karşı sözkonusu bu zafer beklediklerinden daha hızlı ve çok ucuz biçimde elde edilmişti. Taliban'ın ortadan kalkması ülke halkı ve özellikle kadınlar gibi ayrımcılığa tabi tutulan kesimler için

özgürlüğün ve refahlı bir hayatın umudunu oluşturmuştur. Bundan sonra milyonlarca kadın ve erkek eğitim hakkından mahurum olmadığı gibi müzik, sinema ve birçok başkaca sosyal alanların yeniden gelişeceği bir ortam oluşturulmuştur. İlaveten binlerce okullar yapılmış, yollar asfalt yoluna dönüştürülmüş ve sağlık alanında da olduğu gibi tarım ve ulaşım alanında da birçok gelişmeler kaydedilmiştir. Bundan sonra Afganistan'da yeni Anayasa oluşturulacak, 2020'ye kadar 4 kez cumhurbaşkanlığı ve 4 kez de parlamento seçimleri gerçekleştirilecektir[232].

Hemen yukarıda bahsedilen olumlu gelişmelere rağmen Afganistan ne ekonomik anlamda, ne de siyasal istikrar ve güvenlik anlamda umut vadeden bir ülke olmaktan uzak kalmıştır. Bu başarısızlığın başlıca nedenlerinden biri bizzat ABD'nin Afganistan politikasında siyasi ve diplomatik çözümler yerine tercihini askeri politikalardan yana kullanmış olmasıdır. İlk olarak, oluşturulan Afgan devletine aslında Taliban'dan çok farlı olmayan ve Taliban'ın öncüsü olan Mücahidin ve diğer yerel güçlere önemli paylar verilikken; altı yıl boyunca kendi İslam rejimini uygulayan ve Afganistan'ın salt çoğunluğu elinde bulundurmuş olan Taliban hareketi terörist muamelesi görerek süreç dışı bırakılmıştır. Nitekim İnsan hakları ihlalinden uyuşturucu ve silah kaçakçılığa kadar birçok suça müdahil

[232] Hakan Cem, Çetin, ''War on terrorism: What went wrong in Afghanistan?'', **International Journal of Human Sciences**, c.10, n.2, 2013, s.538.

oldukları bilinen sözkonusu savaş erbabının iktidar paylaşımında yer verilmeleri daha sonra devlet inşası sürecine derin izler bırakacaktır[233].

ABD'nin Afganistan'da düzeni sağlama konusundaki girişim taktikleri, eskiden beri devam eden, iç savaşın yeniden canlandırılması ve Taliban'ın yeniden ortaya çıkışı için koşulların oluşmasına zemin hazırlamıştır. ABD bu dönemde Irak savaşı ile daha çok meşgul olurken, en başından beri Afganistan'da güvenlik ve sosyal hizmetler sağlama kapasitesine sahip kurumların inşasında başarısız kalmıştır. ABD bunun yerinde eskiden beri iç savaşta müdahil olan birçok milis gruplar aracılığı ile durumu kontrol etmeye başlamış ancak bu da bir taraftan yeni kurulan devletin iktidarını alttan oymakla kalmamış; Afganlar arasında oluşan umudunun sönmesine de neden olmuştur. Bununla birlikte Kamu hizmetlerine ait birçok hizmetlerin -yapay şekilde kurulan- kendi kurumları ile aktarmaya çalışmaları Afgan devleti ve halkı arasındaki mesafeyi giderek arttırmıştır[234].

19 yıl boyunca Afgan devleti halkın beklentileri karşısında hemen hemen her alanda yetersiz kalmıştır. Kabil dahil herhangi bir ilin güvenli olmadığı gibi elektrik, ulaşım, sağlık hizmetleri, su ve diğer ana ihtiyaçların sağlamasında da Afganistan bugün bile muazzam zorluklar yaşayan bir ülkedir. Günümüzde de pek değişmeyen iktidar paylaşımı ülke dışından gelen teknokratlar, eski savaş ağaları ve

---

[233] Chris Johnson, William Maley vd, ''Afghanistan's political and constitutional development'', **UK Department for International Development Report**, , Ocak 2003, https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5888.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2015) s.3.

[234] Arthur, Gibb, '' Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan: A Case Study of Military-Led Development'', **Res Militaris**, c.6, n.2, Été-Automne 2016, s.20.

mücahidin arasında ve değişik etnik ve semtlere göre anlamsız bir şekilde yapıldığından devlet yönetimi değişik dönemlerde ve seviyelerde krizlere maruz kalmıştır. Böyle gelişen sürecin sonucu ise gene birçok karşıt grupların ve özellikle Taliban'ın yeniden dirilmesine ve faaliyet alanlarının gelişmesine zemin sağlamıştır[235].

Afganistan'daki yeni sistemin başarısızlığı büyük miktarlarda sıcak para ve silah girişinin sağlanmasına ek olarak illegal ekonomi ve özellikle afyon ve uyuşturucu ticaretinin gelişmesine de dayandırılabilir. Güvenlik, istikrar ve ekonomik zorlukların yaşandığı bu dönemde Afyon ekiminin yaygınlaşması Afganistan'ı Dünyanın en büyük uyuşturucu üreticisi konumuna getirmiş ve haşhaş yetiştiriciliği 2004 itibarı ile ülkenin gayri safi milli hasılasının yarısına tekabül etmektedir. Bu faktörlerin tümü 21yüzyılda Afganistan'ın yeniden bölgeselleşmesini sağlayarak Taliban gibi diğer birçok illegal ticaret ağlarına hizmet etmiştir[236].

Daha önce sayıları birkaç bini aşmayan NATO ve ABD güçleri istikrarı sağlamak ve Afganistan'da merkezileşmeyi pekiştirmek için Taliban'ın bir kez daha sahneye çetin bir şekilde çıktığı sırada 2007 tarihinden itibaren giderek artmaya ve 2010 itibarı ile 130bini aşmış olsa da başarılı olamamışlardır. Nitekim 2006'dan sonra ilk kez Afganistan ABD ve NATO askerilerinin kaybı anlamında Irak'ı geride

---

[235] Kenneth, Katzman ve Clayton Thomas, '' Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy'', **Congressıonal Research Service**, N.73, Aralık 2017, s.10-11.

[236] Fiona B., Adamson, Timithy D., Sisk vd, The **Dilemmas of State Buildings,** London and New York**,** Routledge**, 2009, s**.145; 232-236.

bırakmıştır. 2014 itibarı ile NATO çerçevesindeki askerlerinin büyük ölçüde ülkeyi terk etmesi ile güvenlik ve istikrarı sağlama görevi Afgan devleti ve Afgan güvenlik güçlerine bırakılması ile sözkonusu kötüye giden durum daha çok vahimleşmiştir. Afgan devletinin bunca yıl sonra istikrarlı ve yetenekli bir polis gücü oluşturmasında başarısız kalması devletin meşruiyetini daha da zayıflatmıştır. Günümüzde Taliban'ın Afganistan'da Afgan devletinden daha çok sahayı elinde bulunduğu ve etkilediği bilinmektedir. Sonuç itibarı ile yıllar önce ABD ve Afgan devleti dahil birçok çevrelerce savunulan ve başlatılan Taliban ile barış süreci giderek muğlak hal almış ve umutlu gelecek vadinden yoksun bir sürece dönüştüğü iddia edilmektedir[237].

Ayrıca ABD ve batının yardımı ile tanıtılan seçimler gibi demokratik kurumlar ve devletin adaleti sağlama konusunda da attıkları adımlar da Afganistan'da sonuç itibarı ile tam olarak başarısızlığa mahkûm olmuş süreçler olarak bilinmektedir. 2019 Eylülünde gerçekleşen dördüncü cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 30 milyona aşkın nüfusa sahip olan ülkede yalnızca 1.8 milyon kişi katılmıştır. Ocak 2020 itibarı ile 2019 seçim süreci hala sonuçlanmış durumda değildir. Demokrasi anlamında kat edilen mesafeyi değerlendirmek açısından önemli olan seçimler, 2019 seçimi temel alındığında gerçekte Afganistan'da durumun giderek muğlaklaşması ve bir kez daha Afganistan'da etnik tabanlı bölgeselleşme ve parçalanmanın yaygınlaştığına işaret etmektedir. Seçimler Bağımsız Komisyonu tarafından tepkilere neden olmasından ötürü yalnızca bir

[237] Katzman, **op.cit.,** s.24-26.

günlüğüne yayımlanabilen aşağıdaki sonuç haritası -seçmenlerin Tacik ve Peştun kutbuna ayrılmış biçimde- Afganistan'ın iki parçaya bölündüğüne işaret etmektedir[238].

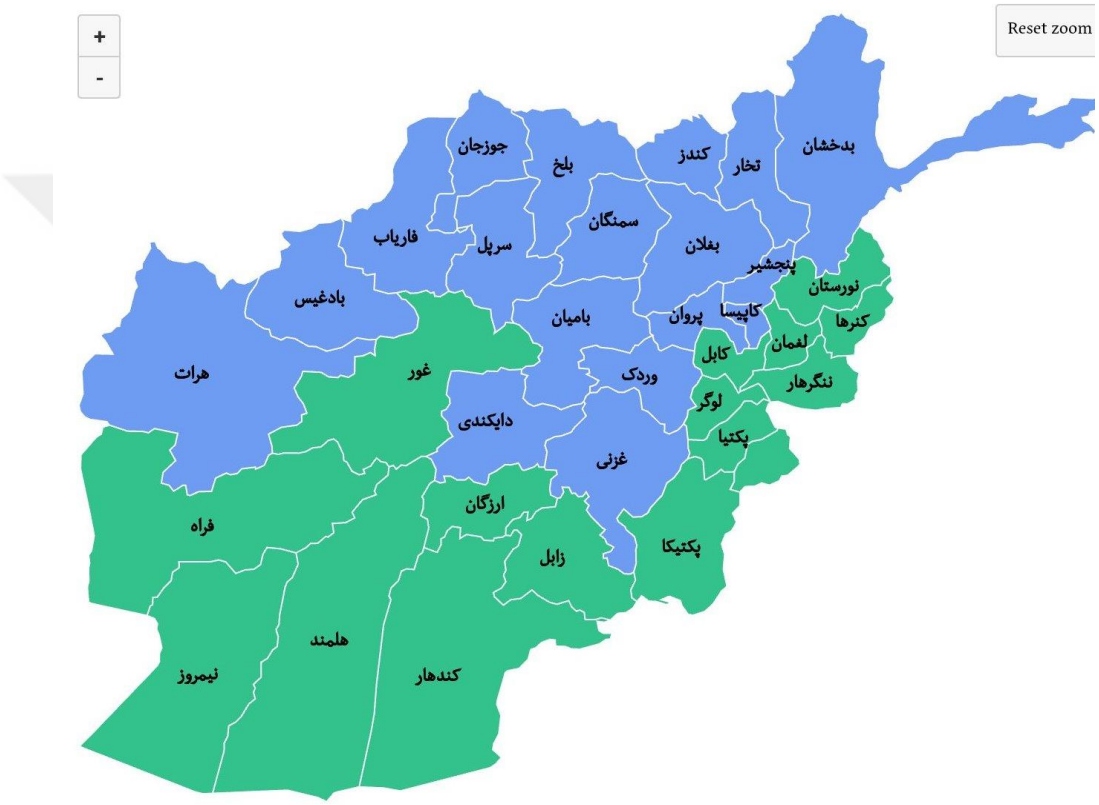

I. Mavi alan- 18 Adayın bulunduğu 2019 Cumhur Başkanlığı seçimlerinde Salt çoğunluğu ile Tacik olan Abdullah Abdullah oy verenler
II. Yeşil Alan: Peştun olan Aşraf Gani'nin oyların salt çoğunluğu kazandığı bölge

Sonuç itibarı ile günümüzde Afganistan'da ABD ve NATO ülkelerin müdahalesi ve milyarlarca dolar yatırımlarına rağmen siyasal ve sosyal istikrardan yoksun biçimde ve BM

[238] Ali Yawari Adili, ''Afghanistan's 2019 Elections (27): The preliminary result, finally, but no end to controversy''**, Afghan Analyst Network**,https://www.afghanistan-analysts.org/afghanistans-2019-elections-27-the-preliminary-result-finally-but-no-end-to-controversy/ (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2019).

raporuna göre ülke nüfusunun üçte biri (on milyon) insani yardıma ihtiyaç duyduğu bir vahim ortam hakimdir. Yıllar boyunca Taliban ile barış süreci adına girişimler gerçekleşmiş olsa da Afganistan'ın hemen hemen her bölgesinde Taliban ile Afgan devleti güçleri savaşmakta ve taraflara ek olarak sivil halka da birçok mağduriyetlere sebep olmaktadır[239]. Afganistan'da günümüzdeki sonuçları doğuran başkaca bir neden ise hemen altta ele alınarak değerlendirilecektir.

B. 2001-2020 ARASINDA TALİBAN- PAKİSTAN İLİŞKİLERİ VE AF-PAK İLİŞKİLERİNE OLAN ETKİSİ

11 Eylülden kısa süre sonra Taliban; ABD ve Kuzey İttifakı karşısında parçalanmış ve büyük kayba uğramıştır. Taliban'ın Afganistan'daki bütün toprakları elden vermesi anlamında en güçsüz duruma düştükleri bu dönemde Taliban sorunu başlarda Afgan devleti ve uluslararası toplum karşısında tehdit niteliğini yitirmiştir. ABD'nin müdahalesi sonucu yaşanan savaşta binlerce Taliban savaşçıları öldürülmüş geride kalanların bir kısmı Afganistan'daki sığınaklarına sığınmış diğer bir kesim ise Pakistan'a kaçmak zorunda kalmışlardır. Pakistan bir taraftan kaçan Taliban savaşçılara sığınma fırsatı tanırken diğer taraftan Teröre Karşı Savaşta ABD'nin yanında durmuş ve bu ülkeye Afganistan Müdahalesini gerçekleştirmek üzere Kara, Hava ve Su sahasını açmıştır. Pakistan buna ek

[239] ''One-third of Afghans need urgent humanitarian aid, millions suffer 'acute food insecurity'''', UN News, https://news.un.org/en/story/2019/11/1051591, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019).

olarak Taliban'ın İslamabad Büyükelçisini diplomatik kurallar ve teamüle karşıt biçimde elleri ve gözleri bağlı biçimde Amerikan askerlerine teslim etmiştir[240].

11 Eylül sonrasında ABD, NATO ve Afgan hükümeti Taliban'ın ortadan kalktığını düşünmüş ve hem güvenlik anlamında hem de oluşturulacak yeni sistemin kurulmasına tehdit oluşturmayacağına inanmaktaydı. Oysa Afganistan müdahalesinden iki yıl geçmeden Taliban bir taraftan Batı ve Afgan devletinin başarısızlığının yarattığı mağduriyeti kullanarak diğer taraftan Pakistan'ın himayesi ile yeniden aktifleşmeye başlamışlardır. Böylece zaten öteden beri Af-Pak ilişkilerini etkileye gelen Peştunistan meselesine ek olarak Pakistan'ın sözkonusu politikası bu iki ülke ilişkilerini derinden etkilemeye devam edecektir. Taliban'ın 2004'ten sonra sergilediği direniş daha çok Pakistan devletinin desteği ile ve bizzat komuta merkezlerinin bu ülkede bulunması ile yürütülmüştür. Nitekim bu Afgan devleti bu tarihlerden itibaren Pakistan'ın Taliban'a güvenli alanlar ve mali ve askeri yardımlarda bulunarak Afganistan'ın iç politikasına müdahale ettiğini çeşitli fırsatlarda beyan etmiş ve huzursuzluğunu bildirmiştir[241].

Taliban rejiminin sonra erdirilmesi Pakistan'ın kabilde kendine bağlı bir rejim kurma fikri anlamında stratejik derinlik oyununu terse çevirmiş bulunmaktaydı. Afganistan'daki yeni gelişmeler Pakistan'ı hem Peştunistan hem de Afganistan'daki yeni rejimin Hindistan ile geliştireceği ilişkiler bağlamında endişelendirmekteydi. Yeni kurulan Afganistan devleti Pakistan'ın yanlısı olmak bir yana bu devletin kuruluşundan beri düşmanı olarak bilinen

---

[240] Amnesty International Report, ''Pakistan Transfers to US Custody Without Human Rights Guarantees'', Mayıs 2002,Index: ASA 33/014, https://www.refworld.org/pdfid/3d16e4a54.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Haziran 2016) s.16-18.

[241] Frédéric, Grare, '' Pakistan Afghanistan Relations In The Post-9/11 Era'', **Carnegie Papers**, n.72, 2006, s.3.

Hindistan ile çok yakın ilişkiler kurmak isteyen bir yapı olmuştu. Nitekim Afganistan'ın yeniden yapılandırılması bağlamında Hindistan yıllık milyar doları aşan rakamlarla bölge ülkeleri arasında en çok yatırım ülke haline gelmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte Pakistan kendi ülkesinde bulunan Peştun milliyetçililerine hitap edecek kadar güçlü bir Afgan devletinin kurulmasını istememekteydi. Söz konusu işbu nedenlerle İslamabad bir taraftan küresel teröre karşı El-Kaide ile savaşırken Taliban'ı terörist olarak kabul etmeye yanaşmamaktaydı. Sonuç olarak 21.yüzyılda da Taliban Pakistan için hem Afganistan'la olan ilişkilerinde kendi konumunu güçlendirmek hem de bölgesel politikalarını eskiden beri dayandıra geldiği temeller üzerine yürütebilmesi konusunda müttefiklik konumlarını devam edebilmiştir[242].

Afgan devletinin yanında NATO ve ABD de Pakistan'ın Taliban'a sunduğu desteğinin farkına vararak değişik ortamlarda rahatsızlığını beyan etmişlerdir. NATO, Afgan ve Amerikan devletleri Pakistan'ın Taliban'a sağladığı güvenli sığınaklar, mali ve siyasi destek ve dolaysıyla Afganistan'da şiddetin artmasına neden olduğunu savunmaktalar. Pakistan devleti ise ABD ile teröre karşı savaşına katıldığında devletin ve yöneticilerin İslami niteliğini eleştiren direnişlerle karşılaştığı anlamda bir ikilemle karşılaşmıştır. Sözkonusu bu dönemde Beluçistan ve Peştunların çoğunluklu biçimde yaşadığı Sube Sarhad[243] bölgelerinde merkezi yönetimin iktidarını sınırlayıcı hareketler baş göstermiştir. Taliban'ın etkinlik alanında yaşayan kabileler merkezin egemenliğine karşı çıkarak Taliban'dan esinlenen şeriat rejimini tanıtmakla İslamabat'ı Tehdit etmişlerdir. ABD'nin baskısı

---

[242] Umbreen, Javaid, '' Analyzing the Dynamics of Pakistan-Afghanistan Relations: Past and Present'', *A* **Research Journal of South Asian Studies,** c.31, n.1, Haziran 2016, s.143.144.

[243] Peştun kabilelerin yaşadığı Hayber Peştunhua eyaleti ve FATA bölgesine Sube Sarhad adı da verilmektedir.

neticesinde Pakistan'daki Muşarraf hükümeti merkezin egemenliğini sağlamak için müzakere ve askeri gücü içeren ikili strateji yürütmüştür. Pakistan devleti 2006 ve 2007 yılında kuzey Veziristan bölgesinde militan gruplar arasında çıkan çatışmalara ve daha sonra Taliban ideolojisini İslamabat'ta yaymayı amaçlayan ve meşhur Kırmızı Cami'de konuşlanmış olan yapılarına müdahale etmiş olsa da çok geçmeden Taliban ile anlaşmışlardır[244]. Bu tarihten sonra Pakistan'ın politikası Taliban faaliyetlerinin Afganistan'a doğru yöneltildiği sürece kendisinin bu konuda bir sorun çıkaramayacağı ve hatta hareket serbestisi için zemin sağlayacağı yönünde olmuştur. Nitekim Pakistan kendi ülkesini doğrudan tehdit etmediği sürece Taliban'a olan desteğini ve himayesini hiçbir zaman durdurmamıştır[245].

Taliban'ın Afganistan'da bir kez daha etkin konuma gelebilmesi ve güvenliği etkilemesine ek olarak ekonomik ve sosyal kalkınmaya da engel teşkil etmesi yalnızca Pakistan'a atfedilemez. Önceki alt bölümde uluslararası toplum ve Afgan devletinin başarısızlıkları ve bunun Taliban'ın bir kez daha Afganistan'da etkin olabilmesi doğrultusunda ilintili olması detaylıca ele alınmıştır. Ancak bununla birlikte Pakistan'ın Taliban'a karşı izledi politikanın da azımsanmayacak seviyede olduğu savunulmaktadır. Taliban'ın Pakistan tarafından 21.yüzyılda v günümüze kadar desteklendiği ve himaye edildiğini daha iyi görebilmek için bu oluşumun komuta merkezlerinin Pakistan'ın değişik şehirlerinde bulunmaları ve buralardan faaliyet göstermeleri örneği açıklayıcı olacaktır.

---

[244] Faisal, Devji, ''Red Mosque'', **Public Culture**, c.20, no.1, 2008, s.19-20.

[245] ''Resetting Pakistan's Relations with Afghanistan''**, Crisis Group Asia Report,** N.262, Ekim 2014, s.6-7.

Günümüzde Taliban'ın üst düzey yöneticileri ve çeşitli yönetim kurumları ile Pakistan ülkesinde bulundukları ve bu ülkeden Afganistan işlerini yürüttükleri bilinmektedir. Taliban'ın en geniş ve en yüksek yönetim yapısı olan Rehberi Şura Pakistan'ın Beluçistan merkezi Kuetta (Quetta) şehrinde bulunmaktadır. Taliban'ın baş yöneticisi olan Emir-ul- Müminin yardımcıları, Bakanlık seviyesine benzer konumu olan çeşitli komite başkanları, ulema ve diğer danışmanların üyesi olduğu bu şuraya kısaca Kuetta Şurası adı verilmektedir. Taliban'ın Emirinin son ve mutlak karar verici konumda olması ile birlikte, Kuetta şuası Emire Afganistan'da valilerin atanması, önemli konularda kararnamelerin çıkartılması, eğitim ve sağlık hizmetleri dahil birçok alanda danışmanlık görevini yerine getirmektedir. Afganistan'da Taliban etkisi altında bulunan bölgelerdeki hukuki ve cezai mahkemelerin temiz mercii yine Kuetta'da bulunan ilgili komite ve Rehberi Şura konseyidir. Taliban'ın günümüzde Afganistan'da Afgan devletine paralel devlet ve yönetim sistemi kurdukları iddia edilmektedir. Sağlık, Eğitim, Güvenlik ve Sivil Kayıplar konularını içeren birçok alandaki düzenlemeler Taliban'ın Kuetta Şurası gözetimi ve direktifi altında yapılmaktadır. Ayrıca, Doğu Afganistan'da Taliban kontrolü altında bulunan bölgelerde güvenlik, sağlık ve eğitim gibi alanların düzenlemesinden sorumlu olan başka Şura ise Peşaver şehrinde bulunan Peşaver Şurasıdır[246]. Bununla birlikte Taliban'ın Hakkani Şebekesi[247] gibi bölgesel komutanlıkları düzenleyen Miran Şah Şurası gibi diğer

[246] Ashley Jackson ve Rahmatullah Amiri, ''Insurgent Bureaucracy: How the Taliban Makes Policy'', **USIP-Peacework**, n.153, Ekim 2019, s.11-12.

[247] Hakkani Şebekesi, askeri anlamda Taliban'ın en güçlü grubu olup daha çok Güney Doğu Afganistan'da faaliyet göstermektedir.

orta düzey kurumları da Pakistan ülkesinde bulunmakta ve ilgili düzenlemeler buralardan yapılmaktadır[248].

11 Eylül sonrasında Taliban ve Al-Kaide liderlilerinin Af-Pak sınırlarında veya Pakistan'da yerleştikleri düşünülmekteydi. Nitekim Pakistan'ın Taliban ve Al-Kaide savaşçılarına ve yöneticilerine güvenli ve eylem serbestisini mümkün kılan yaşam alanları sağladığı çeşitli olaylarla ispatlanmıştır. 2012'de ABD Osama Bin Laden'i Pakistan'ın başkentine çok yakın ve Pakistan Ordusunun önemli karargâhlarının yakınındaki bir evde olduğu tespit etmiş ve öldürmüştür. Ayrıca Taliban'ın meşhur Emiri Molla Ömer'in öldüğünü kabul ettiği 2015'te ise Ömer'in yıllar boyunca Pakistan'da bulduğu ve ömrünün son yıllarını ise İslamabad'daki hastanelerde geçirdiği açıklığa kavuşmuştur. Molla Ömer'den sonra Taliban tarafında seçilen yeni Emir-ül-Müminin Molla Ahtar Mansur yine Pakistan topraklarında ABD'nin insansız hava aracı saldırısı neticesinde öldürülmüştür. Taliban'ın günümüzdeki emiri olan Molla Hibbetullah'ın da şuan Pakistan'da olduğu düşünülmektedir[249]. Hibbetullah'ın yardımcısı olan ve on yıllar boyunca Taliban'ın yöneticilerinden olan Molla Birader de Katar'a ABD ile barış görüşmelerini yürütmek üzere Pakistan'dan gitmiş ve daha sonrasında ise diğer üst düzey liderlerle danışmalarda bulunmak üzere defalarca Katar-Pakistan arasında seferler yapmıştır.

Bugün Taliban bir taraftan Katar'da bir siyasi ofis kurmuş ve burada bir yılı aşkın biçimde ABD ile barış süreci adı altında müzakerelere devam etmektedir. Ancak, bu barış görüşmeleri raporlarından da anlaşılacağı gibi Taliban her konuda Kuetta Şurası ile

---

[248] Antonio, Giustozzi, '' Afghanistan: Taliban's organization and structure'', **LandInfoReport**, 2017, s.6.

[249] Lauren McNally ve Marvin G. Weinbaum, '' A Resilient Al-Qaeda in Afghanistan and Pakistan''**, Middle East Institute Policy Focus Series**, n.18, Ağustor 2016, s.1;8.

danışmalarda bulunuyor ve yalnızca oradan aldıkları buyruklar ışığında ilerleyebilmektedir[250]. Böylece bir taraftan Rehberi Şuranın ve diğer taraftan üst düzey Taliban yöneticileri ve ailelerinin de Pakistan'da yaşıyor olmaları Pakistan'ın öteden beri Taliban ile olan ilişkisine ek olarak üzerine oldukça etkin nüfuz sahibi olduğu apaçık bilinmektedir. Bununla birlikte Afganistan'daki muhtemel barışın sağlanması ve dolaysıyla istikrar ve güvenliğin temininin yine büyük ölçüde Pakistan'ın tutumu ve izleyeceği politikalara bağlı olduğunu savunmak yanlış çıkarım olmayacaktır.

Sonuç olarak geçen 19 yıl boyunca Afganistan'ın başkent dahil değişik bölgelerde gerçekleşen büyük çaplı terör saldırılarının ardında Pakistan'da konuşlanmış olan bazı grupların olduğuna inanan Afganistan yönetimi ile Pakistan yönetimi arasındaki ilişkiler olumlu ve sağlıklı olamamıştır. Bu iki ülke arasında ilişkileri onarma amacı ile Türkiye'nin de arabulucu olarak başlattığı İstanbul Süreci[251] veya *Türkiye-Afganistan-Pakistan zirveleri* gibi adımlar atılmış olsa da bu iki ülkenin birbirine olan güveni konusunda yeterli olamamıştır. Afganistan'ın Pakistan algısı Taliban liderlerinin Pakistan'da yerleşik olması nedeniyle sözkonusu bu ülke (Pakistan) *terörizmin yuvası* bicinde iken, Pakistan'daki Afganistan algısı ise bölgedeki istikrarsızlığın merkezi şeklinde özetlenmektedir[252].

---

[250] ''Taliban in Pakistan to consult ceasefire with leadership'', Afghanistan Times, http://www.afghanistantimes.af/taliban-in-pakistan-to-consult-ceasefire-with-leadership/, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019).

[251] İstanbul Süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Marissa, Quie, '' The Istanbul Process: prospects for regional connectivity in the heart of Asia'', **Asia Europe Journal**, c.12, 2014, s.285-300.

[252] Javaid, **op.cit.,** s.146.

SONUÇ

Afganistan- Pakistan ülkeleri arasındaki yarım asrı aşkın süren sorunları bazı diğer Uluslararası sorunlar gibi nitelikleri bakımından çözülemez veya en azından kolayca çözülemez meselelerdir. Sözkonusu bu sorunların çoğu ise 20.yüzyılda ve özellikle dekolonizasyon döneminde devletlerarasında ortaya çıkan sorunlardır. Günümüze kadar Çözülemeyen sorunlardan biri de Afganistan ve Pakistan devletleri arasında on yıllar boyunca süregelen ve "Peştunistan Meselesi" olarak adlandırdığımız sınır/toprak sorundur. Pakistan ve Afganistan arasında coğrafya, dil, din ve etnik bakımından oldukça yakın bağlar bulunmasına rağmen bu iki ülke Pakistan'ın kuruluşundan bu yana birbirine karşı zıt politikalar izlemişlerdir. Bu iki devletin karşıt politikaları birçok mesele ile ilintili olmakla beraber en çok Peştunistan ve Taliban hareketi bağlamında değerlendirilebilecek bir konudur. Peştunistan hayalini canlı tutma ve Peştun milliyetçiliği konusu Afganistan için iç ve dış politika malzemesini teşkil ediyorken; Pakistan Taliban hareketi ile olan ilişkilerine olukça önem veriyor ve Afganistan üzerindeki etkinliğini artırmak ve rakibi olan Hindistan'ın etkisini azaltmak için kullanabilecek en önemli araç olarak görmektedir.

1947'de Pakistan kurulduğunda Birleşmiş Milletlere (BM) üyeliği için Afganistan ret oyu kullanan tek ülke olmuştur. Afganistan bu tutumunu Pakistan'la arasında sınırın değiştirilmesi gereği fikri ve Pakistan'da yaşayan Peştunların statü sorununa dayandırmaktaydı. Afgan hükümetleri öteden beri merkezileşme fikrine uygun biçimde iç politikada halktan destek sağlamak ve konumlarını sağlamlaştırmak için her fırsatta Pakistan'ı bir öteki olarak göstermiş ve günümüzde de geçerli olan "Afganistan'daki

sorunların ana müsebbibinin Pakistan'ın politikaları olduğu" biçimindeki iddialarını öne sürmektedir.

Son yıllarda Afganistan Pakistan'ı Taliban'ın kurucusu ve halen hamisi olduğunu söyleyerek Afganistan'daki istikrarsızlığa neden olmakla suçlamaktadır. Pakistan'ın Taliban'a güvenlikli alanlar ve hareket serbestisi olanağına ilaveten askeri, ekonomik ve siyasi destek sağladığı da bilinmektedir. Pakistan ise Afganistan'daki savaşın bölgede en çok kendisini etkilediğini ve Afgan devletinin yetersizliği Taliban sorununun kendi ülkesine sirayet etmesine sebep olduğunu ileri sürmektedir. 2001 sonrasında ABD'nin Afganistan müdahalesi ardından Afgan devleti ve NATO ülkeleri güvenliğin yanından ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamak istese de sonuç itibarı ile sözkonusu bu hedeflerine ulaşamamışlardır. Ayrıca Pakistan Hindistan'ın kendisini zayıf düşürmek için Afganistan'da etkin bir yer edinmeye çalıştığını ve Kabil'in İslamabat'a karşı politikalarını etkileme ve yönlendirme niyetinde olduğunu iddia etmektedir.

Afganistan'da güvenlik ve istikrarı sağlanmasının önündeki en önemli ve en büyük engelin Taliban hareketi olduğu herkesçe dillendirilen bir olgudur. Ancak bir süredir Taliban sorununun aslında sadece Afganistan'la sınırlı olmadığı ve bu nedenden dolayı çözüm yollarının Afganistan sınırları dışında da aranması gereği haklı olarak savunulmaktadır. Bu noktada Pakistan Taliban hareketinden -özellikle son yıllarda- kendisi de olumsuz biçimde etkilenmesine rağmen geçmişten bu yana Taliban'ın destekçisi görünümüyle önemli bir yere sahiptir. Afgan devleti Pakistan'ın kendi stratejik çıkarlarının komşu ülkelerdeki istikrarsızlıkta gördüğünü ve bu sebepten dolayı Taliban'ı desteklediğini ve böylece düşmanca politikalar güttüğünü ileri sürmektedir. Taliban bir grup veya bir

örgüt olmaktan ziyade bölgedeki şartlar ve tarihi sürecin meydana getirdiği bir siyasi harekettir. Bu tezin üç ana varsayımından biri Taliban'ın bölge tarihi ve şartlarının ürünü olarak ortaya çıkan bir siyasi hareket olması savıdır. Tarihsel Bağlam ve üçüncü bölümde izah edilmeye çalışıldığı gibi Taliban aslında Sovyet İşgalinden önce ama daha çok bu işgal sırasında oluşan direnişçi Mücahidin grubunun ikinci neslini teşkil ettiği savunulmuştur.

Tezin ikinci varsayımı olan Peştunistan Meselesinin Pakistan ve Afganistan devletleri arasında on yıllar boyunca bir güvensizliğe neden olduğu ve bunun sonucu olarak bu iki devletin birbirine karşı zararlı politikalar gütmelerine sebep teşkil etmesi detaylı biçimde tezin ikinci bölümünde ele alınmıştır. Bu savı temellendirmeye çalışırken bir taraftan bu iki ülkenin birbirine karşı uyguladığı zararlı politikalarının kendisini de olumsuz biçimde etkilediği izah edilmiş; diğer yandan bu ülkelerin tutumlarının değiştirilmesinin tek yolunun yine buna sebep veren Peştunistan Meselesine yaklaşım değişikliğine bağlı olduğu savunulmuştur.

Sonuç olarak çalışmanın bu noktasında Afganistan ve Pakistan'ın modern ulus devletler olarak Afganistan'ın Peştunistan politikası ve Pakistan'ın Taliban politikası gibi benimsedikleri stratejilerle kendi gücünü diğerinin güçsüzlüğünde gören salt "realist" bir bakışla hareket ettikleri sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. İkinci Dünya Savaşından günümüze dek bu devletlerin karşılıklı olarak realist politikalar gütmesinin sebepleri tez boyunca açıklık getirmeye çalıştığım Peştunistan Melesi ile Taliban konusunda aranmıştır.

GENİŞLETİLMİŞ KAYNAKÇA

I) Kitaplar

- Adamson, Fiona B., Timithy D., Sisk vd, The **Dilemmas of State Buildings,** London and New York**,** Routledge**,** 2009**.**
- Ahmed, Rashid, **Decent Into Chaos: The US and the Failure of Nation Building in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia,** New York, Viking, 2008.
- Andeshmand, Mohmmad İkram, **Durand Tartışması ve Siyasal Rasyonalite (منازعه دیورند و عقلانیت سیاسی),** Kabil, Sayid Yayınları, Bahar 2013.
- Barfield, Thomas, **Afghanistan: A Cultural and Political History**, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2010.
- Ewans, Martin, **Conflict in Afghanistan-Studies in asymmetric warfare**, Londra ve New York, Routledge, 2005.
- Gall, Carlotta, **The Wrong Enemy: America in Afghanistan, 2001-2014,** New York, Houghton Mifflin Harcourt, 2014.
- Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Günay Göksu Özdoğan, Büşra Ersanlı, 2. B., İstanbul, Hil Yayınları, 2008.
- Haqqani, Husain, **Magnificent Delusions: Pakistan, the United States, and an Epic History of Misunderstanding,** New York, Public Affairs, 2013.
- Haqqani, Husain, **Pakistan: Between Mosque and Military, Washington**, Carnegie Endowment, 2005.
- Jansson, Erland, **India, Pakistan or Pakhtunistan? The National Movements in the North-West Frontier Province, 1937-47 (هند, پاکستان که پښتونستان؟ په شمال لوېدیځ ایالت کې ملتپال غورځنګ ۱۹۳۷-۱۹۴۷),** çev. Abdulkerim Rahim, Kabil, Khatiz Organization for Rehabilitation, 2011.
- Kakar, M. Hassan, **Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982**. Berkeley: University of California Press, 1995.
- Kakar, M. Hassan, **Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982,** Berkeley: University of California Press, 1995.

- Malik, Iftikhar H, **The History of Pakistan,** Westport-CT, Greenwood Press, 2008.
- Marsden, Peter, **The Taliban: War and Religion in Afghanistan,** New York, Zed Books, Şubat 2002.
- McCauley, Martin, **Afghanistan and The Central Asia- A modern History**, London, Pearson Education Press, 2002.
- Misdaq, Nabi, **Afghanistan: Political Frailty and External Interference**, London and New York, Routledge, 2006.
- Mohammad Fayyaz, Ishaq, **Peştunistan- Afganistan ve Pakistan'ın Siyasal Sorunu (پشتونستان- چالش سیاسی افغانستان و پاکستان),** Kum-İran, Masumin Yayınları, 1999.
- Rasanayagam, Angelo, **Afghanistan- A Modern History**, London-New York, I.B. Tauris, 2002.
- Rashid, Ahmed, **Taliban: Islam, Oil and The New Great Game in Central Asia,** New Yok, I.B.Tauris, 2002.
- Rashid, Ahmed, **Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia**, London, I. B. Tauris & Co., Ltd, 2000.
- Riedel, Bruce, **What We Won: America's Secret War in Afghanistan 1979-89**, Washington D.C., Brookings Institution Press, 2014.
- Robert D., Crews ve Tarzi, Amin, **The Taliban and the Crisis of Afghanistan,** Cambridge, Harvard University Press, 2009.
- Runion, Meredith L., **The History of Afghanistan**, London, Greenwood Press, 2007.
- Saikal, Amin, **Afghanistan: A History of Struggle and Survival,** London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2004.
- Shahzad, Syed Aleem, **Inside Al-Qaeda and the Taliban Beyond Bin Laden and 9/11**, London, PlutoPress, 2011.
- Sistani, Mohammad Azam, "Peştunistan ve Durand Hattının Kronik Yarası (پشتونستان و زخم ناسور دیورند- پایان خط نزدیک میشود، میخ آخر بر تابوت دیورند)", **Durand- Hattın Sonu Yaklaşıyor, Durand Tabutuna Son Çivi (خط دیورند),** Aziz, Arianfar (der.), Kabil, Maiwand, 2011.

- Sistani, Mohammad Azam, "Peştunistan ve Durand Hattının Kronik Yarası (پشتونستان و زخم ناسور دیورند- پایان خط نزدیک میشود، میخ آخر بر تابوت دیورند)", **Durand- Hattın Sonu Yaklaşıyor, Durand Tabutuna Son Çivi (خط دیورند),** Aziz, Arianfar (der.), Kabil, Maiwand, 2011.

- Talbot, Ian, **Pakistan- A Modern History**, London, Hurst & Company, 1998.
- Tanin, Zahir, **Afghanistan in 20th Century (1900-1996)**, Tahran, İrfan yayınları, 2005.

— Wynbrandt, James, **A Brief History of Pakistan,** New York, Infobase, 2009.

— Ziring, Lawrence, Ziring, **Pakistan At The Crosscurrent Of History**, Londra, Oneworld Publication, 2003.

II) Makaleler

— ''Resetting Pakistan's Relations with Afghanistan''**, Crisis Group Asia Report,** N.262, Ekim 2014.

— "Background Paper Afghanistan: Political Parties and Insurgent Groups 1978-2001", **Australian Government-Migration Review Tribunal,** Mart 2013.

— Aguiler, Franciso, ''An Introduction to Pakistan's Military'', **Belfer Center for Science and International Affairs-Harvard Kennedy School,** Cambridge, 2011.

— Bowman, Steve, ''War in Afghanistan: Strategy, Military Operations, and Issues for Congress'', Washington, **CRSReport,** n.R40156, 2010.

— Burdman, Mary, "Creation of the Indian Union: How a New Nation Was Formed", **EIR Strategic Studies,** C.27, No.5, Şubat 2000.

— Burget, Fazıl Ahmed, ''Durand Hattı: Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı'', **OrtadoğuAnaliz,** c.5, no.56, 2013, s.60-67.

— Byrd William A., , ''Understanding Afghanistan's 2014 Presidential Election:The Limits to Democracy in a Limited Access Order'', Washington, **USIP Special Report 370,** 2015.

— Charnysh, Volha Charnysh, "Pakistan's Nuclear Program", **NAPF Intern**, Eylül 2009.

— Conference Report, ''The Durant Line: History, Consequences, and Future'', **The American Institute of Afghanistan Studies**, Istanbul, 2007.

— Çetin, Hakan Cem, ''War on terrorism: What went wrong in Afghanistan?'', **International Journal of Human Sciences**, c.10, n.2, 2013, s.532-543.

— Devji, Faisal,''Red Mosque'', **Public Culture**, c.20, no.1, 2008, s.19-26.

— Epstein, Susan B. Epstein ve K. Alan Kronstadt, "Pakistan: U.S. Foreign Assistance", **CRS Report for Congress**, Ekim 2012.

— Erman, Kubilayhan, ''Jeopolitik Teoriler ve Afganistan'' **Gazi Üniversitesi- Sosyal Bilimler Dergisi**, c.4, no.11, 2017, s.394-420.

— Gartenstein, Daveed-Ross ve Tara, Vassefi, " The Forgotten History of Afghanistan-Pakistan Relations", **Yale Journal of International Affairs,** C. 7, No. 1, Mart 2012.

— Gibb, Arthur, '' Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan: A Case Study of Military-Led Development'', **Res Militaris**, c.6, n.2, Été-Automne 2016, s.1-26.

— Giustozzi, Antonio, '' Afghanistan: Taliban's organization and structure'', **LandInfoReport**, 2017.

— Grare, Frédéric, '' Pakistan Afghanistan Relations In The Post-9/11 Era'', **Carnegie Papers**, n.72, 2006.

— Grare, Frederic, "Balochistan-The State Versus the Nation", **The Carnegie Papers**, Nisan 2013.

— Gull, Ayyaz, ''Development of Underdevelopment: The Case of East Pakistan 1947-1969'', **JPUHS**, c.28, n.1, 2015,

— Gundu, Raja Karthikeya, and Teresita C. Schaffer, ''India and Pakistan in Afghanistan: Hostile Sports'', **CSIS-South Asia Monitor,** no.117, 2008.

— Hafeez-ur-Rahman, Khan, ''Pakistan's Relations with the U.S.S.R'', **Pakistan Horizon**, c.14, n.1, 1961, s.50-54.

— Haqqani, Husain, ''What Pakistan Knew about the Bin Laden Raid'', **foreign policy**, 13 Mayıs 2015.

— Hassan, Muhammad, "Causes of Military Intervention in Pakistan: A Revisionist Discourse", **Pakistan Vision**, c.12, n.2, 2011.

— Izuyama, Marie ve Shinichi Ogawa, "The Nuclear Policy of India and Pakistan", **NIDS Security Reports**, No. 4, Mart 2003.

— Jackson, Ashley ve Rahmatullah Amiri, ''Insurgent Bureaucracy: How the Taliban Makes Policy'', **USIP-Peacework**, n.153, Ekim 2019.

— Javaid,Umbreen, '' Analyzing the Dynamics of Pakistan-Afghanistan Relations: Past and Present'', *A* **Research Journal of South Asian Studies,** c.31, n.1, Haziran 2016, s.137.147.

— Johnson, Chris, William Maley vd, ''Afghanistan's political and constitutional development'', **UK Department for International Development Report**, Ocak 2003,

- Karadere, Mervenur Lüleci, ''Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkmaz'', **İnsamer-Analiz06**, 2015.
- Katzman, Kenneth, ve Clayton Thomas, '' Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy'', **Congressıonal Research Service**, N.73, Aralık 2017.
- Keling, Mohamad Faisol, '' Taliban: How it Emerged and why U.S and Pakistan Failed?'', **The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences**, c. 5, N. 5, 2010, s.163-178.
- Khan, Aslam, "Civil military relations: The Role of Military in the Politics of Pakistan**", Lund University,** 2012**.**
- Khan, Feisal, ''Why Borrow Trouble for Yourself and Lend It to Neighbors? Understanding the Historical Roots of Pakistan's Afghan Policy''**, Asian Affairs: An American Review**, C. 37, 2010: s.171–189.
- Khan, Shamsul Islam, "The military and the praetorian regimes in Pakistan politics: political usurpers or protectors of an incipient democracy?", **Malaysia University Journal**, C.5, 2009.
- Liwal, A. Ghafoor, "Areas between Afghanistan and Pakistan and the Present Turmoil", **Eurasia Border Review**, C. 1, No. 1, Bahar 2010.
- McNally, Lauren ve Marvin G. Weinbaum, '' A Resilient Al-Qaeda in Afghanistan and Pakistan''**, Middle East Institute Policy Focus Series**, n.18, Ağustor 2016.
- Mcnerney Michael J. ''Stabilization and Reconstruction in Afghanistan: Are PRTs a Model or a Muddle?'', **Paremeters**, 2005, s.32-47.
- Naseem, Ahmed, "Pakistan Taliban Policy 1994-1999", **The Dialogue- Qurtuba University of Science & Information Technology**, C. 7, No. 1, 2012.
- Nasreen, Akhtar, ''Pakistan, Afghanistan and the Taliban'', **International Journal on World Peace**, c.25, no.4,2008, s.49-73.
- Nayak, Mayadhar, "Saluting August 15,1947", **Orissa Review**, Ağustos 2010.
- Owen, Hugh F.,"Negotiating the Lucknow Pact", **The Journal of Asian Studies**, C. 31, No.3, Mayıs 1972.
- Peters, Gretchen, ''How Opium Profits the Taliban'', Washington, **USIP**, peace work no.62, 2009.
- Quie, Marissa, '' The Istanbul Process: prospects for regional connectivity in the heart of Asia'', **Asia Europe Journal**, c.12, 2014, s.285-300.

— Roy, Olivier, " Rivalries and Power Plays in Afghanistan: The Taliban, the Shari'a and the Pipeline", **Middle East Report- Middle East Research and Information Project (MERIP**), No.202, Kış 1996.

— Saikal, Amin, '' Afghanistan and Pakistan: The Questionof Pashtun Nationalism?'', **Journal of Muslim Minority Affairs,** c.30, n.1, s.5-17.

— Saikal, Amin, "Afghanistan and Pakistan: The Question of Pashtun Nationalism?", **Journal of Muslim Minority Affairs**, C. 30, No. 1, Mart 2010.

— Schofield, Julian, ''Diversionary wars: Pashtun unrest and the sources of the Pakistan-Afghan confrontation'', **Canadian Foreign Policy Journal**, c.17, n.1, 2001, s.38-49.

— Semple, Michael, ''The Revival of the Afghan Taliban 2001-2011'', **Orient II**, 2012. s.58-68.

— Shaikh, Farzana, "Pakistan's nuclear bomb: beyond the non-proliferation regime", **International Affairs**, Cilt 78, 2002, s.30.

— Sial Safdar, ''Pakistan's Role and Strategic Priorities in Afghanistan Since 1980'', **NOREF**, Haziran 2013.

— Stewart, Rory, ''What Went Wrong- Afghanistan: An After Action Report'', **Foreign Policy**, Nisan 2013.

— Vaid, Manish ve Tridivesh Singh, Maini, "Indo-Pak Water Disputes: Time for Fresh Approaches", **Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding**, C.4, No.2, Kış 2012.

III) İnternet Kaynakları

— 'One-third of Afghans need urgent humanitarian aid, millions suffer 'acute food insecurity'', UN News, https://news.un.org/en/story/2019/11/1051591, (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2019).

— 'Taliban in Pakistan to consult ceasefire with leadership'', Afghanistan Times, http://www.afghanistantimes.af/taliban-in-pakistan-to-consult-ceasefire-with-leadership/, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019).

— "Remains of Afghan leader buried", BBC, 17 Mart 2009, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7947659.stm, (Erişim Tarihi : 02.06.2014).

- "Remains of Afghan leader buried", BBC, 17 Mart 2009, **http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7947659.stm,** (Erişim Tariihi: 02.06.2014).

- "Russian Arms Cargo Plane Hijacked by Islamic Militants", **The Moscow Times- http://www.themoscowtimes.com/news/article/russian-arms-cargo-plane-hijacked-by-islamic-militants/336165.html,** (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

- "Study On Cross Border Population Movements Between Afghanistan and Pakistan", Haziran 2009, **http://www.unhcr.org/4ad448670.pdf,** (Erişim Tarihi: 15.07.2014).

- "Taliban attacks Pakistan tribal elders killing 7 after locals turn against militants", http://www.dailymail.co.uk/news/article-1087054/Taliban-attacks-Pakistan-tribal-elders-killing-7-locals-turn-militants.html#ixzz39i2qAzKX, (Erişim Tarihi: 05.08.2014).
- "US embassy cables: Musharraf says Taliban problem 'lies in Afghanistan", The Guardian- http://www.theguardian.com/world/2010/nov/30/pervez-musharraf-taliban, (Erişim Tarihi: 12.08.2014).
- Adili, Ali Yawari ''Afghanistan's 2019 Elections (27): The preliminary result, finally, but no end to controversy''**, Afghan Analyst Network**,https://www.afghanistan-analysts.org/afghanistans-2019-elections-27-the-preliminary-result-finally-but-no-end-to-controversy/ (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2019).

- **Afganistan ve Britanya Hindistan'ı arasında yapıla Barış antlaşması, 8 Ağustos 1919**, http://www.sdstate.edu/projectsouthasia/loader.cfm?csModule=security/getfile&PageID=874465, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2012)

- Alia, Chughtai, ''Afghanistan: Who Controls What'', Aljazeera, https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2016/08/afghanistan-controls-160823083528213.html, (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2019).

- Amnesty International Report, ''Pakistan Transfers to US Custody without Human Rights Guarantees'', Mayıs 2002, Index: ASA 33/014, https://www.refworld.org/pdfid/3d16e4a54.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Haziran 2016).

- Chalmers, John, ''Analysis: With us or against us? A decade on Pakistan wavering'', https://www.reuters.com/article/us-sept11-pakistan-usa-idUSTRE7890HS20110910, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2014).

- Ghanizada, “Tribal elders among 8 killed in Taliban attack in Faryab”, http://www.khaama.com/tribal-elders-among-8-killed-in-taliban-attack-in-faryab, (Erişim Tarihi: 05.08.2014).
- http://worldpopulationreview.com/country-locations/where-is-pakistan, (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2017)
- https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/5888.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2015).
- İnsan Hakları İzleme Komitesi Raporu, ‘’Afghanistan: The Massacre In Mazar-i Sharif’’, Kasım 1998, C. 10, N. 7, https://www.hrw.org/reports/pdfs/a/afghan/afrepor0.pdf, (Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019).
- Kenedy hükümetinin Hindistan ile olan yakınlığı , https://timesofindia.indiatimes.com/world/us/India-and-the-Kennedy-years-How-Washington-and-New-Delhi-came-close-to-a-clinch/articleshow/26274259.cms, (Erişim Tarihi: Mayis 2016)
- Line of Control Haritası, http://www.un.org/depts/Cartographic/map/profile/kashmir.pdf,(Erişim Tarihi: 6 Eylül 2014).
- Nii, Kathy, “Songs of Freedom: A Story of Bengali Cultural Resistance”, **University of Hawaii at Manoa, http://hdl.handle.net/10125/29638**, (Erişim Tarihi: 1 Eylül 2014).
- Pakistan ve Yemen’in BM’ye üye olarak kabul edilişi: Birinci komite raporu (A/399 nolu dosya), http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/PV.92&Lang=E (Erişim Tarihi: 12.05.2014).
- Peştunistan Haritası, : http://www.tlaxcala-int.org/article.asp?reference=11849, (Erişim Tarihi: 13.04.14).
- Piccillo, Gabriel M., ‘’Prolonged Patience: Elections in Afghanistan’’, thediplomat, https://thediplomat.com/2019/11/prolonged-patience-elections-in-afghanistan/ (Erişim Tarihi: Kasım 28 2019).
- Report of the Secretary-General UN: The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security, December 2019, https://unama.unmissions.org/secretary-general-reports, (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2019).

— Siddiqi, Shibil, ''Afghanistan-Pakistan Relations: History and Geopolitics in a Regional and International Context'', **Final Report-Walter and Duncan Gordon Foundation,** http://www.gordonfn.org/resfiles/siddiqi_afghan-pak%20fina2.pdf, (Erişim Tarihi: Haziran 2017).

— Tomsen, Peter, Frontline ile raportaj, **Frontline- http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/taliban/interviews/tomsen.html,** (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

— Wood, Graeme, "Escape from Kandahar", **The Atlantic- http://www.theatlantic.com/daily-dish/archive/2010/02/escape-from-kandahar/189896/,** (Erişim Tarihi: 12.08.2014).

IV) Diğer

— Ahmed, Samina, **THE MILITARY AND FOREIGN POLICY IN PAKISTAN: WITH SPECIAL REFERENCE TO PAKISTAN-SOVIET RELATIONS 1947-1971,** Doktora Tezi, Australian National University, Canberra, 1998.

— Mahmood, Tariq, **The Durand Line: South Asia's Next Trouble Spot**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Monterey-California, Haziran 2005.

— Shaheed, Syed Hussain, **PAKISTAN FOREIGN POLICY FORMULATION, 1947-65: An analysis of institutional interaction between American policy making bodies and the Pakistan Army,** Doktora Tezi, University of Edinburgh, 2009.

.

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı ardından sömürgeciliğin hızla ortadan kalktığı sırada o dönem önemli sömürgeci konumda olan Büyük Britanya Hint Yarımadasından feragat etmiştir. Britanya'nın bu adımı uluslararası alanda da farklı açılardan önem arz ederken bırakılan topraklarda Pakistan ve Hindistan'ın iki ayrı devlet olarak kurulması ile Güney Asya için düzenin değişmesi anlamına gelmekteydi. Nitekim 1947'de Pakistan'ın kurulması ile Afganistan ülkesinin doğusunda eskisinden daha güçsüz bir komşu ülke ile karşı karşıya kalmış ve oluşan güç boşluğundan yararlanarak bu yeni devletin Peştun bölgeleri üzerine hak iddia etmeye başlamıştır. Mevcut sınırın değiştirilmesi fikri anlamına gelen ve Peştunistan Sorunu olarak bilinen bu konu Af-Pak ilişkilerini en az 1970lerin sonuna kadar gölgesinde bırakmıştır. 1970'ların sonuna doğru ise Sovyetler Birliğinin Afganistan İşgali ile bu sefer Pakistan'ın Afganistan iç işlerine müdahale etmesini sağlayacak cihat süreci ve Mücahidin grubu ortaya çıkmıştır. Bu Tarihten sonra Pakistan Afganistan'da kendisine yakın ve hatta bağlı bir hükümetin başa gelmesini kendi dış politika önceliği haline getirmiştir. Pakistan sözkonusu bu hedefinin gerçekleşmesi için ilk önce Mücahidin gruplarından kendisine en yakınını başat konuma getirmek istese de bu mümkün olmamış, ancak Taliban'ın 1994 yılından itibaren çıkışı ve kısa dönemde Afganistan topraklarının çoğunu istila etmesi ile ilk kez hedefine bu kadar yaklaşmış olmaktaydı. 2001 sonrasında Afganistan'da rejim ve yönetim değişikliği yaşanmış olsa da Pakistan Taliban destekçisi ve hamilik konumundan vaz geçmemiş ve böylece Af-Pak ilişkileri hasmane bir şekilde günümüze kadar bu minvalde devam etmiştir.

***Anahtar Kelimeler**:* Peştunistan, Durand Antlaşması, Taliban, Mücahidin, Afganistan-Pakistan İlişkileri

ABSTRACT

After the World War II and in the era of rapid decolonization The Great Britain decided to abandoned its most important colony: The İndian Peninsula. While being crucial at the international arena, Britain's departure from İndia meant the change of structure and order for South Asia with establishment of Pakistan and India as two separate states on these territories. In fact Afghanistan, with the creation of Pakistan in 1947, faced with a new but weaker neighboring state in its eastern border and thus came forward with irredentist claim over Pashtun populated areas of the new state. This issue which encompassed the idea of changing the existing border and known as the Issue of Pashtunistan has left Af-Pak relation under its shadow at least until late 1970s. However, towards the end of 1970s, with the invasion of Afghanistan by the Soviet Union and emergence of Mujahidin, this time Pakistan would be enabled to intervene in Afghanistan Affairs. Henceforth, Pakistan embraced the idea of establishing a friendly and client government in Afghanistan as its foreign policy priority. Although Pakistan tried to embolden one of the closest Jihadi parties in the first years after the end of soviet envision; she could only come as closest to her goal by Taliban's emergence at around 1994 and their success in control of most of the territory of Afghanistan within a few years. Although there has been a change in the regime and government in Afghanistan after 2001, the fact that Pakistan continued its policy of patronage over Taliban and as a result the Af-Pak Relations continued to be hostile to this day.

Keywords: Pashtunistan, Durand Agreement, Taliban, Mujahedin, Afghanistan-Pakistan Relations